

***TINDAK TUTUR EKPRESIF WONTEN ING ANTOLOGI CERKAK
MARUKU ANGGITANIPUN TITIK RENGGANI***

SKRIPSI

Dipunaturaken Dhumateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Minangka Jejangkeping Pendadaran Anggayuh *Gelar*
Sarjana Pendidikan

Dening

Larasati Mayangsari

NIM. 10205244064

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2015**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Tindak Tutur Ekspresi wonten ing Antologi Cerkak*
Maruku anggitanipun Titik Renggani menika saged dipunuji awit sampun
pikantuk palilah saking pembimbing.

Yogyakarta,

Pembimbing

Siti Mulyani, M. Hum

NIP. 19620729 198703 2 002

PENGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan Tindak Tutur Ekpresif wonten ing Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani menika sampun dipunandharaken wonten pendadaran ing sangajengipun dewan penguji rikala tanggal 06 Maret 2015 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
1. Prof. Dr. Suharti, M.pd.	Ketua Penguji		24/3/2015
2. Sri Hertanti Wulan, M.Hum.	Sekretaris Penguji		24/3/2015
3. Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum	Penguji Utama		13/3/2015
4. Dra. Siti Mulyani, M.Hum.	Penguji II		13/3/2015

Yogyakarta, Maret 2015
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.
NIP.19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingang tandha tangan ing ngandhap menika, kula :

Nama : **Larasati Mayangsari**

NIM : 10205244064

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni

ngandharaken bilih *skripsi* menika minangka asiling panaliten kula piyambak. Samangertos kula, *skripsi* menika boten sami kaliyan ingkang kaserat dening tiyang sanes, kejawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pethik sarana kangge dhasar panyeratan kanthi nggatosaken tata cara saha paugeran panyeratan *skripsi* ingkang umum.

Seratan ing wedharan menika kula serat kanthi saestu. Menawi kasunyatnipun kabukti bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula minangka pribadi.

Yogyakarta, Februari 2015

Panyerat,

Larasati Mayangsari

SESANTI

*Sapa temen tinemu.
(Anonim)*

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur dhumateng Ngarsaning Gusti Allah SWT, *skripsi* menika kula aturaken dhumateng tiyang sepuh kula, Alm. Bapak Adnan Siswanto saha Ibu Siti Zaenah ingkang sampun paring panjurung, panyengkuyung saha donga pangestu saengga *skripsi* menika saged paripurna.

PRAWACANA

Puji syukur panyerat aturaken dhumateng Ngarsaning Gusti Allah SWT ingkang sampun paring rahmat saha hidayahipun, saengga panyerat saged ngrampungaken *skripsi* kanthi irah-irahan “*Tindak Tutur Ekspresif* wonten ing *Antologi* Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani” menika saged kaimpun kanthi niring sambekala. *Skripsi* menika kaserat kanggen jangkepi salah satunggaling sarat nggayuh *gelar sarjana pendidikan*.

Panyerat ugi ngaturaken agunging panuwun dhumateng Ibu Siti Mulyani, M. Hum minangka dosen pembimbing *skripsi* ingkang sampun paring panjurung, pamrayogi, panyaruwe, saha bimbingan kanthi sabar saha tulus sadangunipun kula nyerat *skripsi*, satemah *skripsi* menika saged paripurna kanthi sae.

Panyeratan *skripsi* menika saged paripurna amargi sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng:

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M.Pd. MA. Minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring wekdal dhateng kula kangge pados ngelmu;
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M.Pd. Minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat *skripsi*;
3. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. Minangka Ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
4. Bapak Dr. Purwadi, M. Hum. Minangka dosen Penasehat Akademik ingkang sampun paring bimbingan, panyengkuyung, saha panjurungipun sadangunipun kula sinau ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta;

5. Bapak saha Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni ingkang murakabi tumrap panyerat;
6. *Staff karyawan* Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah awit pambiyantunipun;
7. *Dosen Penguji Tugas Akhir Skripsi* ingkang sampun paring biji saha pamrayoginipun;
8. Tiyang sepuh kula, Alm. Bapak Adnan Siswanto saha Ibu Siti Zaenah, rayi kula Hema Maolana Abdul Gani saha Iga Nur Aisyah sarta sedaya kaluwarga awit saking panjurung saha pandonganipun;
9. Mas Akbarudin AM ingkang sampun paring panyengkuyung, pandonganipun saha pambiyantu dhateng panyerat;
10. Kanca-kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2010 mliginipun kelas H, saha sedaya pihak ingkang sampun panjurung saha pandonganipun dhateng panyerat saengga *skripsi* menika saged paripurna kanthi sae.

Skripsi menika temtu kemawon taksih dereng saged kawastanan sae, jangkep menapa malih sampurna. Pramila sadaya pamrayogi menapa dene panyaruwe saking sedayanipun tansah katampi kanthi bingahing manah saha agunging panuwun. Wasana, kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajab mugi-mugi *skripsi* menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, Februari 2015

Panyerat,

Larasati Mayangsari

WOSING ISI

Kaca

IRAH-IRAHAN.....	i
PASARUJUKAN.....	ii
PANGESAHAN.....	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI.....	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DAFTAR TABEL	xii
DAFTAR LAMPIRAN.....	xiii
DAFTAR CEKAKAN	xiv
SARINING PANALITEN	xv
BAB I PURWAKA.....	1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prekawis.....	4
C. Watesaning Prekawis.....	5
D. Wosing Prekawis	5
E. Ancasing Panaliten	5
F. Paedahing Panaliten.....	6
G. Pangertosan.....	7

BAB II GEGARAN TEORI	8
A. Andharan teori	8
1. <i>Pragmatik</i>	8
2. <i>Tindak Tutur</i>	9
3. <i>Fungsi Tindak Tutur</i>	12
4. <i>Tindak Tutur Ekspresif</i>	14
5. <i>Penandha Tindak Tutur Ekspresif</i>	15
6. <i>Fungsi Tindak Tutur Ekspresif</i>	17
7. <i>Konteks</i>	23
8. <i>Ukara</i>	25
B. Panaliten Ingkang <i>Relevan</i>	29
C. Nalaring Pikir	30
BAB III CARA PANALITEN	33
A. Jinising Panaliten	33
B. <i>Data saha Sumber Data</i>	33
C. <i>Caranipun Ngempalaken Data</i>	34
D. Pirantining Panaliten	35
E. <i>Caranipun Nganalisis Data</i>	36
F. <i>Validitas saha Reliabilitas</i>	37
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	40
A. Asiling Panaliten	40
B. Pirembagan	52
1. <i>Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara carita</i>	53
2. <i>Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara pitakon</i>	100
3. <i>Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara pakon</i>	120
BAB V PANUTUP	129
A. Dudutan	129
B. <i>Implikasi</i>	130

C. Pamrayogi	130
KAPUSTAKAN	131
LAMPIRAN	133

DAFTAR TABEL

	Kaca
Tabel 1 : Wujud <i>Kartu Data</i>	35
Tabel 2 : <i>Analisis</i> Panaliten.....	37
Tabel 3 : Asiling panaliten jinis ukara, wujud titikan <i>tindak tutur ekspresif</i> , <i>fungsi tindak tutur ekspresif</i>	40

DAFTAR LAMPIRAN

Kaca

Lampiran 1: <i>Analisis</i> Panaliten jinis ukara, wujud titikan, saha <i>fungsi tindak tutur ekspresif</i> wonten ing <i>Antologi cerkak</i> Maruku anggitanipun Titik Renggani.....	133
---	-----

DAFTAR CEKAKAN

ACM	: <i>Antologi</i> cerkak Maruku
CAK	: Cerkak Ajuring Katresan
CAS	: Cerkak Abot Sanggane
CBL	: Cerkak Balon Lurah
CKA	: Cerkak Kembang Asmara
CL	: Cerkak Lading
CM	: Cerkak Maruku

**TINDAK TUTUR EKSPRESIF WONTEN ING ANTOLOGI CERKAK
MARUKU ANGGITANIPUN TITIK RENGGANI**

Dening :

Larasati Mayangsari

NIM 10205244064

SARINING PANALITEN

Panaliten menika dipuntindakaken kanthi ancas kangge ngandharaken bab *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*. Perkawis ingkang badhe kaandharaken inggih menika 1) jinis ukara *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*, 2) wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*, saha 3) fungsi *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.

Panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif*. *Data* wonten panaliten menika awujud tembung, frasa, klausa saha ukara ingkang ngemot *Tindak tutur ekspresif*. Sumber *data* ingkang dipunginakaken inggih menika *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*. Caranipun ngempalaken *data* ing panaliten menika kanthi *teknik* maos saha nyerat. *Data* dipunanalisis kanthi analisi *deskriptif*. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *validitas expert judgement*, *validitas semantik*, saha *validitas triangulasi teori*, lajeng kangge manggihaken *reliabilitas data* dipunginakaken *reliabilitas intrarater*.

Asiling panaliten menika ngandharaken bilih jinis ukara *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani* menika awujud ukara carita, ukara pitakon, ukara pakon. Ukara carita kangge ancas carita saha kangge ancas pakon. Ukara pitakon kangge ancas pitakon saha kangge ancas pakon. Ukara pakon kangge ancas pakon. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani* inggih menika awujud tembung, *frasa*, *klausa*, saha ukara. Fungsi *Tindak tutur ekspresif* ingkang kapanggihaken wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani* gayut kaliyan jinis ukaranipun inggih menika *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita gadhah fungsi kangge ngandharaken panuwun, *simpati* nderek mangayubagya, tumindhak ajrih, *simpati* nderek sedhih, tumindhak pasarujukan, tumindhak duka, tumindhak bingah, pangajeng-ajeng, salam, tumindhak sedhih, tumindhak kaget, tumindhak kisinin. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas pakon gadhah fungsi kangge ngandharaken tumindhak nolak. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon gadhah ancas kangge ngandharaken tumindhak ajrih, pangajeng-ajeng, tumindhak sedhih, tumindhak kaget. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pakon gadhah fungsi kangge ngandharaken tumindhak duka, nyuwun pangapunten, panantang. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pakon gadhah fungsi kangge ngandharaken nyuwun pangapunten, *simpati* nderek sedhih, tumindhak duka.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa minangka piranti *komunikasi* kangge manungsa supados nggampilaken manungsa anggenipun pirembagan wonten ing masyarakat. Kanthi basa manungsa saged ngandharaken pamanggih saha raos-pangraosipun. Wonten ing *komunikasi penutur* ngandharaken *tuturan* ingkang ancasipun maringi *informasi* dhumateng *mitra tutur* saha gadhah pangajab *mitra tutur* saged mangertos menapa ingkang dipuntuturaken. *Tuturan* menika saged suka daya pangaribawa dhumateng *mitra tutur* kangge nindakaken satunggaling bab. *Tuturan* ingkang suka daya pangaribawa dhumateng *mitra tutur* kangge nindakaken satunggaling bab menika saged dipunsebut *tindak tutur* utawi *tindak ujar*.

Tindak tutur (speech act) inggih menika *gejala individu* ingkang gadhah sipat *psikologis* saha dipuntuturaken miturut keprigelan basa *penuturipun* nalika wonten ing kahanan tartemtu. *Tindak tutur* menika kaperang dados tiga jinis *tindak tutur*, inggih menika, *tindak tutur lokusi*, *tindak tutur ilokusi*, saha *tindak tutur perlokusi*. *Tindak ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah maksud saha fungsipun ujar. Miturut Wijana (1996:18) *tindak tutur ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah sipat kangge paring *informasi* saha nglakokaken satunggaling kahanan.

Tindak tutur menika saged dipunginakaken kangge ngandharaken kahanan ingkang dipunraosaken dening *penutur* dhumateng *mitra tutur*. Wonten ing *tindak tutur ilokusi*, *tindak tutur* menika dipunsebut *tindak tutur ekspresif*. *Tindak tutur ekspresif* menika gadhah *fungsi* ingkang maneka warni inggih menika ngalem, ngaturaken panuwun, ngaturaken pangapunten, ngandharaken mangayubagya, ngaturaken penyarue, paring pamrayogi saha nguda raos.

Tindak tutur ekspresif menika *tindak tutur* ingkang ngandharaken raos pangraos saha ngandharaken sikap *psikologis* dening *penutur* dhumateng *mitra tutur*. *Tindak tutur ekspresif* menika boten namung kapanggihaken wonten ing kahanan padintenan ananging ugi kapanggihaken wonten ing *karya sastra* kadosta cerkak.

Saking andharan ing nginggil wonten salah satunggaling tuladha *tindak tutur ekspresif* saking *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.

Konteks: Arum wangsul wonten ing griya tiyang sepuhipun saha ngandharaken menawi piyambakipun badhe krama kaliyan Joko ingkang sejatosipun sampun gadhah sisihan saha putra kalih. Bapakipun Arum boten sarujuk kaliyan pala krama menika. Lajeng Arum dipundawuhi kesah saking griya tiyang sepuhipun.

Arum : Arum... Bapak isin rum... saiki Bapak ilang-ilangan ndok siji. Saiki kowe lungo soko omah iki. Ojo ngambah meneh mrene!.

Arum : Bapak.. kula nyuwun pangapunten.. Ibu...

Bapak : Lungo!

Pethikan ing nginggil ngemot *tindak tutur ekspresif* ingkang wujudipun ukara “Bapak.. kula nyuwun pangapunten.. Ibu...”. *Tuturan* menika dipunandharaken dening Arum dhumateng bapakipun babagan Arum nyuwun

pangapunten dhumateng bapakipun ingkang boten sarujuk babagan Arum ingkang badhe palakrama. *Tindak tutur ekspresif* ing ukara menika menawi dipuntingali saking fungsipun kalebet *tindak tutur ekspresif* nyuwun pangapunten (*permintaan maaf*) amargi ngemot titikan *frasa* ‘nyuwun pangapunten’ minangka *frasa* ingkang ngandharaken tumindhak yuwun pangapunten. Ancasipun saking *tuturan* menika supados bapakipun Arum saged paring pangapunten dhumateng Arum, nanging bapakipun Arum boten paring pangapunten saha nundung Arum saking griya. *Tuturan* menika dipunandharaken kanthi ukara pakon amargi ngemot titikan *frasa* ‘nyuwun pangapunten’, *frasa* ‘nyuwun pangapunten’ wonten ing ukara menika gadhah ancas pakonipun supados Arum dipunparingi pangapunten dening bapakipun.

Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani dipunpilih dados *objek* panaliten amargi wonten ing *Antologi* Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani menika kathah ukara-ukara ingkang kalebet *tindak tutur ekspresif* saha gadhah fungsipun *tindak tutur ekspresif* ingkang maneka warni. Ukara-ukara ingkang kalebet *tindak tutur ekspresif* menika saged dipunpanggihaken lumantar *analisis* wonten ing panaliten menika. Saking andharan ing nginggil, perkawis ingkang badhe dipunteliti wonten ing panaliten inggih menika *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi* Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani babagan jinis ukara *tindak tutur ekspresif*, wujud titikan *tindak tutur ekspresif* saha fungsipun *tindak tutur ekspresif*.

B. Underaning Perkawis

Saking dhasaring perkawis ingkang sampun kaandharaken wonten ing nginggil menika, kathah perkawis ingkang saged dipunrembag wonten ing panaliten menika. Perkawis-perkawis menika saged kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Wujud *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani.
2. Jinis ukara *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani.
3. Wujud *satuan lingual tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani.
4. Fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani.
5. Daya pangaribawa *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani.
6. Bab-bab ingkang ndayani *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani.

C. Watesaning Perkawis

Adhedhasar underaning perkawis ing nginggil, panaliten menika dipunwatesi ing perkawis menika.

1. Jinis ukara *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.
2. Wujud *satuan lingual tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.
3. Fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar watesaning perkawis, bab ingkang dados wosing perkawis kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Menapa kemawon jinis ukara *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*?
2. Menapa kemawon wujud *satuan lingual tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*?
3. Menapa kemawon fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*?

E. Ancasing Panaliten

Panaliten *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani* menika nggadhah ancas.

1. Ngandharaken jinis ukara *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.

2. Ngandharaken wujud satuan lingual *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.
3. Ngandharaken fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*.

F. Paedah Panaliten

Adhedhasar ancasing panaliten mugia panaliten menika saged paring *wawasan* babagan ilmu basa mliginipun pirembagan babagan *tindak tutur ekspresif*. Panaliten menika kaajab saged kangge *referensi* panaliten ingkang sanesipun supados saged ngrembakaaken panaliten salajengipun. Panaliten menika kaajab saged paring *kontribusi* kangge pendhidhikan supados paraga pendhidhikan ingkang maos saged mangertosi menapa kemawon jinis ukara *tindak tutur ekspresif*, wujud *satuan lingual tindak tutur ekspresif*, saha fungsipun *tindak tutur ekspresif*.

G. Pangertosan

Irah – irahan panaliten menika inggih menika *Tindak tutur Ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*. Kangge njumbuhaken pamikiran dhateng irah–irahan menika, badhe dipunandharaken babagan *konsep* wonten ing ngandhap menika:

1. *Tindak tutur* inggih menika *gejala individual*, asipat *psikologis*, saha anggenipun nglajengaken katemtokaken dening kaprigelan basa *penutur* menawi ngadepi *situasi* ingkang tartemtu, Chaer, Agustina (2004:50)

2. *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah fungsipun kangge ngandharaken *tindak tanduk psikologis penutur* dhumateng satunggaling kahanan.
3. *Antologi* Cerkak Maruku inggih menika kempalan carita bahasa Jawi anggitanipun Titik Renggani. Wonten ing *Antologi* Cerkak Maruku kedadosan saking pitu irah-irahan Cerkak kadosta Maruku, Lading, Ajuring Katresnan, Ketiban Guna-Guna, Balon Lurah, Abot Sanggane, Kembang Asmara.

BAB II

GEGARANING TEORI

A. Andharan Teori

1. *Pragmatik*

Pragmatik inggih menika *studi* babagan teges ingkang wonten gayutanipun kaliyan kahanan *ujar* (*speech situations*) antawisipun piyantun ingkang ngendikan saha piyantun ingkang dipunajak pangandikan, *konteks*, ancasipun, *tindak ilokusi*, *tuturan*, wekdal, saha papan (Leech, 1993:8). Pamanggih sanesipun dipunadharaken dening Tarigan (1985:34) bilih *pragmatik* inggih menika *studi* babagan *konteks* ingkang gadhah daya pangaribawa dhumateng caraning tiyang anggenipun negesi ukara. Pamanggih menika ugi dipunsengkuyung dening Mulyana (2005:78-81) bilih *pragmatik* inggih menika *kajian* babagan caraning *penutur* saha *mitra tutur* saged damel *tuturan* saha negesi *tuturan* adhedhasar *konteks* kahanan ingkang trep. Teksih miturut pamanggihipun Mulyana bilih wonten ing *pragmatik* wonten sekawan bab ingkang dipunrembag inggih menika (1) *dieksis*, (2) *tindak ujar* utawi *tindak tutur*, (3) *praanggapan*, (4) *implikatur*.

Saking pamanggih para ahli saged dipunpundhut dudutan bilih *pragmatik* inggih menika *studi linguistik* ingkang ngandharaken babagan teges ingkang wonten gayutanipun kaliyan *tuturan* antawisipun *penutur* saha *mitra*

tutur adhedhasar *konteks*, *ancasipun*, *tindak ilokusi*, *wekdal* saha *kahanan ingkang trep*.

2. *Tindak tutur*

Miturut Purwo (1990:19) bilih wonten ing salebeting wicantenan antawisipun *penutur* saha *mitra tutur* boten namung ngandharaken ukara nanging ugi nindakaken tumindhak. Pamanggih menika dipunrembakaaken dening Cahyono (1995:223) bilih kajian tindak basa langkung dipuntegesi *funksinipun* saking wicantenanipun. Tindak basa dipuntegesi saking *funksinipun* wicantenan supados dipunmangertosi dening *mitra tutur*. Pamanggih sanesipun inggih menika saking Chaer saha Leoni (2010:50) bilih *tindak tutur* inggih menika minangka tandha pribadi, ingkang sipatipun *psikologis*, saha nemtokaken dayaning basa saking *penutur* nalika ngadhepi kawontenan tartemtu. Wonten *tindak tutur* saged dipuntingali tegesing tumindhak wonten ing *tuturan*. *Tindak tutur* menika patraping lelampahan sosial ingkang wonten sambung rapetipun kaliyan tiyang-tiyang ingkang wicantenan ing kawontenan saha panggenan tartemtu.

Pangertosan *tindak tutur* ugi dipunandharaken dening Yule (2006: 81) inggih menika nalika tiyang ngandharaken menapa ingkang dipunkersaaken, tiyang menika boten namung ngandharaken ukara ingkang ngemu *struktur-struktur gramatikal* nanging ugi ngandharaken ukara ingkang ngemu tumindhak. Pamanggihipun Yule dipunsengkuyung dening Gunarwan (wonten ing Kaswanti

Purwo, 1994:84) bilih wonten ing *pragmatik* menika satunggaling bab analisisipun sanes awujud ukara nanging awujud *tindak tutur*, amargi ukara menika peranganing tata basa. Tuladhanipun ujaran “Kula rumaos sumuk”, *ujaran* menika sejatosipun nindakaken kalih *tindak ujaran*, inggih menika nyukani sumerep bilih rumaos sumuk saha panyuwunan saking *penutur* supados *mitra tutur* nindhakaken tumindhak ‘mbuka jendela’ supados *penutur* boten ngraosaken sumuk malih. *Tindak tutur* menika gadhah paedah kangge mahyakaken tumindhak, boten namung setunggal tumindhak nanging ugi saged kathah tumindhak ingkang dipuntindakaken.

Istilah saha *teori* babagan *tindak tutur* dipunginakaken sepisanan dening J.L. Austin, guru besar wonten ing Universitas Harvard taun 1959. *teori* menika kapanggihaken wonten ing cathetan kuliah lajeng dipundamel buku dening J.O Urmson (1965) kanthi irah-irahan “*How to do things with word*”, lajeng teori menika dipunrembakaaken wonten ing *studi linguistik* dening Searle (1969) kanthi irah-irahan “*Speech act and Esaay in The Philosophy of language*” (Chaer saha Leoni, 2010:50). Adhedasar *konsep* menika *tindak ujar* kaperang dados tiga inggih menika *lokusi*, *ilokusi*, saha *perlokusi*. *Konsep tindak tutur* menika badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a. *Tindak lokusi*

Tindak lokusi inggih menika *tindak tutur* kangge ngandharaken ukara kanthi teges saha makna ingkang sami kaliyan ukara ingkang dipuntuturaken

(Chaer saha Leoni, 2010:53). Pamanggih ingkang sami ugi dipunandharaken dening Searle (wonten ing Rahardi, 2005:35) bilih *tindak lokusioner* inggih menika *tindak tutur* kanthi tembung, *frasa*, saha ukara ingkang sami kaliyan teges saking tembung, *frasa* saha ukara menika. *Tindak tutur lokusi* menika saged dipuntegesi minangka tindakan ingkang boten gadhah *fungsi* sasanipun saking teges *tuturan* menika. Tuladha saking *tindak lokusi* inggih menika “*Kupingku panas*”, ukara “*Kupingku panas*” menika boten wonten maksud sanesipun, namung ngandharaken bab bilih kupingipun panas.

b. *Tindak ilokusi*

Wijana (1996: 18-19) ngandharaken bilih *tindak ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang ngemot teges saha *fungsi* minangka *daya ujar*. *Tindak tutur ilokusi* menika *tindak tutur* ingkang sipatipun nyukani sumerep saha nglampahi tumindhak. Maksudipun ukara ingkang ngemu *tindak ilokusi* boten gampil dipuntetepaken amargi *tindak ilokusi* kedah dipungayutaken kaliyan sinten penuturipun, sinten *mitra* tuturipun, wekdalipun *tuturan*, saha papanipun. Tuladhanipun *tindak tutur ilokusi* inggih menika paring idin, ngaturaken panuwun, pakon, paring janjen, nawakaken. Tuladhanipun saking *tuturan ilokusi* inggih menika “Adhuh panas banget ya iki!” maksud saking ukara menika *penutur* boten namung ngandharaken bilih kahanan menika panas, nanging *penutur* gadhah pangangkah supados *mitra tutur* damel tindakan ‘bukak jendela’ supados boten panas.

c. *Tindak perlokusi*

Tindak perlokusi miturut Austin (wonten ing Kaswanti Purwo, 1994:84) bilih tindakan menika minangka *efek saking tuturan* ingkang dipuntuturaken dening *penutur*. *Efek saking tuturan* ingkang dipuntuturaken dening *penutur* menika mangaribawani tumrap *mitra tutur*. *Tindak tutur perlokusi* ugi dipunsebut *the act of affecting something*. Tuladha saking *tindak tutur perlokusi* inggih menika “Aku ngelak”, ujaran “Aku ngelak” menika minangka *tindak tutur perlokusi* bilih ujaran menika dipunujaraken dening penculik kangge damel ajrih lare alit ingkang dipunculik, amargi sederengipun sampun dipunparing sumerep bilih menawi piyantunipun ngelak, piyantun menika ngunjukipun getih. Saking *tindak tutur perlokusi* menika saged maringi *efek* ajrih dhumateng lare alit ingkang dipunculik.

3. ***Fungsi Tindak tutur***

Tindak ilokusi miturut Searle wonten ing (Kaswanti Purwo, 1994: 85) kapilah dados gangsal wujud *tuturan* ingkang saben wujud *tuturan* gadhah *fungsi* ingkang beda-beda. *Penutur* nalika nindakaken *tindak tutur* boten namung awujud ujaran nanging ugi nindakaken *tuturan* kanthi wujud tumindhak. Gangsal wujud *ilokusi* ingkang dipunpilah dening Searle menika badhe dipunandharaken wonten ing ngadhap menika.

a. *Tindak tutur Asertif (Assertives)*

Tindak tutur asertif inggih menika *tindak tutur* ingkang ngedahaken *penutur* nindakaken *tuturan* ingkang leres. Tuladhanipun ngandharaken *tuturan*, suka pamrayogi, nglaporaken, paring *prediksi*, paring pituduh.

b. *Tindak tutur Direktif (Directives)*

Tindak tutur direktif inggih menika *tindak tutur* ingkang ancasipun supados *mitra tutur* nindakaken tumindhak ingkang dipuntuturaken dening *penutur*. Tuladhanipun mrentah, nuntut, nyuwun, paring panyaruwe, paring piwulang, paring pakon, panantang.

c. *Tindak tutur Komisif (Commisives)*

Tindak tutur komisif inggih menika *tindak tutur* ingkang ngedahaken *penutur* supados nindhakaken *tuturan* ingkang sampun dipuntuturaken. Tuladhanipun njanjeni, sumpah, *khaul*, ngandharaken *kesanggupan*, saha *ngancam*.

d. *Tindak tutur Ekspresif (Expressives)*

Tindak tutur ekspresif inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah *fungsi* kangge ngandharaken *tindak tanduk psikologis penutur* dhumateng satunggaling kahanan. Tuladhanipun ngalem, ngaturaken panuwun, ngaturaken mangayubagya, nyuwun pangapunten, paring panyaruwe, paring pamrayogi.

e. *Tindak tutur Deklarasi (Declarations)*

Tindak tutur deklarasi inggih menika *tindak tutur* ingkang dipungayutaken antawisipun wosing *tuturan* kaliyan kasunyatan. Tuladhanipun mutusaken, *mbatalaken*, *mbabtis*, paring ukuman, *nglarang*, paring idin.

4. *Tindak tutur Ekspresif*

Miturut Searle (wonten ing Kaswanti Purwo, 1994: 86) *tindak tutur ekspresif* inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah *fungsi* kangge ngandharaken *tindak tanduk psikologis penutur* dhumateng satunggaling kahanan. Tuladhanipun ngalem, paring panuwun, nyuwun pangapunten, ngandharaken mangayubagya, paring panyaruwe, paring pamrayogi. Pamanggih menika dipunsengkuyung dening Yule (2006:93) bilih *tindak tutur ekspresif* inggih menika jinising *tindak tutur* ingkang ngandharaken babagan satunggaling kahanan ingkang dipunraosaken dening *penutur*. *Tuturan* menika ngemot *tuturan psikologis* saking *penutur* ingkang wujudipun seneng, duka, sedih, saha susah. Pamanggih ingkang sami babagan *tindak tutur ekspresif* ugi dipunandharaken dening Austin wonten ing bukunipun “*How to do Things with Word*” kanthi istilah *Behabitif (Behabitives Utterances)*. *Tindak tutur behabitif* miturut Austin inggih menika *tindak tutur* ingkang gayut kaliyan pakulinan saha *efek ekspresi mitra tutur* dhumateng *penutur*. Tuladhanipun nyuwun pangapunten, paring panuwun, *simpati*, nantang, paring salam, paring mangayubagya.

5. Penandha *Tindak tutur Ekspresif*

Tindak tutur eskpresif saged dipunasilaken saking satunggaling kahanan ingkang dipuntindhakaken dening *penutur*. *Tuturan* ingkang mujudaken *tindak tutur ekspresif* menika gadhah gegayutan kaliyan pengalaman *penutur*. Pamanggih menika dipunsengkuyung dening Yule (2006:93) bilih nalika *tindak tutur ekspresif* dipunginakaken, *penutur* nggayutaken ukara ingkang dipuntuturaken kaliyan raos pangraosipun *penutur*. *Tindak tutur* ekspresif menika katitik saking ukara ingkang ngemot *tuturan* ingkang ngandharaken raos pangraosipun *penutur*. Ukara ingkang ngemot *tindak tutur ekspresif* saged katitik saking tembung, *frasa*, *klausa* ingkang dados peranganing ukara menika. *Tindak tutur ekspresif* ugi saged katitik saking ukara wetah ingkang ngemot *tuturan tindak tutur ekspresif*.

Tuladha *tindak tutur ekspresif* ingkang ngemot titikan tembung, *frasa*, *klausa* saha ukara badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika:

a. *Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan tembung

Tri : “Nggih nuwun bu.”
(CAS/220/CM)

Ukara “Nggih nuwun bu.” menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi ngandharaken panuwun saking Tri dhumateng Bu Rukmi. *Tindak tutur* panuwun dipunandharaken dening Tri kangge ngandharaken pangraos panuwun saking Tri dhumateng Bu Rukmi jalaran Tri sampun dipunparingi unjukan teh saking Bu

Rukmi. Ukara menika kalebet *tindak tutur ekspresif* katitik saking tembung ‘nuwun’ kangge ngandharaken pangraos panuwun.

b. *Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan *frasa*

Prenjak : “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik?!”

(CL/114/ACM)

Ukara “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik ya? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik?!” menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi ngandharaken tumindhak duka saking Prenjak dhumateng Darmi. Ukara menika dipunandharaken dening Prenjak kangge ngandharaken pangraos duka saking Prenjak jalaran miturut pamanggihipun Prenjak Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak. Ukara menika kalebet *tindak tutur ekspresif* katitik saking *frasa* ‘kurang ajar!’ Kangge ngandharaken pangraos duka. Wujud titikan *tuturan ekspresif* wonten *tuturan* ing nginggil awujud *frasa* amargi kaperang saking kalih tembung ingkang ngemu teges saha boten ngemot wasesa.

c. *Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan *klausa*

Ratih : “Ehmmm yoh mas, aku mikir bab iki yo wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas.”

(CM/11/ACM).

Ukara “Ehmmm yoh mas, aku mikir bab iki ya wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas” menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi ngandharaken tumindhak ajrih saking Ratih nalika badhe ngandharaken perkawis ingkang badhe dipunandharaken dhumateng Joko. *Tuturan tindak tutur*

ekspresif menika katitik saking *klausa* “nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas”. Wujud titikan *tuturan ekspresif* wonten *tuturan* ing nginggil awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa saha katitik saking tembung ‘nanging’ minangka tembung panggandeng wonten ing ukara menika.

d. *Tindak tutur ekspresif* titikan ukara

Trisni : “Sampun matur nuwun Pak, mangke rak nggih sehat malih.”
(CAK/147/ACM)

Ukara “Sampun matur nuwun Pak, mangke rak nggih sehat malih.”

menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi ngandharaken tumindhak nolak kanthi cara alus saking Trisni dhumeteng Pak Lurah. Ukara menika dipunandharaken dening Trisni kangge ngandharaken pangraos nolak dhumateng Pak Lurah jalaran Trisni boten kersa dipunderekaken wonten ing dokteran dening Pak Lurah. Ukara menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi katitik saking ukara ‘Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.’ Wujud titikan *tuturan ekspresif* wonten *tuturan* ing nginggil awujud ukara amargi kaperang saking kalih klausa saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

6. Fungsi Tindak tutur Ekspresif

Miturut Austin wonten ing bukunipun “*How to do Things with Word*” *fungsi tindak tutur ekspresif* utawi *Behabitif* dados pitu inggih menika nyuwun pangapunten, matur nuwun, *simpati*, ngandharaken tumindhak, salam,

pangajeng-ajeng, nentang. *Fungsi tuturan ekspresif* menika badhe dipunandharaken kanthi langkung cetha wonten ing ngandhap menika.

a. *Fungsi tuturan* nyuwun pangapunten

Fungsi tuturan nyuwun pangapunten inggih menika ngandharaken pangraos keduwung utawi rumaos klentu babagan tumindhak ingkang dipuntindakaken saking *penutur* dhumateng *mitra tutur*. *Tuturan* nyuwun pangapunten ugi dipunginakaken minangka *simbol* sopan santun nalika nindakaken tumindhak ingkang kirang trep kaliyan pangraosipun *penutur*. Tuladhanipun *funksinipun tuturan* nyuwun pangapunten inggih menika.

Arum : “ Bu, aku njaluk ngapura Bu, aku wis ngrekasake ibu. Aku njaluk ngapura bu..”.

(CM/54/AMC)

Ukara menika kalebet *fungsi tuturan* nyuwun pangapunten amargi ngemot titikan *frasa* ‘njaluk ngapura’ minangka *frasa* ingkang ngandharaken tindakan nyuwun pangapunten. Ancasipun *tuturan* menika supados ibunipun Arum paring pangapunten dhumateng Arum. Arum nyuwun pangapunten dhumateng ibunipun amargi sampun kesah kaliyan garwanipun boten kanthi pangestu saking ibunipun Arum.

b. *Fungsi tuturan* panuwun

Fungsi tuturan panuwun menika *tuturan* piwales saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* ingkang sampun paring kebecikan dhumateng *penutur*. *Tuturan* panuwun ugi dipunginakaken minangka wujud sopan santun nalika

ngendikan ngengingi nolak salah satunggaling bab. Tuladhanipun *fungsi*ipun *tuturan* panuwun inggih menika.

Arum : “Mas, ayo ndang siram banyune wis tak cepake mundhak selak adhem.”

Joko : “Nuwun yo Rum.”

(CM/29/2/ ACM)

Ukara “Nuwun ya Rum” menika kalebet *fungsi tuturan* panuwun amargi ngemot titikan tembung ‘nuwun’ minangka tembung ingkang ngandharaken tindakan panuwun. Ancasipun ukara menika ngandharaken panuwunipun Joko dhumateng Arum ingkang sampun nyepakaken toya anget kangge Joko.

c. *Fungsi tuturan simpati*

Fungsi tuturan simpati menika ngandharaken *tuturan* tumut ngraosaken raos pangraos ingkang dipunraosaken dening *mitra tutur*. *Tuturan simpati* menika kaperang dados kalih inggih menika bela sungkawa saha paring mangayubagya. *Tuturan simpati* bela sungkawa menika *tuturan* ingkang ancasipun ngandharaken pangraos sedhih babagan kahanan ingkang kirang ngremenaken ingkang dipunraosaken dening *mitra tutur*. *Tuturan simpati* paring mangayubagya menika *tuturan* ingkang ancasipun ngandharaken pangraos bingah babagan kahanan ingkang ngremenaken, kadosta paring mangayubagya babagan kelulusan saha paring sugeng ambal warsa. Tuladhanipun *fungsi tuturan simpati* inggih menika.

Arum : (NANGIS) Mas.. aku ora sido duwe ana Mas... aku.. aku..

Joko : “Wis to Rum, kuwi aja ndadekake atimu sedhih. Isih ana wektu.

(CM/31/3/ACM).

Ukara “Wis ta Rum, kuwi aja ndadekake artimu sedhih. Isih ana wektu” menika kalebet *funksinipun tuturan simpati* bela sungkawa amargi ngemot ukara ‘Wis ta Rum, kuwi aja ndadekake artimu sedhih’ ukara menika ngandharaken *tuturan* bela sungkawa saking Joko dhumateng Arum ingkang saweg ngraosaken sedhih. Arum sedhih amargi boten siyos gadhah putra amargi pendarahan. Ancasipun *tuturan* menika supados Arum mangertos bilih Joko ugi sedhih gayut kaliyan kahanan ingkang dipunalami dening Arum saha paring panyaruwe dhumateng Arum supados boten sedhih malih.

d. *Fungsi tuturan* ngandharaken tumindhak

Fungsi tuturan ngandharaken tumindhak inggih menika *tuturan* saking *penutur* minangka *efek* saking satunggaling kahanan ingkang sampun kedadosan. kadosta duka, paring panyaruwe, paring pamrayogi, paring pasarujukan. Tuladhanipun saking *funksinipun tuturan* ngandharaken tumindhak inggih menika.

Ratih : “Kurang ajar tenan kok Arum! Mas Joko tega tenan kowe nglarani atiku Mas...”

(CM/50/ACM)

Ukara menika ngemu *fungsi tuturan* ingkang gayut kaliyan *funksinipun* ngandharaken tumindhak inggih menika tumindhak duka katitik saking ukara ‘Kurang ajar tenan kok Arum!’. Ukara ‘Kurang ajar tenan kok Arum!’ wonten

ing *tuturan* menika ngandharaken paraga Ratih ingkang tumindhak duka amargi mangertos bilih garwanipun, Joko saweg gegojekan kaliyan Arum.

e. *Fungsi tuturan* salam

Fungsi tuturan salam inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pakurmatan saha *ekspresi* bingah saking *penutur* nalika pinanggih kaliyan *mitra tutur*. *Tuturan* salam kaperang dados kalih inggih menika salam nalika pepanggihan kaliyan salam nalika pepisah. Tuladhanipun *fungsi tuturan* salam inggih menika.

Lurah : “Kula Nuwun... kula nuwun....”

Prapti : “Oooohh...Pak Lurah.. Monggo pinarak mlebet.”

(CAK/142/2/ACM)

Ukara “Kula Nuwun... kula nuwun....” Menika kalebet fungsipun *tuturan* salam amargi ngemot ukara ‘Kula Nuwun... kula nuwun....’ minangka *tuturan* pakurmatan nalika sowan wonten dalemipun tiyang sanes. Ancasipun *tuturan* menika minangka pakurmatan Bapak Lurah dhumateng Prapti nalika sowan wonten dalamipun Prapti.

f. *Fungsi tuturan* pangajeng-ajeng

Fungsi tuturan pangajeng-ajeng inggih menika *tuturan* panyuwunan babagan satunggaling bab supados saged kasunyatan, kadosta paring pangestu, paring supatan, paring pangajeng-ajeng. Tuladhanipun inggih menika.

Simbok : “Darmi, Iha kepiye yo, mung kurang limang ndino je, anggone arep nylameti bapakmu. Wis kecekel durung butuhe?”

Darmi : “Duh, yo durung mbok. Ning kurang limang ndino to? Mugo-mugo wae sesuk wis entuk.”

(CL/106/1/ACM)

Ukara menika kalebet fungsipun *tuturan* pangajeng-ajeng amargi ngemot ukara ‘Muga-muga wae sesuk wis entuk’ minangka titikan saking *tuturan* pangajeng-ajeng. Wosing ukara menika pangajeng-ajengipun Darmi supados saged nyukupi butuhipun nalika slametan.

g. *Fungsi tuturan* panantang

Fungsi tuturan panantang inggih menika ngandharaken *tuturan* panantang saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan setunggaling prastawa, kadosta nantang saha protes babagan kahanan. Tuladhanipun *fungsi tuturan* panantang inggih menika.

Narto : “Ora urusan! Endi Gimana kon metu! Dasar Lurah Cluthak! Ora duwe pranathan wong ora bisa Diajeni!”
 Bu Lurah : “Kowe ngapa teka-teka muni-muni?! Dasar gedibal! Pak Lurah ora ana.

(CAK/164/2/ACM.)

Ukara menika kalebet *fungsi tuturan* panantang amargi wosing ukara menika ngemot ukara “Ora urusan! Endi Gimana kon metu! Dasar Lurah Cluthak! Ora duwe pranathan wong ora bisa Diajeni!” minangka *tuturan* panantang saking paraga Narto dhumateng Pak Lurah Gimana. *Tuturan* menika dipuntuturaken amargi Narto boten terima menawi Lurah Gimana ngrusak keluarganipun Narto lajeng Narto nantang Lurah Gimana supados medhal ngadhepi Narto ingkang saweg duka.

7. Konteks

Tegesipun *tuturan* dipuntemtokaken saking *tuturan penutur* saha miturut *konteksipun*. *Konteks* inggih menika kahanan ingkang ndadosaken satunggaling pacelathon. Teges saha informasi ingkang gayut kaliyan *tuturan* gumatung kaliyan *konteks tuturan* ingkang katindakaken wonten ing kahanan *ujar* (Mulyana, 2005:21)

Miturut Anton M. Moeliono saha Samsuri (wonten ing Mulyana, 2005:21) *konteks* menika kaperang saking kahanan, *partisipan*, *wekdal*, *papan*, *adegan*, *topik*, *prastawa*, *wujud*, *amanat*, *kode* saha *saluran*. Wondene miturut Dell Hymes (1972: 58-62) ngandharaken *faktor-faktor* ingkang nemtokaken prastawa tutur kanthi *akronim* SPEAKING ingkang wacahan saking *setting and scene*, *participants*, *ends*, *act sequence*, *key*, *instrumentalities*, *norm*, *genre*.

Wacahan SPEAKING wonten ing nginggil menika badhe dipunandharaken kanthi langkung cetha wonten ing ngandhap menika:

1. *Setting and scene*, *latar (setting)* menika sipatipun fisik, maksudipun inggih menika papan saha *wekdal* nalika pacelathon dipuntindakaken. Wondene kahanan (*scene*) menika sipatipun *psikis* kawujud saking kahanan *psikologis* wonten ing salebeting prastawa *tuturanipun*.
2. *Participants* inggih menika *peserta tuturan* utawi *piyantun* ingkang nindakaken pacelathon kanthi *langsung* utawi *boten langsung*.

3. *Ends* inggih menika ancasing *tuturan* ingkang dipuntuturaken dening *penutur* wonten ing pacelathon.
4. *Act sequence* inggih menika amanat utawi *pesan* ingkang kaperang saking wujud *pesan (message form)* saha wosing *pesan (message content)*. Wonten ing salebeting kajian *pragmatik*, wujud *pesan* menika kaperang saking *lokusi*, *ilokusi*, saha *perlokusi*.
5. *Key* inggih menika salah satunggaling *faktor* prastawa tutur ingkang kaperang saking *cara, nada*, matrap utawi *semangat* wonten salebeting pacelathon. Ingkang dipunmaksud *semangat* inggih menika *serius, santai* saha *akrab*.
6. *Instrumentalities* inggih menika piranti utawi sarana kangge pacelathonan. Tegesipun inggih menika kanthi *media* menapa pacelathon menika dipunandharaken, kadosta kanthi lisan, seratan, radio, lan sapanunggalanipun.
7. *Norms* inggih menika sedaya tatacaraning micara kangge nedahaken maksud ujaran wonten ing pacelathon. Kadosta bab menapa mawon ingkang pikanthuk dipunandharaken saha bab menapa mawon ingkang boten pikanthuk dipunandharaken, lajeng kados pundi caranipun nindakaken pacelathon: alus, kasar, *terbuka*, saha *jorok*.
8. *Genre* inggih menika jinis *tuturan* ingkang dipuntuturaken, saged awujud geguritan, seratan, lan sapanunggalanipun.

8. Ukara

Miturut Chaer (1994:240) bilih dhasaring ukara inggih menika *konstintuen* dhasar saha laguning pocapan wonten ing pungkasan amargi kawontenan *konjungsi* menawi dipunbetahaken, nanging boten saben ukara ngginakaken *konjungsi*. Pamanggih menika dipunrembakaken dening Sasangka (2001:140) bilih ukara menika mujudaken rerangkening tembung ingkang saged ngandharaken satunggaling karep ganep sabab. Pangrangkening tembung supados dados ukara menika kedah ngangge pranata ingkang sampun gumathok.

Saking andharan wonten ing nginggil saged dipunpundhut dudutan, bilih ukara menika satuan basa ingkang saged madeg piyambak, ingkang kedadosan saking satunggaling *klausula* utawi langkung ingkang mujudaken ukara, saha gadah laguning pocapan.

Wijana (1996: 29) ngandharaken adhedhasar *funksinipun* gayut kaliyan *modus* ukara, ukara kaperang dados tiga, inggih menika ukara carita utawi pawarta (*deklaratif*), ukara pakon (*imperatif*), saha ukara pitakon (*interogatif*). Andharan menika badhe dipunandharaken kanthi langkung cetha wonten ing ngandhap menika.

1. Ukara Carita

Ukara carita utawi ukara pawarta (*deklaratif*) inggih menika ukara kangge ngandharaken satunggaling bab utawi satunggaling prastawa dhumateng piyantun sanes. Ukara carita miturut paugeranipun panyeratan katitik saking

tandha titik (.) wonten ing pungkasan ukara (Ramlan, 1987: 31). Miturut *fungsi konvensional* ukara carita utawi ukara pawarta (*deklaratif*) wujudipun wonten kalih inggih menika *tindak tutur langsung* (*direct speech act*) saha *tindak tutur boten langsung* (*indirect speech act*). Ukara carita ingkang wujudipun *tindak tutur langsung* inggih menika ukara ingkang maksudipun sami kaliyan ukara ingkang dipunandharaken. Tuladhanipun inggih menika.

Joko : “Dik Ratih ana apa to sakjane? Mesthi ana sing tok pikir. Saiki diudhari, ayo crito karo aku. Ning mung tok pikir dhewe mesthi ora ana rampunge.”

Ratih : “Ehmm.. yoh Mas, aku mikir bab iki yo wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan Mas.”

(CM/11/1/ACM)

Ukara “Ehmm.. yoh Mas, aku mikir bab iki yo wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan Mas.” kalebet ukara cerita *tindak tutur langsung* amargi maksud saking ukara menika sami kaliyan ukara ingkang dipunandharaken. Ukara menika boten wonten maksud sanesipun, namung ngandharaken raos pangraoasipun Ratih dhumateng Joko babagan perkawis ingkang sampun dados pengalihipun Ratih.

Ukara pawarta ugi saged dipunginakaken kangge prentah dhumateng piyantun sanes supados langkung sopan. Ukara pawarta ingkang ancasipun pakon dhumateng piyantun sanes wujudipun inggih menika ukara boten *langsung* (*indirect speech act*). Tuladhanipun inggih menika.

Akbar : “Lastri, wetengku kok ngeleh ya.”

Lastri : “Ana roti neng lemari.”

Ukara “Ana roti neng lemari” dipunandharaken dening Lastri dhumateng Akbar ingkang betahaken maeman. Miturut *konteksipun* ukara menika kalebet ukara pawarta kanthi ancas pakon amargi wosing ukara menika Lastri boten namung ngandharaken bilih wonten roti ing lemari, nanging paring prentah dhumateng Akbar supados mundhut roti wonten ing lemari.

2. Ukara Pakon

Ukara Pakon utawi *imperatif* inggih menika ukara kangge prentah, pangajak saha panyuwunan dhumateng tiyang sanes supados nindhakaken satunggaling bab utawi satunggaling pakaryan ingkang dipunkersaaken kaliyan tiyang ingkang akon. Ukara pakon miturut paugeranipun panyeratan katitik kanthi tandha pakon (!) wonten ing pungkasan ukara (Ramlan, 1987: 31). Miturut *fungsi konvensional* ukara pakon wujudipun *tindak tutur* langsung (*direct speech act*). Tuladhanipun ukara pakon inggih menika.

“Jupukna klambi ku!”
(Wijana, 1996: 30)

Ukara “Jupukna klambi ku!” kalebet ukara pakon amargi katitik saking tembung ‘Jupukna’ minangka tembung ingkang ngadharaken prentah. Miturut paugeranipun panyeratan ukara menika ugi katitik saking tandha prentah (!) wonten ing pungkasan ukara. Ancasipun saking ukara menika paring akon dhumateng piyantun sanes supados mundhutaken rasukanipun.

3. Ukara Pitakon

Ukara pitakon inggih menika ukara ingkang dipunginakaken kangge pitakon dhumateng satunggaling bab utawi setunggaling prastawa. Ukara pakon miturut paungeranipun panyeratan katitik kanthi tandha pitakon (?) wonten ing pungkasan ukara (Ramlan, 1987:31). Miturut *fungsi konvensional* ukara pitakon wujudipun wonten kalih, inggih menika *tindak tutur langsung (direct speech act)* saha *tindak tutur boten langsung (indirect speech act)*. Ukara pitakon minangka *tindak tutur langsung (direct speech act)* inggih menika ukara ingkang fungsipun namung kangge pitakon. Tuladhanipun inggih menika.

Ratih: “Ngene Mas, aku.... Sasi ngarep mundhak pangkatku. Sesuk aku diangkat dadi Manager area.”

Joko: “Wah, ho o ta Dik? (NGGUYU SENENG) tenan Dik? wah seneng tenan aku, aku melu seneng.”

(CM/11/1/ACM)

Ukara “Wah, ho o ta Dik? (NGGUYU SENENG) tenan Dik?” menika kalebet ukara pitakon amargi ngemot pitakonan babagan setunggaling bab. Lajeng gayut kaliyan paugeran panyeratan ukara menika mlebet ukara pitakon katitik saking tandha pitakon (?) wonten ing pungkasan ukara. Ukara menika dipunadharaken dening Joko dhumateng Ratih kanthi ancas kangge mangertosi babagan menapa ingkang dipunandharaken dening Ratih menika leres.

Ukara pitakon ugi saged dipunginakaken kangge prentah dhumateng tiyang sanes supados langkung sopan. Ukara pitakon ingkang ancasipun kangge

prentah dhumateng tiyang sanes wujudipun inggih menika ukara boten *langsung* (*indirect speech act*). Tuladhanipun inggih menika.

Ibu : “Din sapune neng ndi ya?”
 Dini : “Nggih bu, sekedap, kula pundhutaken”.
 (Wijana, 1996: 30)

Ukara “Din sapune neng ndi ya?” menika dipunandharaken dening Ibu dhumateng Dini minangka putranipun. Miturut *konteksupun* ukara menika kalebet ukara pitakon kanthi ancas pakon amargi wosing ukara menika ibunipun Dini boten namung pitakon babagan sapunipun nanging paring prentah dhumateng Dini supados mundhutaken sapu.

B. Panaliten Ingkang *Relevan*

Panaliten ingkang *relevan* kaliyan panaliten menika inggih menika *skripsi* anggitanipun Rahman Dwi Nor Wita Imtikhanah, mahasiswa Pendidikan Bahasa Prancis kanthi irah-irahan “*Fungsi Tuturan Ekspresif Dalam Drama Topaze Karya Marcel Pagnol*”. Wonten ing panaliten kasebut ngandharaken babagan fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing drama *Topaze* anggitanipun Marcel Pagnol.

Selajengipun panaliten ingkang *relevan* saking Yunita Trisnowati, mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah kanthi irah-irahan “*Kajian Tindak tutur Dalam Novel Gerombolan Gagak Mataram Karya Any Asmara*”. Panaliten menika ngandharaken jenis *tuturan*, fungsipun saha *efek tutur* saking *mitra tutur* wonten ing Novel *Gerombolan Gagak Mataram* anggitanipun Any Asmara.

Saking kalih panaliten ingkang relevan menika wonten bedanipun kaliyan panaliten menika. Panaliten kanthi irah-irahan “*Fungsi Tuturan Ekspresif Dalam Drama Topaze Karya Marcel Pagnol*” namung ngandharaken setunggal perkawis inggih menika babagan *fungsi tindak tutur ekspresif* kanthi *objekipun karya sastra* Prancis. Wondene wonten panaliten menika ngandharaken babagan jinis ukara *tindak tutur ekspresif*, titikanipun *tindak tutur ekspresif* saha *fungsi tindak tutur ekspresif* kanthi *objekipun karya sastra* Jawa. Lajeng panaliten kanthi irah-irahan “*Kajian Tindak tutur Dalam Novel Gerombolan Gagak Mataram Karya Any Asmara*” ngandharaken jinis *tuturan*, fungsipun saha *efek saking tindak tutur* miturut *lokusi*, *ilokusi* saha *perlokusi*. Wondene panaliten menika ngandharaken babagan jinis, titikan, saha fungsipun saking *tindak tutur ekspresif*. Panaliten menika gadhah bedanipun kaliyan kalih panaliten *relevan* pramila panaliten menika dereng nate dipunteliti saengga panaliten menika saged dipuntindakaken.

C. Nalaring Pikir

Adedhasar saking panaliten ingkang *relevan* panaliten menika mlebet panaliten *pragmatik*. *Pragmatik* inggih menika salah satunggaling *studi linguistik* babagan teges ingkang gadah gayutipun kaliyan kahanan *ujar*. *Kajian pragmatik* menika gadhah ancas kangge mangertosi teges saking *tuturan* ingkang dipungayutaken kaliyan *konteks*. Saking andharan menika saged dipunmangertos bilih salah satunggaling *kajian pragmatik* inggih menika *tindak tutur*. *Tindak*

tutur menika wonten tiga wujudipun inggih menika *lokusi*, *ilokusi* sah *perlokusi*. *Tindak lokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang ngandharaken teges ingkang sami kaliyan *tuturan* ingkang dipuntuturaken. *Tindak ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang ngemot teges saha fungsipun minangka *daya ujar*. Fungsipun *tindak ilokusi* inggih menika *asertif*, *direktif*, *komisif*, *ekspresif*, *deklaratif*. Lajeng *tindak tutur perlokusi* inggih menika *efek* saking *tuturan* ingkang dipuntuturaken dening *penutur*.

Perkawis ingkang dipunteliti wonten ing panaliten menika babagan *tindak tutur ekspresif*. *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *tindak tutur* ingkang ngandharaken satunggaling kahanan ingkang dipunraosaken dening *penutur*. *Tindak tutur ekspresif* menika gadhah *fungsi* ingkang maneka warni. *Fungsi* saking *tindak tutur ekspresif* inggih menika nyuwun pangapunten, matur nuwun, paring *simpati*, ngandharaken mangayubagya, ngandharaken pangajeng-ajeng saha panantang.

Fungsi-fungsi ingkang wonten ing *tindak tutur ekspresif* menika dipungayutaken kaliyan *konteks*. Kanthi *konteks* tegesing *tuturan* saged dipunmangertos. *Konteks* wonten ing panaliten menika dipunandharaken dening Dell Hymes inggih menika : *setting and scene; participants; ends; act sequences; key; instrumentalities; norm; genre* ingkang dipunrantam dados akronim SPEAKING.

Wujud *tindak tutur ekspresif* wonten ing panaliten menika dipungayutaken kaliyan kahanan ujar gadhah tiga jinis ukara. Jinis ukara ingkang dipunrembag wonten ing panaliten menika inggih menika ukara carita, ukara pakon, saha ukara pitakon.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan “*Tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi* cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani” menika ngginakaken metode *deskriptif*. Metode *deskriptif* inggih menika metode ingkang dipuntindhakaken adhedhasar kasunyatan utawi *fenomena empiris* saengga *data* ingkang dipunasilaken utawi dipunserat awujud basa kanthi andharan sawontenipun (Sudaryanto, 1988:62). Jinis metode *deskriptif* wonten ing panaliten menika ngasilaken *data* awujud *data* ingkang nyata ingkang dipunserat kanthi ngandharaken *tuturan-tuturan* saking paraga wonten ing *Antologi* cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani. Metode *deskriptif* wonten ing panaliten menika dipunginakaken kangge ngandharaken jinising *tindak tutur ekspresif*, titikanipun *tindak tutur ekspresif* saha fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi* cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani.

B. Data saha Sumbering Data

Data ingkang *dipunanalisis* wonten ing panaliten menika awujud *tuturan tindak tutur ekspresif* gayut kaliyan babagan jinis *tindak tutur ekspresif*, titikanipun *tindak tutur ekspresif* saha fungsipun *tindak tutur ekspresif*. Sumbering *data* wonten ing panaliten menika *Antologi* Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani. *Antologi* cerkak menika kandelipun 284 kaca ingkang kadadosan saking 7 irah-irahan. *Antologi* Cerkak Maruku

anggitanipun Titik Renggani menika dipunterbitaken dening Absolute 2011 minangka cetakan pertama. Tata panyeratan wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani boten jumbuh kaliyan paugeran tata panyeratan ingkang leres. Ukara-ukara ingkang sinerat wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani menika dipunserat miturut ukara nalika dipunlisanaken kadosta ‘*padha*’ dados ‘*podho*’, ‘*ana*’ dados ‘*ono*’, saha ‘*aja*’ dados ‘*oyo*’. Wonten ing panaliten menika boten ngewahi ukara-ukara ingkang boten leres kaliyan paugeran tata panyeratan. Panaliten menika jumbuh kaliyan menapa wontenipun ukara ingkang sinerat wonten ing *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani. Wonten ing panaliten menika ukara ingkang minangka *data* dipunserat ngginakaken *garis bawah* supados saged bedakaken antawisipun *data* kaliyan ukara minangka andharanipun panaliti. *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani dipundadosaken sasaraning panaliten amargi ngemot *tuturan-tuturan tindak tutur ekspresif*

C. Caranipun Ngempalaken *Data*

Caranipun ngempalaken *data* wonten ing panaliten menika kanthi migunakaken *teknik* maos-nyerat. Panaliti maos *Antologi Cerkak Maruku* anggitanipun Titik Renggani kanthi premati supados saged manggihaken *tuturan* ingkang gayut kaliyan *tindak tutur ekspresif*. Cara anggenipun netepaken *tuturan tindak tutur ekspresif* inggih menika dipunjumbuhaken kaliyan gegaraning *teori* wonten ing panaliten menika. Lajeng *tuturan tindak tutur ekspresif* ingkang sampun dipuntetepaken, dipunpantha-pantha miturut

jinis, titikan saha fungsipun. Cara anggenipun netepaken jinis, titikan saha fungsipun *tindak tutur ekspresif* inggih menika dipunjumbuhaken kaliyan gegaraning *teori* ing panaliten menika. Sasampunipun *teknik* maos, dipunlajengaken *teknik* nyerat. *Teknik* nyerat katindhakaken *kanthi* cara nyerat sedaya *tuturan* ingkang sampun dipunanalisis saha dipuntandhani wonten ing kartu *data*.

D . Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten inggih menika piranti ingkang dipunginakaken kangge mbiyantu panaliti nalika nindhakaken panaliten. Pirantining panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *kartu data* saha *tabel analisis*. *Kartu data* ing panaliten menika dipunginakaken kangge nyerat *data* ingkang sampun dipunpanggihaken. Dene *tabel analisis* dipunginakaken kangge nglebetaken *data* ingkang sampun dipunkempalaken wonten ing *kartu data*. *Analisis data* wonten ing panaliten menika kedah jumbuh kaliyan *teori* ingkang sampun kaandharaken. Wujud tabel *kartu data* kados wonten ing ngandhap menika.

Tabel 1. Kartu Data Panaliten.

No. 1	
Konteks	:Joko saha Arum pacelathon babagan sesambunganipun.Lajeng Arum sanjag bilih tiyang sepuhipun nyuwun menawi sesambunganipun saged dipunresmikaken.
<i>Tuturan</i>	: <u>“Njaluke ngono yo ora popo.”</u>
Sumber	: CM/18/ACM
<i>Analisis</i>	:
a. Jinising ukara TTE	: Ukara carita.
b. Titikanipun TTE	: Awujud ukara <u>“Njaluke ngono yo ora popo.”</u>
c. <i>Fungsi</i> TTE	: Ngandharaken tumindhak pasarujukan.

E. Caranipun Nganalisis Data

Teknik analisis data ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika *analisis deskriptif* amargi gadhah ancas ngandharaken jinis *tindak tutur* *ekpresif*, titikan *tindak tutur ekspresif* saha fungsi *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani*. Analisis *data* wonten ing panaliten menika sampun dipunwiwiti nalika ngempalaken *data* kanthi manggihaken jinis, titikan saha fungsi *tindak tutur ekspresif* wonten ing *Antologi Cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani* lajeng dipunserat wonten ing kartu *data*. Wondene cak-cakanipun panaliti nganalisis *data* saged dipunandharaken kanthi runtut kados ing ngandhap menika.

1. *Data* ingkang sampun dipunserat wonten ing kartu *data* selajengipun dipunpantha wonten ing *tabel analisis* miturut jinisipun ukara *tindak tutur ekspresif*
2. *Data* ingkang sampun dipanggihaken miturut jinisipun lajeng dipunpantha miturut titikanipun ukara *tindak tutur ekspresif*
3. *Data* ingkang sampun dipunpanggihaken miturut titiknipun lajeng dipungayutaken kaliyan fungsipun *tindak tutur ekspresif*
4. *Data* ingkang sampun dipunpantha-pantha miturut kategorinipun dipunanalisis jumbuh kaliyan gegaraning *teori*.

Tabel 2. Tabel Analisis Panaliten.

No	Konteks	Data	Jinis ukara			Titikan				Fungsipun								Andharan
			A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	

Katrangan.

- A** : Carita/Pawarta
B : Pakon
C : Pitakon
D : Tembung
E : *Frasa*
F : *Klausa*
G : Ukara
H : Nyuwun pangapunten
I : Matur nuwun
J : *Simpati*
K : Ngandharaken Tumindhak
L : Salam
M : Pangajeng-ajeng.
N : Panantang

F. Validitas saha Reliabilitas

Caranipun ngesahaken *data* wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas saha reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *validitas expert judgement* utawi *pertimbangan ahli*, *validitas semantik saha validitas triangulasi teori*. *Validitas expert judgement* inggih menika *validitas* kanthi cara panaliten ngawontenaken pirembagan kaliyan dosen ahli saha panaliti sanes ingkang mangertos babagan perkawis saking *data* asiling panaliten. *Validitas*

sanesipun ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *validitas semantik*. *Validitas semantik* inggih menika *validitas* kanthi cara negesi makna *tuturan* wonten ing *data*. *Data* ingkang wujud *tuturan ekpresif* dipuntegesi maknanipun jumbuh kaliyan *konteks* saengga langkung gampil anggenipun mangertosi maknanipun. *Aplikasi validitas semantik* inggih menika.

Prenjak : “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik!”

Darmi : “Lho kok njur kowe ndakwa aku arep ngrebut Pak Carik. Karepmu kuwi opo?”

(CL/114/ACM)

Ukara “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik!” Kalebet fungsipun *tindak tutur* ngandharaken tumindhak duka. Miturut *konteksipun* ukara menika dipunandharaken dening Prenjak ingkang duka dhumateng Darmi, amargi miturut Prenjak, Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak.

Supados langkung *valid* wonten ing panaliten menika ugi ngginakane *validitas triangulasi teori*. *Validitas triangulasi teori* inggih menika njumbuhaken *data* kaliyan *teori* ingkang wonten ing panaliten menika (Setyadi, 2006:32). *Data* ingkang dipunjumbuhaken kaliyan *teori* inggih menika gayut kaliyan jinis ukara *tindak tutur ekpresif*, penanda ukara *tindak tutur ekpresif* saha fungsi *tindak tutur ekpresif* *Aplikasi validitas triangulasi teori* inggih menika.

Prenjak : “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik!”

Darmi : “Lho kok njur kowe ndakwa aku arep ngrebut Pak Carik. Karepmu kuwi opo?”

(CL/114/ACM)

Ukara “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik!” Dipunanalisis miturut jinis, titikan saha fungsipun kanthi dipunjumbuhaken kaliyan *teori* ingkang wonten ing panaliten menika. Miturut fungsipun ukara “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik!” Kalebet fungsi ngandharaken tumindhak duka, amargi ngemot *tuturan* duka saking Prenjak dhumateng Darmi. *Tuturan* duka menika katitik saking ukara *frasa* ‘Kurang ajar!’ minangka *frasa* ingkang ngandharaken *tuturan* duka. Miturut jinisipun ukara “Kurang ajar! Dadi pokalmu apik yo? Durung ngerti menawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik!” Kalebet ukara pitakon, amargi ngemot *tuturan* pitakon saking Prenjak dhumateng Darmi.

Realibilitas ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika *realibilitas intrarater*. *Realibilitas intrarater* menika dipuntindakaken kanthi cara *cek ricek* utawi *kajian berulang*. Cara ngesahaken *data* ngginakaken cara *cek ricek* menika dipuntindhakaken kanthi cara panaliti ngambali *data* kanthi saestu, wongsal-wangsul, saha tliti. Ancasing *realibilitas intrarater* kasebut, supados saged pikanthuk *data* ingkang *valid* saha *absah* trep kaliyan wosing perkawis saha gegaraning *teori* saking panaliten menika.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Perangan menika ngemot asiling panaliten inggih menika jinis ukara *tindak tutur ekspresif*, wujud titikan *tindak tutur ekspresif*, fungsi *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani. Asiling panaliten menika dipunandharaken wonten *tabel* ringkesan. *Tabel* ringkesan ing ngandhap menika ngandharaken *tabel* asiling panaliten babagan jinis ukara *tindak tutur ekspresif*, wujud titikan *tindak tutur ekspresif*, fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani. Wondene *data* asiling panaliten ingkang jangkep saged dipuntingali wonten ing kaca lampiran.

Tabel 3. Asiling panaliten jinis ukara, wujud titikan *tindak tutur ekspresif*, fungsipun *tindak tutur ekspresif* saha indikator wonten ing Antologi Cerkak Maruku.

☐ No	Jinis	Wujud satuan lingual	Fungsipun	Indikator
1	2	3	4	5
1	Carita ☐ kangge ancas carita	Tembung	Panuwun	Tri : “Nggih <u>nuwun</u> .”(Data 91) - Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken. -Fungsipun kangge ngandharaken panuwun saking Tri dhumateng Bu Rukmi ingkang sampun maringi unjukan.

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
		<i>Frasa</i>	Panuwun.	<p>Joko : “Nggih bu, <u>matur nuwun.</u>” (Data 40)</p> <p>- Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken. -Fungsipun kangge ngandharaken panuwun saking Joko dhumateng ibunipun Arum.</p>
		<i>Klausa</i>	Panuwun.	<p>Joko : “<u>Ehmm.. matur nuwun dokter..</u> mugi-mugi saget kasil kanthi sae.”(Data 32)</p> <p>- Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi kaliyan tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken. -Fungsipun kangge ngandharaken panuwun saking Joko dhumateng Dokter ingkang sampun mriksa Ratih.</p>
			<i>Simpati</i> nderek mangayubagya.	<p>Joko :“..Wah seneng tenan aku, <u>aku melu seneng.</u>” (Data 2)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken. -Fungsipun kangge ngandharaken nderek mangayubagya Joko dhumateng Ratih jalaran minggah pangkatipun.</p>
			Ngandharaken tumindhak ajrih.	<p>Ratih :“Ehmm... yoh mas, aku mikir bab iki yo wis sakuntara, <u>nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas.</u>” (Data 1)</p>

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
				<p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>- Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak ajrih saking Ratih babagan perkawis ingkang badhe dipunandharaken dhumateng Joko.</p>
			<i>Simpat</i> i nderek sedhih.	<p>Arum : “Ora Mas.. <u>aku mung mesake Mbak Ratih</u>, kudune dheweke bali soko Kalimantan bisa urip seneng, kumpul anak lan bojo. Ning saiki lara nganti ora bisa apa-apa.”</p> <p>(Data 16)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>- Fungsipun kangge ngandharaken <i>simpati</i> nderek sehih saking Arum dhumateng kahananipun Ratih.</p>
		Ukara	Ngandharaken tumindhak pasarujukan	<p>Joko : “<u>Njaluke bapak ngono yo ora popo.</u>”(Data 5)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak pasarujukanipun Joko babagan kersanipun bapakipun Arum ingkang nyuwun supados sesambunganipun antawis Joko kaliyan Arum dipunresmikaken.</p>
			Ngandharaken tumindhak duka	<p>Ratih : “Mesthi... iki Arum.. lagi ngopo-ngopo karo bojoku. <u>liiihh... aku mangkel tenan.</u></p> <p>(Data 20)</p>

Tabel Salejengipun.

1	2	3	4	5
				<p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak duka saking Ratih dhumateng Arum jalaran mangertos Arum saweg gegojekan kaliyan Joko.</p>
			Panuwun	<p>Arum : “<u>Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku, nunggoni anak-anakku.</u>” (Data 37)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken panuwun saking Arum dhumateng ibunipun ingkang nenggo Arum saha putra-putranipun nalika wonten rumah sakit.</p>
			Simpati nderek mangayubagya	<p>Bu Rukmi : “<u>Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing padha manggon ono kene bisa padha rampung kabeh, aku melu seneng.</u>” (Data 95)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken <i>simpati</i> nderek mangayubagya saking Bu Rukmi dhuamateng Tri ingkang sampun dados sarjana.</p>

Tabel salejengipun.

1	2	3	4	5
			Ngandharaken tumindhak ajrih.	<p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>- Fungsini pun kangge ngandharaken tumindhak ajrih saking Arum ingkang badhe nyuwun pangestu dhumateng bapakipun.</p>
			Ngandharaken tumindhak bingah.	<p>Ibu : <u>“Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyono bisa ketemu.”</u> (Data 28)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsini pun kangge ngandharaken tumindhak bingah saking ibunipun Arum ingkang kepanggih kaliyan Arum.</p>
			Pangajeng-ajeng	<p>Joko : <u>“Mugo-mugo Ratih ora ngapa-ngapa. Mesakke. Iki kabeh kleruku. Aku kudune ora meksa.”</u> (Data 15)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsini pun kangge ngandharaken pangarep-arep saking Joko babagan kahanipun Ratih supados sehat.</p>
			Ngandharaken salam.	<p>Tri : <u>“Yo wis wi, aku pamit ndisik.”</u> (Data 93)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p>

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
				-Fungsipun kangge ngandharaken salam pepisah saking Tri dhumateng Pratiwi jalaran badhe wangsul.
			Ngandharaken tumindhak sedhih	<p>Ratih : “Mas Joko, aku mundhak pangkatku dadi manager area kui seneng banget. <u>Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku.</u> Aku kudu pindah daerah Mas.” (Data 3)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak sedhih saking Ratih ingkang badhe dipunpindhah wonten luar daerah.</p>
			Ngandharaken tumindhak kaget	<p>Darmi: “<u>Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.</u>” (Data 49)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak kaget saking Darmi babagan antrian gas LPG ingkang sampun kathah.</p>
			Ngandharaken tumindhak kisinin.	<p>Sabar : “<u>Emmm.. ngoten to.. lha teng ngriyo mung niki tok kok wontene.</u>”(Data 53)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha titik (.). Wosing ukara sami kaliyan ingkang dipunandharaken.</p>

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
				-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak kisinin Sabar ingkang boten mangertos cara ginakaken gas LPG.
2	Carita ☐ kangge ancas pakon	Ukara	Ngandharaken tumindhak nolak	<p>Trisni : <u>“Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.”</u> (Data 69)</p> <p>-Ukara carita, amargi dipunwiwiti kaliyan <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi kaliyan tandha titik (.). Wosing ukara ngemot pakon.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak nolak kanthi alus saking Trisni dhumateng Pak Lurah.</p>
3	Pitakon ☐ kang-ge ancas pitakon	<i>Klausa</i>	Ngandharaken tumindhak ajrih.	<p>Trisni : <u>“Pak Lurah kula ajrih sanget, dospundi menawi Bu Lurah ngertos? Dospundi menawi kula ngandeg?”</u> (Data 67)</p> <p>-Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan satunggaling bab.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak ajrih Trisni ingkang sampun nindhakaken tumindhak nista kaliyan Pak Lurah.</p>
		Ukara	Pangajeng-ajeng.	<p>Arum : <u>“ Ning aku tetep ora bias diresmi kanthi Agama lan Negara Mas?”</u> (Data 7)</p> <p>-Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan setunggaling bab.</p>

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
				-Fungsipun kangge ngandharaken pangajeng-ajeng saking Arum supados sesambunganipun saged resmi kanthi agama saha negara.
			Ngandharaken tumindhak sedhih	<p>Arum : <u>“aku kleru gedhe, Kenongopo aku ndadak teko ono omah iki?”</u> (Data 22)</p> <p>-Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan setunggaling bab.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak sedhih saking Arum ingkang keduwung sampun sesambungan kaliyan Joko.</p>
			Ngandharaken tumindhak kaget.	<p>Joko : <u>“Kowe!.. kowe ... wis?...”</u> (Data 6)</p> <p>-Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan setunggaling bab.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak kaget saking Joko babagan Arum ingkang saweg ngandut.</p>
			Ngandharaken tumindhak duka	<p>Agus : <u>“ Mripatmu neng ngendi?”</u> (Data 89)</p> <p>-Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan setunggaling bab.</p> <p>-Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak duka saking Agus dhumateng Arum ingkang tumindhak klentu.</p>

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
4	Pitakon □ kang-ge ancas pakon	Ukara	Ngandharaken tumindhak duka	<p>Surip : <u>“Aku rak wis omong to, rasah melu njupuk duman gas, ngerti ora?”</u> (Data 50)</p> <p>- Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi kaliyan tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pakon. -Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak duka saking Surip dhumateng Prenjak mundhut gas LPG wonten ing kelurahan.</p>
			Nyuwun pangapunten	<p>Eni : <u>“Tami , aku njaluk ngapura yo?</u> Ehmm .. aku karo laras wis ngapusi kowe.”(Data108)</p> <p>- Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi kaliyan tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pakon. -Fungsipun kangge nyuwun pangapunten saking Eni ingkang sampun ngapusi Tami.</p>
			Panantang	<p>Darmi : <u>“Alaaah, opo sampeyan iso nggunakaken?</u> Rasah njagakke to Kang. Saiki urip kuwi kudu nrimo ing pandum”(Data 48)</p> <p>- Ukara pitakon, amargi dipunwiwiti <i>huruf kapital</i> saha dipunpungkasi kaliyan tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pakon. -Fungsipun kangge ngandharaken panantang saking Darmi dhumateng Sabar anggenipun ngginakaken gas LPG.</p>

Tabel Salajengipun.

1	2	3	4	5
5	Pakon kangge ancas pakon	<i>Frasa</i>	Nyuwun pangapunten.	<p>Tri : “Ehmm.. aduh.. <u>nyuwun pangapunten..</u>” (Data 74)</p> <p>-Ukara pakon, amargi wosing ukara ngemot tuturan pakon. -Fungsipun kangge ngandharaken pakon saking Tri dhumateng Pratiwi supados paring pangapunten amargi sampun nabrak Pratiwi.</p>
		<i>Klausa</i>	Nyuwun pangapunten.	<p>Joko : “Saestu lho bu, <u>kulo nyuwun pangapunten..</u>” (Data 44)</p> <p>- Ukara pakon, amargi wosing ukara ngemot tuturan pakon. -Fungsipun kangge ngandharaken pakon saking saking Joko dhumateng Ibunipun Arum supados paring pangapunten amargi boten saged mbiyantu Ibunipun Arum.</p>
		Ukara	<i>Simpat</i> i nderek sedhih	<p>Ibu : “<u>Sing sabar yo Rum..</u>” (Data 26)</p> <p>- Ukara pakon, amargi wosing ukara ngemot tuturan pakon. -Fungsipun kangge ngandharaken pakon saking saking ibunipun Arum dhumateng Arum supados boten sedhih.</p>
			Ngandharaken tumindhak duka	<p>Darmi : “<u>Yo golek liyane meneh!</u>” (Data 55)</p> <p>- Ukara pakon, amargi wosing ukara ngemot ukara pakon saha katitik tandha pakon (!). -Fungsipun kangge ngandharaken tumindhak duka saking Darmi dhumateng Sabar ingkang boten kersa ngampil arta.</p>

Saking tabel analisis wonten ing nginggil saged dipunandharaken bilih jinis ukara *Tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani menika awujud ukara carita, ukara pitakon saha ukara pakon. Jinis ukara *Tindak tutur ekspresif* menika gadhah ancas ingkang beda-beda miturut *fungsi* konvensionalipun. Saking *fungsi* konvensionalipun jinising ukara *tindak tutur* menika kaperang dados *tindak tutur langsung* saha *tindak tutur* boten *langsung*. Miturut *tindak tutur langsung* ukara carita gadhah ancas kangge carita, ukara pitakon ancasipun kangge pitakon saha ukara pakon ancasipun kangge pakon. Wondene miturut *tindak tutur* boten *langsung* ukara carita ancasipun kangge pakon saha ukara pitakon ancasipun kangge pakon.

Salajengipun menawi dipuntingali saking wujud titikan, *Tindak tutur ekspresif* wonten sekawan wujud titikan *tindak tutur*. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani inggih menika awujud tembung, *frasa*, *klausa* saha ukara. Titikan *Tindak tutur ekspresif* menika gadhah *fungsi* piyambak-piyambak.

Adhedhasar jinis ukara carita kangge ancas carita dipunpanggiaken sekawan wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud tembung, *frasa*, *klausa* saha ukara. Saking *fungsi*sinipun *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud titikan tembung kapanggihaken setunggal *fungsi* inggih menika panuwun. *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud *frasa* kapanggihaken setunggal *fungsi* inggih menika panuwun. *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud *klausa* kapanggihaken sekawan

fungsi inggih menika panuwun, *simpati* nderek mangayubagya, ngandharaken tumindhak ajrih saha ngandharaken tumindhak sedhih. *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud ukara kapanggihaken sewelas *fungsi*, inggih menika ngandharaken tumindhak pasarujukan, ngandharaken tumindak duka, panuwun, *simpati* nderek mangayubagya, ngandharaken tumindhak ajrih, ngandharaken tumindhak bingah, pangajeng-ajeng, salam, ngandharaken tumindhak sedhih, ngandharaken tumindhak kaget, ngandharaken tumindhak kisinin.

Saking jinis ukara carita kangge ancas pakon dipunpanggihaken setunggal wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud ukara. *Fungsini*pun *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud titikan ukara kapanggihaken setunggal *fungsi*, inggih menika ngandharaken tumindhak nolak. Saking jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon dipunpanggihaken kalih wujud *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud *klausula* saha ukara. Saking *fungsini*pun *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud titikan *klausula* kapanggihaken setunggal *fungsi*, inggih menika ngandharaken tumindhak ajrih. *Fungsini*pun *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud titikan ukara kapanggihaken sekawan *fungsi*, inggih menika ngandharaken tumindhak sedhih, ngandharaken tumindhak kaget, pangajeng-ajeng, saha ngandharaken tumindhak duka.

Saking jinis ukara pitakon kangge ancas pakon dipunpanggihaken setunggal wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud ukara. *Fungsini*pun *Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud ukara kapanggihaken tigang

fungsi, inggih menika ngandharaken tumindhak duka, nyuwun pangapunten, panantang. Saking jinis ukara pakon *tindak tutur langsung* dipunpanggiaken tigang wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud *frasa*, *klausa* saha ukara. *Fungsipun tindak tutur ekspresif* kanthi wujud *frasa* kapanggiaken setunggal *fungsi* inggih menika ngandharaken nyuwun pangapunten. *Fungsipun Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud *klausa* kapanggiaken setunggal *fungsi*, inggih menika ngandharaken nyuwun pangapunten. *Fungsipun Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud ukara kalih *fungsi* inggih menika *simpati* nderek sedhih saha ngandharaken tumindhak duka.

B. Pirembagan

Wonten ing bab menika badhe ngandharaken pirembagan babagan asiling panaliten ingkang sampun dipunandharaken sederengipun. Wonten ing bab pirembagan menika anggenipun ngrembag jinis ukara *Tindak tutur ekspresif* dipunlajengaken kaliyan pirembagan babagan wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* saha *fungsi Tindak tutur ekspresif*. Cara kasebat dipuntindhakaken amargi antawis jinis ukara, wujud titikan, saha *fungsi Tindak tutur ekspresif* menika gayut. Jinising ukara dipunpantha-pantha adhedhasar *modus* ukara inggih menika ukara carita, ukara pitakon, saha ukara pakon. Wujud titikan *tindak tutur* dipunpantha-pantha adhedhasar *struktur* basa, inggih menika tembung, *frasa*, *klausa*, saha ukara. *Tindak tutur ekspresif* salajengipun dipunanalisis adhedhasar *fungsipun*, inggih menika panuwun, nyuwun pangapunten, salam, ngandharaken tumindhak,

simpati, pangajeng-ajeng, panantang. Pirembagan babagan asiling panaliten badhe kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. *Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara carita*

Tindak tutur ekspresif kanthi modus carita inggih menika *tuturan* ingkang ukaranipun katitik saking wosing ukara awujud carita utawi pawarta dhumateng piyantun sanes. Wonten ing paugeran panyeratan ukara carita katitik saking ukara ingkang dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). *Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara carita* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani miturut *fungsi* konvensionalipun kaperang dados kalih, inggih menika jinis ukara carita *tindak tutur langsung* saha jinis ukara carita *tindak tutur boten langsung*. Jinis ukara *tindak tutur langsung* inggih menika ukara carita ingkang ancasipun kangge ngandharaken carita utawi pawarta. Wondene jinis ukara carita boten *langsung* inggih menika ukara carita ingkang ancasipun kangge ukara pakon. Pirembagan babagan ukara carita badhe kaandharaken wonten ing ngadhap menika.

a. Jinis ukara carita kangge ancas carita

Jinis ukara carita kangge ancas carita inggih menika ukara ingkang wosipun sami kaliyan ingkang dipunadharaken. Jinis ukara carita kangge ancas carita wonten ing panaliten menika kapanggihaken sekawan wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud tembung, *frasa*, *klausa* saha ukara.

Andharan saking jinis ukara carita kangge ancas carita badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1.) Jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan tembung.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita ancas carita gadhah wujud titikan ingkang awujud tembung. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan tembung wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken panuwun. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan tembung *fungsi* panuwun inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos panuwun saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi sampun dipunparingi kebecikan. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* panuwun.

Konteks: Tri piyambakan lungguh wonten ngajeng kamar, lajeng Bu Rukmi dateng wonten kamaripun Tri nyaosaken unjukan teh dhumateng Tri. Tri ngaturaken panuwun amargi sampun diparingi unjukan.

Tri : “Nggih nuwun”

(Data 91/CAS/220/ACM)

Tuturan “Nggih nuwun” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinising ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Nggih

Nuwun” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud tembung. Tembung ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika tembung ‘nuwun’. Tembung ‘nuwun’ wonten ing *tuturan* menika minangka tembung ingkang ngandharaken raos panuwun saking Tri dhumateng Bu Rukmi jalaran sampun maringi unjukan teh.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten *tuturan* ing nginggil inggih menika kangge ngandharaken panuwun. Gayut kaliyan *konteksipun* wonten *data* ing nginggil ngandharaken Tri saweg lenggah piyambakan wonten ing ngajeng kamar, lajeng Bu Rukmi murugi kangge ngancani Tri. Bu Rukmi murugi kanthi maringi unjukan teh. Tri ingkang dipunparingi unjukan teh ngandharaken panuwun. Wonten ing *tuturan* menika Tri ngandharaken raos panuwun dhumateng Bu Rukmi jalaran sampun maringi unjukan teh.

2.) Jinis ukara carita kangge ancas carita kanthi wujud titikan *frasa*.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita gadhah wujud titikan ingkang awujud *frasa*. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *frasa* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken panuwun. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *frasa* kanthi *fungsi*

ngandharaken panuwun inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken raos panuwun saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi sampun dipunparingi kebecikan. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken panuwun.

Konteks : Ibunipun Arum ningali Joko ingkang saweg lungguhan wonten ing taman sajak ketingal bingung babagan kahanan ingkang saweg dipuntindakaken ngantos kesupen maenawi dereng dhahar. Lajeng ibunipun Arum ingkang mangertos babagan menika maringi sekul setunggal bungkus kangge Joko supados dipundhahar. Joko ingkang dipunparingi sekul ngandharaken panuwun.

Joko : “Nggih bu, matur nuwun.”

(Data40/CM/84/ACM)

Tuturan “Nggih bu, matur nuwun” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinis ukara *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. *Frasa* “*matur nuwun*.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud kangge ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *frasa*. *Frasa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *frasa* ‘matur nuwun’. *Frasa* ‘matur nuwun’ wonten ing *tuturan* menika minangka *frasa* ingkang ngandharaken raos panuwun saking Joko dhumateng

Ibunipun Arum amargi sampun maringi dhaharan. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *frasa* amargi kaperang saking kalih tembung ingkang kagungan teges saha kedadosan saking inti saha atributif. Tembung ‘matur’ minangka inti wondene tembung ‘nuwun’ minangka *atributif*.

Fungsi tutur ekspresif wonten ing nginggil inggih menika kangge ngandharaken panuwun dhumateng tiyang sanes. Gayut kaliyan *konteksipun* wonten ing nginggil, wayah siang Joko lungguhan piyambakan wonten ing taman *rumah sakit* ketinggal saweg menggalih perkawis ingkang saweg dipunalami. Perkawis ingkang dipunalami dening Joko menika ndadosaken Joko bingung ngantos kesupen anggenipun dhahar. Ibunipun Arum ingkang mangertos bilih Joko dereng dhahar lajeng maringi Joko dhaharan. Joko ingkang dipunparingi dhaharan ngandharaken panuwun.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif modus carita* kangge ancas carita wujud titikan *frasa fungsi* panuwun wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Wayah enjing Bu Rukmi nyepakaken sarapan kangge Tri, nanging Tri sampun tindak wonten *rumah sakit*. Sarapan ingkang sampun dipundamel lajeng dipunparingaken dhumateng Herman. Herman ngaturaken panuwun, amargi sampun dipunparingi sarapan.
Herman : “Nggih bu.. matur nuwun.”

(Data 79/CAS/195/ACM)

Tuturan “Nggih bu.. matur nuwun” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinis ukara *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. *Frasa* “matur nuwun.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud kangge ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *frasa*. *Frasa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *frasa* “matur_nuwun”. *Frasa* “matur nuwun” wonten ing *tuturan* menika minangka *frasa* ingkang ngandharaken raos panuwun saking Herman dhumateng Bu Rukmi amargi sampun maringi sarapan. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *frasa* amargi kaperang saking kalih tembung ingkang kagungan teges saha kedadosan saking inti saha atributif. Tembung ‘matur’ minangka inti wondene tembung ‘nuwun’ minangka *atributif*.

Fungsi tuturan ekspresif wonten ing nginggil inggih menika kangge ngandharaken panuwun dhumateng tiyang sanes. Gayut kaliyan *konteksipun* wonten ing nginggil, wayah enjing Bu Rukmi nyepakaken sarapan kangge Tri. Lajeng nalika badhe maringaken sarapan dhumateng Tri, Herman ngandharaken bilih Tri sampun tindhak *koas* wonten ing *rumah sakit*. Lajeng sarapan ingkang

badhe dipunparingaken dhumateng Tri, dipunparingaken dhumateng Herman supados boten *mubadzir*. Herman ingkang dipunparingi sarapan dening Bu Rukmi ngandharaken panuwun. Wonten ing *tuturan* menika Herman ngandharaken raos panuwun dhumateng Bu Rukmi jalaran sampun maringi sarapan.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif* *modus* carita kangge ancas carita wujud titikan *frasa fungsi* panuwun wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Bu kanjeng mlebet kamaripun Tri kangge maringi roti dhumateng Tri.
Lajeng Tri ingkang dipunparingi Roti ngaturaken panuwun.
Tri : “Nggih bu, matur nuwun.”

(Data84/CAS/208/ACM)

Tuturan “Nggih bu, matur nuwun” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. *Frasa* “matur nuwun.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud kangge ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *frasa*. *Frasa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih

menika *frasa* “matur nuwun”. *Frasa* “matur nuwun” wonten ing *tuturan* menika minangka *frasa* ingkang ngandharaken raos panuwun saking Tri dhumateng Bu Kanjeng amargi sampun maringi roti. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *frasa* amargi kaperang saking kalih tembung ingkang kagungan teges saha kedadosan saking inti saha atributif. Tembung ‘*matur*’ minangka inti wondene tembung ‘*nuwun*’ minangka *atributif*.

Fungsi tuturan ekspresif wonten ing nginggil inggih menika kangge ngandharaken panuwun dhumateng tiyang sanes. Gayut kaliyan *konteksipun* wonten ing nginggil, Bu Kanjeng badhe ningali Tri wonten ing kos-kosanipun, nanging Tri saweg tindak kaliyan Bu Rukmi. Lajeng supados anggenipun nenggo boten dangu, Bu Kanjeng tindak malih mundhut roti kangge Tri. Nalika Tri sampun kondur, Bu kanjeng mlebet wonten ing kamaripun Tri kangge maringi roti. Tri ingkang dipun paring roti ngandharaken panuwun dhumateng Bu Kanjeng minangka ibunipun. Wonten ing *tuturan* menika Tri ngandharaken raos panuwun dhumateng Bu Kanjeng jalaran sampun maringi roti.

3.) Jinis ukara carita kangge ancas carita kanthi wujud titikan *klausa*.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud *klausa*. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *klausa* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken panuwun, *simpati* nderek

mangayubagya, ngandharaken tumindhak ajrih saha ngandharaken *simpati* nderek sedhih. *Data fungsi Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *klausa* badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a) *Fungsi* ngandharaken panuwun.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *klausa fungsi* panuwun inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos panuwun saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi sampun dipunparingi kebecikan. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* panuwun. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* panuwun.

Konteks : Joko nyuwun pirsa dhumateng dokter Babagan operasi ingkang badhe dipuntindakaken dening Ratih. Lajeng dokteripun ngandharaken bilih operasi menika badhe katindakaken menawi Ratih sampun stabil. Joko matur panuwun dhumateng dokter amargi sampun paring pawarta babagan kesehatanipun Ratih.

Joko : “Ehmm.. matur nuwun dokter.. mugi-mugi saget kasil kanthi sae.”
(Data 32/CM/70/ACM)

Tuturan “Ehmm.. matur nuwun dokter.. mugi-mugi saget kasil kanthi sae.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf*

kapital saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. *Tuturan* “Ehmm.. matur nuwun dokter.. mugi-mugi saget kasil kanthi sae.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausa*. *Klausa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *klausa* “matur nuwun dokter”. *Klausa* “matur nuwun dokter” wonten ing *tuturan* menika minangka *klausa* ingkang ngandharaken raos panuwun saking Joko dhumateng dokter amargi sampun paring pawarta babagan kahananipun Ratih. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken panuwun. *Fungsi* panuwun dipunandharaken kangge ngandharaken raos panuwun dhumateng piyantun sanes amargi sampun dipunparingi kabecikan. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, pacelathon antawisipun Joko kaliyan dokteripun Ratih. Joko nyuwun pirsa babagan operasi ingkang badhe dipuntindhakaken dening Ratih. Lajeng dokteripun paring pawarta bilih kahananipun Ratih dereng stabil, operasi namung saged dipuntindhakaken bilih Ratih sampun *stabil*. Joko ingkang sampun dipunparingi pawarta babagan operasinipun Ratih ngandharaken panuwun.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif modus carita* kangge ancas carita wujud titikan *klausa fungsi* panuwun wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Wayah enjing Tri nderekaken Bu Rukmi mlampah-mlampah. Bu Rukmi ingkang sampun dipunderekaken dening Tri ngaturaken panuwun.

Bu Rukmi : “Nuwun yo mas Tri, mas Tri wis ngegani aku.”

(Data82CAS/203/ACM)

Tuturan “Nuwun ya mas Tri, mas Tri wis ngegani aku.” Wonten *data* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. *Tuturan* “Nuwun ya mas Tri, mas Tri wis ngegani aku.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud ngandharaken panuwun.

Tuturan wonten ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi katitik saking *klausa* “Nuwun ya mas Tri”. *Klausa* “Nuwun ya mas Tri” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif panuwun saking Bu Rukmi dhumateng Tri. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking tigang tembung ingkang wonten wasesanipun.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken panuwun. *Fungsi* panuwun dipunandharaken kangge ngandharaken raos panuwun dhumateng piyantun sanes amargi sampun dipunparingi kabecikan. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, Bu rukmi ngandharaken panyuwunana dhumateng Tri supados dipunderekaken mlampah-mlampah kangge *refreshing*, amargi Bu rukmi rumaos bosen wonten griya. Lajeng Tri nderekaken Bu Rukmi mlampah-mlampah. Bu rukmi ingkang sampun diderekaken ngandharaken panuwun dhumateng Tri.

b) *Fungsi* ngandharaken nderek mangayubagya.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *klausa fungsi* ngandharaken nderek mangayubagya inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos nderek bingah saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan kahanan ingkang ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken nderek mangayubagya. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken nderek mangayubagya.

Konteks : Joko saha Ratih saweg pacelathon babagan perkawis ingkang dipunpenggalih dening Ratih. Lajeng Ratih ngandharaken bilih piyambakipun mundhak pangkatipun dados Manager area. Joko rumaos bingah babagan garwanipun ingkang dados Manager Area.

Joko : “Wah, ho o ta Dik? (NGGUYU SENENG) tenan Dik? Wah seneng tenan aku, aku melu seneng” (Data.2/CM/11/ACM)

Tuturan “Wah seneng tenan aku, aku melu seneng.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos nderek mangayubagya. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. *Tuturan* “Wah seneng tenan aku, aku melu seneng.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud ngandharaken nderek mangayubagya.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausa*. *Klausa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *klausa* “Aku melu seneng”. *Klausa* “Aku melu seneng” wonten ing *tuturan* menika minangka *klausa* ingkang ngandharaken nderek mangayubagya saking Joko dhumateng Ratih. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken nderek mangayubagya. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, Ratih ngandharaken bilih piyambakipun minggah pangkatipun dados manager area. Joko minangka garwanipun midhangetaken pawarta menika

katingal bingah. Lajeng Joko ngandharaken bilih piyambakipun nderek bingah amargi Ratih langkung kasil. Joko ngandharaken nderek mangayubagya supados Ratih mangertos bilih Joko ugi ngraosaken bingah kados manapa ingkang dipunraosaken dening Ratih.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif modus carita* kangge ancas carita wujud titikan *klausa fungsi* ngandharaken *simpati* nderek mangayubagya wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Pratiwi ngandharaken pangraos bingah dhumateng ibunipun babagan Pratiwi ingkang sampun dipuntumbasaken ageman dening Tri. Ibunipun Pratiwi ingkang mriksani Pratiwi bingah derek bingah
 Ibu : “Yoo..yoo.. Ibu melu seneng Tiwi, pancen Tri Kusumo kuwi apik tenan.”

(Data97/CAS/236/ACM)

Tuturan “Yaa..yaa.. Ibu melu seneng Tiwi, pancen Tri Kusumo kuwi apik tenan.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos nderek mangayubagya. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Yaa..yaa.. Ibu melu seneng Tiwi, pancen Tri Kusumo kuwi apik tenan” menika

boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak nderek mangayubagya.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausa*. *Klausa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *klausa* “Ibu melu seneng Tiwi”. *Klausa* “Ibu melu seneng Tiwi” wonten ing *tuturan* menika minangka *klausa* ingkang ngandharaken nderek mangayubagya saking ibunipun Pratiwi dhumateng Pratiwi ingkang rumaos bingah. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak nderek mangayubagya. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, pacelathon antawisipun ibunipun Pratiwi kaliyan Pratiwi wonten ing griya. Pratiwi ngandharaken bilih badhe dipuntepungaken kaliyan ibunipun Tri nalika Tri wisuda. Lajeng Pratiwi dipuntumbasaken ageman ingkang sae dening Tri supados saged dipunagem nalika Tri wisuda. Pratiwi rumaos bingah amargi sampun dipuntumbasaken ageman dening Tri saha badhe dipuntepangaken kaliyan ibunipun Tri. Ibunipun Pratiwi ingkang mriksani putranipun bingah ugi nderek rumaos bingah.

c) *Fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *klausa fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos ajrih saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan kahanan ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih.

Konteks : Wayah bengi Ratih boten saged sare sajak wonten ingkang dipikir lajeng Joko paring pakon dhumateng Ratih supados nyariosaken bab ingkang dipunpenggalih. Ratih ngandharaken bilih sampun dangu bab menika dipunpenggalih, amargi ajrih dhumateng Joko.

Ratih : “Ehmm... yoh mas, aku mikir bab iki yo wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas.”

(Data.1/CM/11/ACM)

Tuturan “Ehmm... yoh mas, aku mikir bab iki ya wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak ajrih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Ehmm... yoh mas, aku mikir bab iki ya wis sakuntara, nanging aku wedi

anggonku arep matur sampeyan mas” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung gadhah maksud ngandharaken tumindhak ajrih.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausa*. *Klausa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *klausa* “nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas”. *Klausa* “nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak ajrih saking Ratih dhumateng Joko babagan perkawis ingkang dipunpenggalih dening Ratih. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak ajrih. Gayut kaliyan konteksipun saking *data* ing nginggil, pacelathon antawisipun Ratih kaliyan Joko wonten ing wayah bengi nalika badhe sare. Ratih katingal saweg wonten ingkang dipunpenggalih, amargi boten kados adate. Joko ingkang mangertos lajeng paring pakon dhumateng Ratih supados nyariosaken sedaya perkawis. Ratih lajeng ngandharaken bilih sejatosipun perkawis ingkang dipunpenggalih menika sampun dangu badhe dipunandharaken dhumateng Joko nanging Ratih ajrih. Ratih ajrih menawi Joko boten sarujuk kaliyan perkawis ingkang dipunpenggalih samenika.

d) *Fungsi* ngandharaken *simpati* nderek sedhih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan *klausa fungsi simpati* nderek sedhih inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos nderek sedhih saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan kahanan ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken *simpati* nderek sedhih. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi simpati* nderek sedhih.

Konteks : Ratih gerah ginjel lajeng boten saged nindakaken tumindhak menapa-menapa. Nalika Ratih gerah, sedaya kaperluanipun dipuncepak-cepakaken dening Arum. Arum rumaos keduwung saha nderek sedhih ningali kahananipun Ratih.

Arum : “Ora Mas..aku mung mesake Mbak Ratih, kudune dheweke bali soko Kalimantan bisa urip seneng, kumpul anak lan bojo. Ning saiki lara nganti ora bias apa-apa.”

(Data16/CM/44/ACM)

Tuturan “Ora Mas..aku mung mesake Mbak Ratih, kudune dheweke bali saka Kalimantan bisa urip seneng, kumpul anak lan bojo.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos *simpati* nderek sedhih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf*

kapital saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Ora Mas..aku mung mesake Mbak Ratih, kudune dheweke bali saka Kalimantan bisa urip seneng, kumpul anak lan bojo.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak nderek sedhih.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausa*. *Klausa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *kluasa* “aku mung mesake Mbak Ratih”. *Klausa* “aku mung mesake Mbak Ratih” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken *simpati* nderek sedhih saking Arum dhumateng Ratih jalaran ningali kahananipun Ratih ingkang sakit boten saget menapa-menapa. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken *simpati* nderek sedhih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Arum kaliyan Joko ngrembag babagan kahananipun Ratih ingkang sakit. Arum gadhah pamanggih kedahipun Ratih kondur saking Kalimantan saged kempal kaliyan garwa saha putra-putranipun, nanging ingkang kedadosan Ratih sakit ginjel saha boten saged menapa-menapa. Arum ugi keduwung dhumateng Ratih jalaran Ratih sakit amargi mangertos

menawi Arum minangka marunipun. Arum rumaos sedhih ningali kahanipun Ratih ingkang boten saged menapa-menapa.

4.) Jinis ukara carita kangge ancas carita kanthi wujud titikan ukara.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud ukara. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken tumindhak sarujuk, ngandharaken tumindhak duka, panuwun, *simpati* nderek mangayubagya, ngandharaken tumindhak ajrih, ngandharaken tumindhak bingah, pangajeng-ajeng, ngandharaken salam, ngandharaken tumindhak sedhih, ngandharaken tumindhak kaget, saha ngandharaken tumindhak kisinin. *Data fungsi Tindak tutur ekspresif* jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a) *Fungsi* ngandharaken tumindhak sarujuk.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak sarujuk inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos sarujuk saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan satunggaling perkawis. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak sarujuk. Wonten ing

ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak pasarujukan.

Konteks : Joko saha Arum saweg pacelathon babagan sesambunganipun. Lajeng Arum matur bilih tiyang sepuhipun nyuwun menawi sesambunganipun saged dipunresmikaken. Joko sarujuk kaliyan kersanipun tiyang sepuhipun Arum.

Joko : “Njaluke bapak ngono yo ora popo”

(Data.5/CM/18/ACM)

Tuturan “Njaluke bapak ngono ya ora papa” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak sarujuk. Menawi dipuntingali saking jinis ukara *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi *Tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita *Tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Njaluke bapak ngono ya ora papa” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak sarujuk kaliyan satunggaling perkawis.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Njaluke bapak ngono ya ora papa”. Ukara “Njaluke bapak ngono ya ora papa” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak sarujuk saking Joko dhumateng kersanipun babakipun

Arum. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kedadosan saking setunggal *klausa* saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak pasarujukan. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Joko kaliyan Arum wonten ing wayah siang. Pacelathon menika ngrembag babagan sesambunganipun Arum kaliyan Joko. Arum ngandharaken bilih bapakipun kagungan kersa bilih sesambunganipun antawis Joko kaliyan Arum saged dipunresmikaken. Joko ingkang midangetaken pacelathon saking Arum ngandharaken sarujuk kaliyan kersanipun bapakipun Arum.

b) *Fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak duka inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos duka saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan satunggaling perkawis ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak duka. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Konteks : Joko ingkang ningali Ratih sampun sare kaliyan putranipun lajeng medal saking kamar tumuju kamaripun Arum. Sajatosipun Ratih dereng sare, Ratih ingkang mangertos bilih Joko kesah wonten kamaripun Arum rumaos duka.

Ratih : “mesthi... iki Arum.. lagi ngopo-ngopo karo bojoku. Iiiiihh... aku mangkel tenan. Kenongopo aku ora iso apa-apa?Kenongopo aku dadi lara kaya ngene iki. Hehhhh.... Mesthi mas joko ahhh mas joko lagi ngopo yo...

(Data 20/CM/49/ACM)

Tuturan “Iiiiihh... aku mangkel tenan” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak duka. Menawi dipuntingali saking jinis ukara *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Iiiiihh... aku mangkel tenan” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak duka.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Iiiiihh... aku mangkel tenan”.Ukara “Iiiiihh... aku mangkel tenan” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak duka saking Ratih dhumateng Arum jalaran Joko langkung remen sare kaliyan Arum. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi

langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak duka. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon dipunandharaken dening Ratih ing wayah ndalu wonten kamaripun. Awit Ratih sakit saben ndalu Joko sare wonten kamaripun Ratih kaliyan putra-putranipun, supados Ratih rumaos bingah. Joko ingkang gadhah garwa setunggal malih inggih menika Arum rumaos welas kaliyan Arum menawi Joko sare wonten kamar Ratih. Lajeng ningali Ratih sampun sare, Joko pindah wonten kamaripun Arum. Sejatosisipun Ratih dereng sare nalika Joko pindhah wonten kamaripun Arum. Ratih ingkang mangertos kahanan menika rumaos duka.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif modus carita* kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak duka wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Ratih dereng saged lila babagan Arum ingkang gesang wonten griyanipun, saha sampun dados marunipun. Ratih rumaos duka sanget
 Ratih : “..ehmm.. edan tenan. Aku lara.. lara tenan yen ngene iki.”
 (Data 18/CM/47/ACM)

Tuturan “Aku lara.. lara tenan yen ngene iki.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif*

amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak duka. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Aku lara.. lara tenan yen ngene iki.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak duka.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Aku lara.. lara tenan yen ngene iki”. Ukara “Aku lara.. lara tenan yen ngene iki” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak duka saking Ratih dhumateng Arum jalaran Arum sampun dados marunipun. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti saking *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak duka. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, Ratih kondur saking kalimatane mangertos bilih Joko sampun kanggungan garwa malih inggih menika Arum tanpa nyuwun pangestu saking Ratih. Joko ugi ngandharaken bilih Arum minangka marunipun ugi gesang

wonten griyanipun sareng kaliyan Ratih. Ratih ingkang boten lila gadhah maru rumoas duka.

c) *Fungsi* ngandharaken panuwun.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* panuwun inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos panuwun saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi sampun dipunparingi kebecikan. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* panuwun. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* panuwun.

Konteks: Ibunipun Arum nenggo putra-putranipun Joko nalika Arum teksih sakit amargi nindhakaken operasi. Lajeng Arum ngandharaken panuwun dhumateng Ibunipun ingkang sampun kersa nunggoni Sekar saha Bagas minangka putranipun Joko.

Arum : “Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku, nunggoni anak-anakku.”

(Data 37/CM/76/ACM)

Tuturan “Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku, nunggoni anak-anakku.”

wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku,

nunggoni anak-anakku.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku, nunggoni anak-anakku”. Ukara “Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku, nunggoni anak-anakku.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken panuwun saking Arum dhumateng ibunipun jalaran sampun kersa nengo Arum saha putra-putranipun. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpunkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken panuwun. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Arum kaliyan ibunipun wonten ing *rumah sakit*. Nalika semanten Arum saweg sakit jalaran nindhakaken operasi donor ginjal kangge Ratih. Sedaya perkawis ingkang adate dipuntindakaken dening Arum dipuntindakaken dening ibunipun Arum. Nalika Arum wonten *rumah sakit* ibunipun Arum nenggo Arum saha putra-putranipun Joko. Arum ingkang sampun dipunbiyantu dening ibunipun ngandharaken panuwun.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur* eskpresif *modus* carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken panuwun wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Narto pachelathon kaliyan Pak Lurah babagan rayinipun, Trisni ingkang saweg pados pedamelan. Lajeng Pak Lurah paring akon dhumateng Narto supados Trisni nyambut damel wonten ing PT-nipun Bu Lurah. Narto ngandharaken panuwun dhumateng Pak Lurah.

Narto : “Nggih nuwun Pak Lurah Giman... nuwun sanget. Benjing enjing Trisni kula akene mlebet nyambut damel”

(Data 64/CAK/133/ACM)

Tuturan “Nggih nuwun Pak Lurah Giman... nuwun sanget.” wonten data ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. Tuturan menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot tuturan ingkang ngadharaken raos panuwun. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, tuturan ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Nggih nuwun Pak Lurah Giman... nuwun sanget.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken panuwun.

Tuturan ing nginggil ngemot tuturan *Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Nggih nuwun Pak Lurah Giman... nuwun sanget.”. Ukara “Nggih nuwun Pak Lurah Giman... nuwun sanget.” wonten ing tuturan menika

ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken panuwun saking Narto dhumateng Pak Lurah Gimán jalaran sampun kersa maringi pedamelan dhumateng rayinipun. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausula* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi huruf capital saha dipunpungkasi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken panuwun. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Narto kaliyan Pak Lurah wonten ing kelurahan. Narto ngandharaken dhumateng Pak Lurah bilih rayinipun saweg mados pedamelan. Pak lurah lajeng paring akon dhumateng Narto supados rayinipun nyambut damel wonten ing PT-nipun Bu Lurah. Narto ingkang dipunparingi pawarta menika rumaos bingah lajeng ngandharaken panuwun dhumateng Pak Lurah.

d) *Fungsi* ngandharaken *simpati* nderek mangayubagya

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi simpati* nderek mangayubagya inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos nderek bingah saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan kahanan ngremenaken ingkang ugi saweg dipunraosaken dening *mitra tutur*. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken *simpati* nderek mangayubagya. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif*

kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi simpati* nderek mangayubagya.

Konteks : Sedaya piyantun ingkang ngekos wonten dalemipun Bu rukmi sampun lulus kuliah sedanten. Bu Rukmi ingkang ningali prastawa menika rumaos bingah, amargi sedaya sampun kasil.

Bu Rukmi : “Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing podho manggon ono kene bisa podho rampung kabeh, aku melu seneng.”
(Data 95/CAS/231/ACM)

Tuturan “Haiyo mas,njur aku melu seneng, wong sing padha manggon ana kene bisa padha rampung kabeh, aku melu seneng.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken *simpati* nderek mangayubagya. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing padha manggon ana kene bisa padha rampung kabeh, aku melu seneng.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken *simpati* nderek mangayubagya.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing padha manggon ana kene bisa padha rampung kabeh, aku melu seneng.” Ukara “Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing padha manggon ana kene bisa padha

rampung kabeh, aku melu seneng.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak nderek mangayubagya saking Bu Rukmi dhumateng Tri jalaran sedaya piyantun ingkang ngekos wonten ing griyanipun sampun sami lulus. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik..

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak nderek mangayubagya. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Bu Rukmi kaliyan Tri wonten ing ngajeng kamaripun Tri. Pacelathon menika ngrembag babagan Tri saha sedaya piyantun ingkang ngekos wonten ing griyanipun Bu Rukmi ingkang sampun dados sarjana sedaya. Bu Rukmi ingkang ningali prastawa menika ngandharaken pangraos bingah jalaran sedaya piyantun ingkang ngekos wonten griyanipun Bu Rukmi sampun dipunanggep minangka putranipun piyambak. Ningali sedaya piyantun ingkang ngekos wonten griyanipun sampun sami kasil Bu Rukmi ngandharaken nderek mangayubagya.

e) *Fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos ajrih saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan

kahanan ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih.

Konteks : Joko saha Arum sowan wonten dalemipun tiyang sepuhipun Arum saperlu badhe nyuwun pangestu babagan sesambunganipun. Arum rumaos ajrih menawi tiyang sepuhipun boten sarujuk.
 Arum : “Mas aku wedi campur deg-degan. Ning... yen karo Mas Joko aku dadi ayem.”

(Data 8/CM/23/ACM)

Tuturan “Mas aku wedi campur deg-degan.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos ajrih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “*Mas aku wedi campur deg-degan.*” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak ajrih.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “*Mas aku wedi campur deg-degan.*” Ukara “*Mas aku wedi*

campur deg-degan.”wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak ajrih saking Arum dhumateng Joko jalaran ajrih menawi sesambunganipun boten angsal pangestu saking bapakipun Arum. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak ajrih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Arum kaliyan Joko wonten ing mobil nalika badhe sowan kaliyan bapakipun Arum. Arum saha Joko badhe sowan wonten griyanipun bapakipun Arum kangge nyuwun pangestu babagan sesambunganipun kaliyan Joko. Wonten ing mobil Arum ngandharaken tumindhak ajrih dhumateng Joko menawi Bapakipun boten paring pangestu babagan sesambunganipun, amargi Joko sampun kagungan garwa saha putra.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif modus carita* kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Nalika Pratiwi saweg nyambut damel Agus nyepengi astanipun Pratiwi, lajeng nggoda Pratiwi. Pratiwi rumaos ajrih babagan tumindhak ingkang dipuntindhakaken dening Agus dhumateng Pratiwi.
Pratiwi : “Woaalah.. Aku malah dadi wedi mlebu nyambut gawe.”

(Data 90/CAS/218/ACM)

Tuturan “Aku malah dadi wedi mlebu nyambut gawe.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos ajrih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Aku malah dadi wedi mlebu nyambut gawe.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak ajrih.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Aku malah dadi wedi mlebu nyambut gawe.” Ukara “Aku malah dadi wedi mlebu nyambut gawe.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *Tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak ajrih saking Pratiwi dhumateng Agus jalaran ajrih nalika nyambut damel dipungoda. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak ajrih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, nalika Pratiwi saweg nyambut damel wonten toko roti, Agus minangka

putra juraganipun Pratiwi paring akon dhumateng Pratiwi supados nyepak-nyepakaken daharan. Nalika saweg nyepakaken daharan, Agus nyepengi astanipun Pratiwi saha nggoda Pratiwi. Pratiwi ingkang boten remen kaliyan tumindhak ingkang dipuntindhakaken dening Agus rumaos ajrih.

f) *Fungsi* ngandharaken tumindhak bingah.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak bingah menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos bingah saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan setunggaling kahanan ingkang ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak bingah. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak bingah.

Konteks : Ibunipun Arum ngandharaken dhumateng Joko bilih sampun madosi Arum kanthi tahunan ngantos saged kepanggih malih kaliyan Arum. Ibunipun Arum rumaos bingah sanget saged kepanggih malih kaliyan putranipun.

Ibu : “Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyono bisa ketemu.”

(Data 28/CM/60/ACM)

Tuturan “Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyana bisa ketemu.”wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang

ngadharaken pangraos bingah. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyana bisa ketemu.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak bingah.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyana bisa ketemu.” Ukara “Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyana bisa ketemu.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak bingah saking ibunipun dhumateng Joko jalaran saged kepanggih kaliyan Arum. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak bingah. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun ibunipun Arum kaliyan Joko nalika kepanggih wonten ing *rumah sakit*. Ibunipun Arum nyariosaken dhumateng Joko babagan

kepanggih kaliyan Arum. Ibunipun Arum ngandharaken bilih sampun sawetawis madosi Arum wonten ing Jakarta namung ngginakakane fotonipun Arum jalaran boten gadhah alamatipun Arum. Lajeng nalika badhe sarapan wonten warung tanpa dipunsengaja kepanggih kaliyan Arum. Ibunipun Arum rumaos bingah sanget saged kepanggih kaliyan Arum ingkang sampun dipunpadosi sawetawis.

Tuladha ingkang sanesipun saking *tindak tutur ekspresif* *modus* carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak bingah wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Konteks : Nalika wonten ing layatan, Darmi ningali kathah tiyang sami paring arta dhumateng tiyang ingkang kesripahan. Lajeng Darmi gadhah pamanggih bilih salah setunggal saking keluarganipun Darmi wonten ing seda, Darmi ugi saged angsal arta ingkang kathah saking tiyang ingkang layat.

Darmi : “..dadi menawa anakku, bojoku, apa mbokku mati mesthi aku dadi sugi. Ning .. yo .. le ku ngopeni uga suda siji. (mesem) Menawa wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite.”.

(Data62/CL/127/ACM)

Tuturan “Menawa wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite.”wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos bingah. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Menawa

wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak bingah.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Menawa wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite.”. Ukara “Menawa wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak bingah saking Darmi babagan pamanggihipun ingkang saged dados piyantun sugih. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak bingah. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil, nalika Darmi wonten ing layatan, Darmi ningali kathah tiyang ingkang sami maringi arta kaliyan tiyang ingkang kesripahan. Lajeng Darmi gadhah pamanggih bilih salah setunggal saking keluarganipun wonten ing seda, Darmi ugi dipunparingi arta dening tiyang kathah. Lajeng Darmi saged dados piyantun ingkang sugih. Darmi rumaos bingah menawi pamanggihipun saged kalaksanan.

g) *Fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng menika *tuturan* ingkang

ngandharaken raos pangajeng-ajeng saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan setunggaling bab utawi kahanan. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng.

Konteks : Joko rumaos keduwung babagan Ratih ingkang semaput jalaran midhangetaken pangandhikanipun Joko babagan Arum ingkang badhe gesang wonten dalemipun. Lajeng Ratih dipunbekta wonten ing *Rumah sakit*.

Joko : “Mugo-mugo Ratih ora ngapa-ngapa. Mesakke. Iki kabeh kleruku. Aku kudune ora meksa.”

(Data15/CM/41/ACM)

Tuturan “Muga-muga Ratih ora ngapa-ngapa.” wonten data ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos pangajeng-ajeng. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Muga-muga Ratih ora ngapa-ngapa.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken pangajeng-ajeng.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif*

inggih menika ukara “Muga-muga Ratih ora ngapa-ngapa.” Ukara “Muga-muga Ratih ora ngapa-ngapa.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak pangajeng-ajeng saking Joko dhumateng Ratih supados boten kenging menapa-menapa. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken pangajeng-ajeng. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon saking Joko ingkang ngandharaken pangajeng-ajeng supados Ratih boten kenging menapa-menapa. Sederengipun Joko kaliyan Ratih pacetathon wonten ing kamar, ngrembag babagan kawontenanipun Arum minangka marunipun Ratih. Lajeng Joko ngandharaken panyuwunan dhumateng Ratih supados paring idin kangge Arum saged gesang setunggal griya kaliyan Ratih. Ratih ingkang midhangetaken pangandhikan saking Joko duka lajeng semaput. mangertos bilih Ratih semaput Joko mbekta Ratih wonten ing *rumah sakit*.

h) *Fungsi* ngandharaken salam.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken salam menika *tuturan* ingkang ngandharaken salam

saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* kangge pakuramatan saha supados langkung sopan. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken salam. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken salam.

Konteks : Tri pacelathon kaliyan Pratiwi sampun sakuntawis, rumaos cepak anggenipun kepanggih kaliyan Pratiwi, lajeng Tri nyuwun pamit wangsul.

Tri : “Yo wis wi, aku pamit ndisik.”

(Data93/CAS/224/ACM)

Tuturan “Ya wis wi, aku pamit ndisik.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak salam. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Ya wis wi, aku pamit ndisik.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken salam pepisah.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Ya wis wi, aku pamit ndisik.” Ukara “Ya wis wi, aku pamit ndisik.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken

salam pepisah saking Tri dhumateng Pratiwi nalika badhe wangsul. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik .

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken salam pepisah. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Tri kaliyan Pratiwi wayah ndalu wonten ing griyanipun Pratiwi. Tri kaliyan Pratiwi pacelathon babagan sesambunganipun, lajeng nalika pacelathonan menika sampun sawetawis Tri ngandharaken badhe wangsul. Kangge pakurmatan dhumateng Pratiwi minangka piyantun ingkang kagungan griya Tri ngandharaken pamit wangsul minangka salam pepisah.

i) *Fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos sedhih saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan satunggal kahanan ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih.

Konteks : Joko saha Ratih saweg pacelathon babagan perkawis ingkang dipunpenggalih dening Ratih. Lajeng Ratih ngandharaken perkawis ingkang dados penggalhipun dhumateng Joko. Perkawis ingkang dipunpenggalih babagan ratih ingkang badhe dipunpindah daerah.

Ratih : “Mas Joko, aku mundhak pangkatku dadi manager area kui seneng banget. Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku. Aku kudu pindah daerah Mas.”

(Data.3/CM/12/ACM)

Tuturan “Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos sedhik. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak sedhik.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku.”. Ukara “Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak sedhik saking Ratih dhumateng Joko ingkang badhe dipunpindhah wonten ing luar daerah. Wujud titikan *Tindak tutur*

ekspresif wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak sedhih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Ratih kaliyan Joko wayah ndalu wonten ing kamar nalika badhe sare. Pacelathon menika ngrembag perkawis ingkang saweg dipunpenggalih dening Ratih. Ratih ngandharaken dhumateng Joko bilih piyambakipun dipunangkat dados *manager* area nanging kedah dipunpindhah wonten ing luar daerah. Ratih rumaos susah jalaran kedah pisah kaliyan garwanipun saha kaliyan putra-putranipun kangge wekdal ingkang dangu.

j) *Fungsi* ngandharaken tumindhak kaget.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak kaget menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos kaget saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan satunggal kahanan utawi prastawa. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak kaget. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak kaget.

Konteks : Darmi saha Prenjak anggenipun sadean dipuntutup gasik, amargi gadhah pangarep-arep menyang paling gasik wonten ing kelurahan kangge mundhut gas LPG. Dugi kelurahan Darmi kaget amargi tiyang ingkang menyang wonten ing kelurahan sampun kathah.

Darmi : “Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.”

(Data 49/CL/101/ACM)

Tuturan “Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.”wonten data ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos kaget. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “*Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.*” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak kaget.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.”. Ukara “Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak kaget saking Darmi dhumateng Prenjak ingkang ningali antrian wonten ing kelurahan sampun kathah. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi huruf capital saha dipunwiwiti kanthi tandha titik..

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak kaget. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Darmi kaliyan Prenjak wonten ing kelurahan nalika saweg antri gas LPG. Darmi kaliyan Prenjak gadhah pangajeng-ajeng dateng paling gasik wonten ing kelurahan kangge mundhut gas, supados boten antri, nanging nalika sampun wonten kelurahan antrian gas LPG sampun kathah. Darmi ingkang mriksani antrian menika ngandharaken tumindhak kaget dhumateng Prenjak, amargi teksih enjing nanging antrian sampun kathah.

k) *Fungsi* ngandharaken tumindhak kisinin.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas carita wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak kisinin menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos kisinin saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan satunggal kahanan utawi prastawa ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak kisinin. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas carita *fungsi* ngandharaken tumindhak kisinin.

Konteks : Wonten ing kelurahan Sabar dipunterangaken malih babagan cara anggenipun ngginakaken gas LPG. Gas LPG menika dipunsambungaken wonten ing kompor gas, lajeng saged gesang. Rumaos sampun klentu anggenipun nuduh petugas kelurahan Sabar dados kisinin.

Sabar : “(KISINAN) Emmm.. ngoten to.. lha teng ngriyo mung niki tok kok wontene.”

(Data 53/CL/104/ACM)

Tuturan “Emmm.. ngaten ta.. lha teng ngriya mung niki tok kok wontene.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos kisinin. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas carita, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara menika sami kaliyan ingkang dipunandharaken. Ukara “Emmm.. ngaten ta.. lha teng ngriya mung niki tok kok wontene.” menika boten gadhah maksud sanesipun, namung ngandharaken tumindhak kisinin.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Emmm.. ngaten ta.. lha teng ngriya mung niki tok kok wontene.” Ukara “Emmm.. ngaten ta.. lha teng ngriya mung niki tok kok wontene.” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak kisinin saking Sabar dhumateng Petugas kelurahan amargi sampun klentu. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik..

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak kisinin. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Sabar kaliyan Petugas kelurahan wonten ing kelurahan. Sabar ndukani petugas Kelurahan jalaran miturut pamanggihipun Sabar gas ingkang dipunparingi dening petugas kelurahan menika *rusak*, amargi nalika dipuncobi wonten ing griya boten saged gesang. Lajeng kaliyan petugas kelurahan Sabar dipunparingi pituduh bilih anggenipun nganngge gas supados gesang kedah dipunsambungaken kaliyan kompor. Sabar ingkang rumaos klentu babagan sampun ndukani *petugas* kelurahan amargi boten sumerep dados rumaos kisinin. Lajeng Sabar ngendhikan bilih sejatosipun wonten griya boten gadhah kompor.

b. Jinis ukara carita kangge ancas pakon

Jinis ukara carita kangge ancas pakon inggih menika ukara ingkang wosipun ngemot pakon. Jinis ukara carita kangge ancas pakon inggih menika ukara ingkang dipunginakaken kangge prentah dhumateng piyantun sanes supados langkung sopan. Jinis ukara carita kangge ancas pakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken setunggal wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud ukara. Saking *fungsinipun Tindak tutur ekspresif* kanthi wujud titikan ukara kapanggihaken setunggal *fungsi* inggih menika ngandharaken tumindhak nolak.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara carita kangge ancas pakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak nolak menika *tuturan* ingkang ngandharaken tumindhak nolak saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi rumaos boten remen kaliyan satunggaling kahanan utawi prastawa. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara carita kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken tumindhak nolak.

Konteks : Trisni badanipun rumaos sakit, lajeng Pak Lurah ngandharaken supados dipriksakaken wonten ing dokter. Pak Lurah kersa nderekaken Trisni wonten ing dokter, nanging Trisni boten kersa jalaran boten sekeca kaliyan Pak Lurah minangka tiyang ingkang dipunajeni.

Trisni : “Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.”

(Data69/CAK/147/ACM)

Tuturan “Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak nolak. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara carita kangge ancas pakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik (.). Wosing ukara ngemot ukara pakon. Ukara “Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.” menika boten ngandharaken panuwun nanging ngandharaken tumindhak nolak kanthi alus.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.”. Ukara “Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.” wonten ing *tuturan*

menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak nolak saking Trisni dhumateng Pak Lurah amargi boten sekeca menawi dipunderekaken wonten ing dokteran. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik..

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak nolak. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil trisni wangsul langkung gasik saking kantor amargi rumaos boten sehat. Nalika sampun wonten griya Trisni ningali Pak Lurah saweg sowan wonten griyanipun saha saweg wicantenan kaliyan mbakyunipun Trisni. Pak Lurah ingkang mangertos menawi Trisni kirang sehat lajeng badhe nderekaken Trisni wonten ing Dokter supados Trisni dipunpriksa. Trisni boten kersa dipunderekaken wonten dokteran amargi boten sekeca dhumateng Pak Lurah minangka piyantun ingkang dipunajeni. Trisni ngandharaken tumindhak nolak kanthi ngandharaken panuwun dhumateng Pak Lurah supados langkung alus saha sopan.

2. *Tindak tutur ekspresif* kanthi *modus* ukara pitakon

Tindak tutur ekspresif kanthi *modus* pitakon inggih menika *tuturan* ingkang dipunginakaken kangge pitakon dhumateng piyantun sanes babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Wonten ing paugeran panyeratan ukara carita katitik saking ukara ingkang dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). *Tindak tutur ekspresif* kanthi *modus*

ukara pitakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani miturut *fungsi* konvensionalipun kaperang dados kalih, inggih menika jinis ukara pitakon *tindak tutur langsung* saha jinis ukara pitakon *tindak tutur boten langsung*. Jinis ukara *tindak tutur langsung* inggih menika ukara pitakon ingkang ancasipun kangge ngandharaken pitakon. Wondene jinis ukara pitakon boten *langsung* inggih menika ukara pitakon ingkang ancasipun kangge ukara pakon. Pirembagan babagan ukara pitakon badhe kaandharaken wonten ing ngadhapi menika.

a. Jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon

Jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon inggih menika ukara ingkang dipunginakaken kangge pitaken dhumateng piyantun sanes babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wonten ing panaliten menika kapanggihaken kalih wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud *klausa* saha ukara. Andharan saking jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1.) Jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon kanthi wujud titikan *klausa*.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud *klausa*. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan *klausa* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun

Titik Renggani gadhah setunggal *fungsi* inggih menika kangge ngandharaken tumindhak ajrih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos ajrih saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi satunggaling kahanan utawi prastawa ingkang boten ngremenaken. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak ajrih.

Konteks : Wonten ing villa Pak Lurah nindhakaken tumindhak ingkang boten becik dhumateng Trisni. Trisni kedah kersa manut hawa nepsunipun Pak Lurah. Trisni ingkang boten saged tumindhak menapa-menapa namung manut kanthi pangraos ajrih.

Trisni :“(Nangis) Pak Lurah kula ajrih sanget, dospundi menawi Bu Lurah ngertos? Dospundi menawi kula dados ngandeg?”

(Data 67/CAK/140/ACM)

Tuturan “Pak Lurah kula ajrih sanget, dospundi menawi Bu Lurah ngertos?” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos ajrih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pitakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Pak Lurah kula ajrih sanget, dospundi menawi Bu Lurah ngertos?” menika ngandharaken pitakonan ingkang ngemot tumindhak ajrih.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausula*. *Klausula* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *klausula* “Pak Lurah kula ajrih sanget”. Ukara “Pak Lurah kula ajrih sanget” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak ajrih saking Trisni dhumateng Pak Lurah amargi sampun nindhakaken tumindhak nista. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud *klausula* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak ajrih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil Trisni kaliyan Pak lurah tindak wonten ing luar daerah amargi wonten pedamelan saking PT-nipun Pak Lurah ngedahaken tindak wonten ing luar daerah. Amargi sampun ndalu lajeng Pak Lurah kaliyan Trisni sare wonten ing Villa. Nalika wonten ing villa Pak Lurah gadhah tumindhak ingkang boten becik dhumateng Trisni. Trisni dipunpeksa nindhakaken tumindhak nistha kaliyan Pak Lurah. Trisni rumoas ajrih menawi Bu Lurah mangertos tumindhak nista ingkang sampun dipuntindhakaken saha ajrih menawi Trisni ngandeg.

2.) Jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon kanthi wujud titikan ukara.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud ukara. Ukara ingkang dipuntuturaken wonten ing antologi cerkak

Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang ngemot *Tindak tutur ekspresif*. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara, wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken pangajeng-ajeng, ngandharaken tumindhak sedhih, ngandharaken tumindhak kaget, ngandharaken tumindhak duka. *Data fungsi Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a) *Fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos pangajeng-ajeng saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi satunggaling kahanan utawi prastawa. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken pangajeng-ajeng.

Konteks : Joko saha Arum saweg pacelathon babagan sesambunganipun. Lajeng Arum nyuwun pirsa bilih sesambunganipun menapa boten saged dipunresmikaken kanthi agama saha negara.

Arum : “Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?”
(Data.7/CM/19/ACM)

Tuturan “Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet

Tindak tutur ekspresif amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken tumindhak pangajeng-ajeng. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pitakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?” menika ngandharaken pitakonan ingkang ngemot pangajeng-ajeng.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?”. Ukara “Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken pangarep-arep saking Arum dhumateng Joko babagan sesambunganipun supados saged dipunresmikaken kanthi agama saha Negara. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken pangarep-arep. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawis Arum kaliyan Joko ing wayah siang. Arum ngandharaken bilih gadhah pangajeng-ajeng supados sesambunganipun saged dipunresmikaken.

Joko sarujuk menawi sesambunganipun badhe dipunresmikaken, nanging namung kersa ngresmikaken kanthi agama amargi sederengipun sampun gadhah garwa. Arum ingkang midangetaken pangandhikan saking Joko lajeng paring pitakon ingkang ngemot pangajeng-ajeng supados ugi saged dipunresmikaken kanthi agama saha kanthi negara.

b) *Fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos sedhih saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi satunggaling kahanan utawi prastawa ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak sedhih.

Konteks : Joko ngandharaken dhumateng Arum babagan kahananipun Ratih ingkang kirang sae, lajeng Arum rumaos sedhih. Arum ugi keduwung babagan sampun dados marunipun Ratih.

Arum : “Aku kleru gedhe, Kenongopo aku ndadak teko ono omah iki? (NANGIS).”

(Data22/CM/53/ACM)

Tuturan “Aku kleru gedhe, Kenangapa aku ndadak teka ana omah iki?” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos

sedhih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pitakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Aku kleru gedhe, Kenangapa aku ndadak teka ana omah iki?” menika ngandharaken pitakonan ingkang ngemot tumindhak sedhih.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Aku kleru gedhe, Kenangapa aku ndadak teka ana omah iki?”. Ukara “Aku kleru gedhe, Kenangapa aku ndadak teka ana omah iki?” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak sedhih saking Arum dhumateng Joko amargi keduwung mangertos kahananipun Ratih ingkang *kritis*. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak sedhih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Arum kaliyan Joko wonten ing griyanipun Joko. Joko ngandharaken pawarta dhumateng Arum bilih Ratih wonten ing *rumah sakit* kahananipun kritis. Arum ingkang midhangetaken pangandhikan saking Joko

babagan kahananipun Ratih rumaos keduwung saha sedhik. Arum rumaos bilih Ratih sakit jalaran Arum sampun dados marunipun.

c) *Fungsi* ngandharaken tumindhak kaget.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak kaget menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos kaget saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi satunggaling kahanan utawi prastawa. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak kaget. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak kaget.

Konteks : Joko saha Arum saweg pacelathon babagan sesambunganipun. Lajeng Arum matur bilih samenika sampun ngadhut putranipun Joko. Joko ingkang mangertos kahananipun Arum rumaos kaget.

Joko : “Kowe!.. kowe ... wis?...”

(Data.6/CM/19/ACM)

Tuturan “Kowe!.. kowe... wis?...” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos kaget. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pitakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan

babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Kowe!.. kowe...wis?...” menika ngandharaken pitakonan ingkang ngemot tumindhak kaget. Ukara pitakon ingkang ngemot tumindhak kaget ugi katitik saking tandha seru (!) wonten ing ukara “Kowe!.. kowe ... wis?...”.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Kowe!.. kowe ... wis?...”. Ukara “Kowe!.. kowe ... wis?...” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak kaget saking Joko dhumateng Arum amargi mangertos menawi Arum sampun ngandeg. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak kaget. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Joko kaliyan Arum nalika siang ngrembag babagan sesambunganipun. Arum ngandharaken dhumateng Joko bilih Arum kersa dipunresmikaken namung kanthi agama. Arum ugi ngandharaken menawi tiyang sepuhipun boten paring pangestu dhumateng Arum, Arum tetep kersa dados garwanipun Joko, amargi Arum sampun ngandeg putranipun Joko. Joko ingkang midhangetaken pangandhikan saking Arum rumoas kaget. Lajeng paring pitakon menapa ingkang sampun dipunandharaken dening Arum menika leres.

d) *Fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak duka menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos duka saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi satunggaling kahanan utawi prastawa ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak duka. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon *fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Konteks : Darmi saweg lungguh wonten ing pasar kangge nenggo garwanipun, lajeng Prenjak murugi Darmi kangge ndukani. Miturut pamanggihipun Prenjak, Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak.

Prenjak : “Kurang ajar! dadi pokalu apik yo?” During ngerti Manawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik?!”

(Data59/CL/114/ACM)

Tuturan “Kurang ajar! dadi pokalu apik ya?” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos duka. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pitakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot pitakonan babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Kurang ajar! dadi

pokalmu apik ya?” menika ngandharaken pitakonan ingkang ngemot tumindhak duka.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Kurang ajar! dadi pokalmu apik ya?”. Ukara “Kurang ajar! dadi pokalmu apik ya?” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur* ekspresif ngandharaken tumindhak duka saking Prenjak Dhumateng Darmi amargi miturut pamanggihipun Prenjak, Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha titik.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak kaget. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Prenjak kaliyan Darmi wonten ing pasar. Prenjak ndukani Darmi amargi miturut Prenjak, Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak. Sejatosisipun Pak Carik ingkang nggoda Darmi, saha Darmi boten gadhah raos tresna dhumateng Pak Carik.

b. Jinis ukara pitakon kangge ancas pakon.

Jinis ukara pitakon kangge ancas pakon inggih menika ukara ingkang wosisipun ngemot pakon. Jinis ukara pitakon kangge ancas pakon dipunginakaken kangge paring prentah dhumateng piyantun sanes kanthi cara ingkang langkung

alus saha sopan. Jinis ukara pitakon kangge ancas pakon wonten ing panaliten menika kapanggihaken setunggal wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud ukara. Andharan saking jinis ukara pitakon kangge ancas pakon badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1.) Jinis ukara pitakon kangge ancas pakon kanthi wujud titikan ukara.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud ukara. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pakon wujud titikan ukara, wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken tumindhak duka, nyuwun pangapunten, saha panantang. *Data fungsi Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a) *Fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak duka menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos duka saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi satunggaling kahanan utawi prastawa ingkang boten ngremenaken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken tumindhak duka. Wonten ing ngandhap menika badhe

dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Konteks : Nalika wonten ing kelurahan Surip minangka garwanipun Prenjak boten sarujuk bilih Prenjak nderek antri gas LPG, amargi rumaos tansaya rekaos menawi nginakaken gas LPG.

Surip : “(NESU) Aku rak wis omong to, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?”

(Data50/CL/101/ACM)

Tuturan “Aku rak wis omong ta, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos duka. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Aku rak wis omong ta, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?” menika ngandharaken pakondhumateng Prenjak supados boten prelu mundut gas.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Aku rak wis omong ta, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?” Ukara “Aku rak wis omong ta, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken

tumindhak duka saking Surip dhumateng Prenjak ingkang boten manut kaliyan pangandhikanipun Surip saha nglajengaken mundhut dum-duman gas LPG. Wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* wonten ing *tuturan* menika awujud ukara amargi kaperang saking setunggal *klausa* utawi langkung saha dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi tandha pitakon.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak duka. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Surip kaliyan Prenjak wonten ing kelurahan nalika badhe mundhut gas LPG saking pamarentah. Prenjak saweg nderek antri mundhut gas LPG wonten ing kelurahan, lajeng Surip murugi kangge ndukani Prenjak. Surip ndukani Prenjak jalaran Prenjak mboten manut kaliyan pangandhikan saking Surip supados boten prelu mundhut gas LPG. Miturut pamanggihipun Surip gas LPG menika saged njalari keluarganipun dados susah.

b) *Fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos keduwung saking *penutur* babagan sampun nindhakaken tumindhak ingkang klentu dhumateng piyantun sanes. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken

pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten.

Konteks : Eni pacelathon kaliyan Tami, ngandharaken bilih Eni saha Laras sampun nindhakaken tumindhak ingkang klentu sampun ngapusi Tami. Eni ngandharaken nyuwun pangapunten dhumateng Tami

Eni : “Tami , aku njaluk ngapura yo?” Ehmm .. aku karo laras wis ngapusi kowe.”

(Data 108/CKA/279/ACM)

Tuturan “Tami, aku njaluk ngapura ya?” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos keduwung. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Tami , aku njaluk ngapura ya?” menika ngandharaken pakon supados kersa paring pangapunten.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Tami , aku njaluk ngapura ya?”.Ukara “Tami , aku njaluk ngapura ya?” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken nyuwun pangapunten saking Eni dhumateng Tami amargi sampun ngapusi Tami babagan serat saking Jarwo.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken nyuwun pangapunten. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing

ninggil pacelathon antawisipun Eni kaliyan Tami ing wayah siang. Eni ngandharaken bilih nalika semanten Jarwo nate nitipaken serat kangge Tami, Lajeng Eni ngaku kaliyan Jarwo bilih serat menika sampun dipunwaos saha dipunbales dening Tami, nanging sejatosipun ingkang maos saha mbales serat menika Eni. Lajeng Eni mboten ngendhikan menapa-menapa babagan serat saking Jarwo dhumateng Tami. Eni rumaos keduwung dhumateng Tami lajeng ngandharaken nyuwun pangapunten dhumateng Tami jalaran sampun ngapusi serat saking Jarwo.

c) *Fungsi* ngandharaken panantang.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pitakon kangge ancas pakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken panantang menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos nantang saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan satunggaling bab. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken panantang. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pitakon kangge ancas pakon *fungsi* ngandharaken panantang.

Konteks : Saben enjing Sabar mbiyantu darmi Garwanipun masak wonten ing dapur. Nalika saweg masak sabar gadhah pangarep-arep supados engal-engal dipunparingi gas LPG saking pamerintah supados anggenipun masak langkung gampang. Darmi ingkang midangetaken pangarep arepipun sabar, lajeng mangsuli kersanipun Sabar.

Darmi :“Alaaah, opo sampeyan iso nggunakaken?” Rasah njagakke to Kang. Saiki urip kuwi kudu nrimo ing pandum”

(Data48/CL/100/ACM)

Tuturan “Alaaah, apa sampeyan isa nggunakaken? wonten data ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos panantang. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pitakon kangge ancas pakon, amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pitakon (?). Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Alaaah, apa sampeyan isa nggunakaken?” menika ngandharaken pakon panantang dhumateng Sabar.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. Ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Alaaah, apa sampeyan isa nggunakaken?” Ukara “Alaaah, apa sampeyan isa nggunakaken?” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken panantang saking Darmi dhumateng Sabar babagan ngginakaken gas LPG.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken panantang. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pancelathon antawisipun Sabar kaliyan Darmi wonten dapur ing wayah enjing. Sabar saweg mbiyantu Darmi masak wonten ing dapur, lajeng Sabar sambat bilih menawi masak ngginakaken gas LPG menika langkung gampang saha resik. Darmi ingkang midangetaken pangandhikan saking Sabar lajeng mangsuli kanthi ukara

panantang babagan menapa Sabar saged anggenipun ngginakaken gas LPG. Sabar kaliyan Darmi kalebet kaluarga ingkang sederhana, pramila gas LPG miturut Darmi perangan ingkang awis.

3. *Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara pakon*

Tindak tutur ekspresif kanthi modus pakon inggih menika *tuturan* ingkang dipunginakaken kangge pakon dhumateng piyantun sanes supados nindhakaken satunggaling bab utawi satunggaling pakaryan. Wonten ing paugeran panyeratan ukara carita katitik saking ukara ingkang dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pakon (!). *Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara pakon* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani miturut *fungsi* konvensionalipun namung gadhah *fungsi* minangka *tindak tutur langsung*. Jinis ukara *tindak tutur langsung* inggih menika ukara pakon ingkang ancasipun kangge ngandharaken pakon.

Tindak tutur ekspresif kanthi modus ukara pakon wonten ing panaliten menika kapanggihaken tigang wujud titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika awujud *frasa*, *klausa* saha ukara. Andharan saking *tindak tutur* ekspresif kanthi *modus ukara pakon* badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1.) Jinis ukara pakon kanthi wujud titikan *frasa*.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon gadhah wujud titikan ingkang awujud *frasa*. *Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon wujud titikan frasa* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge

ngandharaken nyuwun pangapunten. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pakon wujud titikan *frasa* kanthi *fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken raos keduwung saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* amargi sampun nindhakaken tumindak ingkang klentu. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pakon *fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten.

Konteks : Tri tindak wonten ing *rumah sakit* kangge koas. Rumaos sampun kasep Tri mlampah kanthi banter, lajeng gabrusan kaliyan piyantun estri. Rumaos klentu amargi sampun gabrusan kaliyan piyantun menika, Tri nyuwun pangapunten.

Tri : “Ehmm.. aduh.. nyuwun pangapunten..”

(Data 74/CAS/185/ACM)

Tuturan “Ehmm.. aduh.. nyuwun pangapunten..” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos keduwung. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pakon amargi ukara menika ngemot pakon. Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara Ehmm.. aduh.. nyuwun pangapunten..” menika ngandharaken pakon supados kersa paring pangapunten.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *frasa*. *frasa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *frasa* “nyuwun pangapunten”. *Frasa* “nyuwun pangapunten” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken nyuwun pangapunten saking Tri dhumateng Pratiwi. Titikan wonten ing *tuturan* menika awujud *frasa*

amargi kaperang saking kalih tembung ingkang kagungan teges saha kedadosan saking inti saha *atributif*. Tembung ‘nyuwun’ minangka inti saha tembung ‘pangapunten’ minangka *atributif*.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken nyuwun pangapunten. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Tri kaliyan Pratiwi nalika wonten ing *rumah sakit*. wayah enjing nalika badhe tindak koas Tri rumaos kesesa amargi sampun kasep. Lajeng Tri mlajeng wonten ing ruang koas, nalika mlajeng Tri boten sengaja nabrak Pratiwi. Tri rumaos keduwung amargi sampun nabrak Pratiwi ngandharaken nyuwun pangapunten kangge ancas supados dipunparingi pangapunten dening Pratiwi.

2.) Jinis ukara pakon kanthi wujud titikan *klausa*.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud *klausa*. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pakon wujud titikan *klausa*, wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge menika ngandharaken nyuwun pangapunten.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon wujud titikan *klausa fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten inggih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos keduwung babagan tumindhak ingkang klentu saking *penutur* dhumateng *mitra tutur*. Wonten ing ngandhap menika badhe

dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pakon *fungsi* ngandharaken nyuwun pangapunten.

Konteks : Ibunipun Arum rumaos bilih Joko kedah nenggo Ratih wonten ing *rumah sakit*, lajeng paring akon dhumateng Joko supados boten perlu nderekaken Arum wonten ing pesarehan. Sedaya perkawis babagan Arum dipuntindakaken dening ibunipun Arum. Rumaos boten saged mbiyantu ibunipun Arum, Joko ngdharaken pangapunten dhumateng ibunipun Arum.

Joko : “Saestu lho bu, kulo nyuwun pangapunten.”

(Data44/CM/93/ACM)

Tuturan “Saestu lho bu, kulo nyuwun pangapunten.” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos keduwung. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pakon amargi ukara menika ngemot pakon. Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Saestu lho bu, kulo nyuwun pangapunten.” menika ngandharaken pakon supados kersa paring pangapunten.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud *klausa*. *klausa* ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika *klausa* “kulo nyuwun pangapunten”. *Klausa* “kulo nyuwun pangapunten” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken nyuwun pangapunten saking Joko dhumateng ibunipun Arum amargi boten saged mbiyantu nderekaken Arum wonten ing pesarean. *Tuturan* menika awujud *klausa* amargi kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang ngemot wasesa.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken nyuwun pangapunten. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Joko kaliyan ibunipun Arum wonten ing *rumah sakit*. Joko kaliyan Ibunipun Arum badhe nderekaken Arum wonten ing pesarean, nanging Ibunipun Arum paring pakon dhumateng Joko supados boten prelu nderekaken Arum. Ibunipun Arum rumaos bilih Joko kedah wonten *rumah sakit* kangge nenggo Ratih ingkang saweg kritis. Joko sarujuk kaliyan pangandhikanipun ibunipun Arum, lajeng ngandharaken nyuwun pangapunten amargi boten saged mbiyantu ibunipun Arum.

3.) Jinis ukara pakon kanthi wujud titikan ukara.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ingkang katitik kanthi wujud ukara. *Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pakon wujud titikan ukara, wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani gadhah *fungsi* kangge ngandharaken tumindhak *simpati* nderek sedhih saha ngandharaken tumindhak duka. *Data fungsi Tindak tutur ekspresif* jinis ukara pitakon kangge ancas pitakon wujud titikan ukara badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a. *Fungsi* ngandharaken *simpati* nderek sedhih.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken *simpati* nderek sedhih menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos sedhih saking *penutur* babagan kahanan ingkang dipunraosaken dening

mitra tutur. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pakon *fungsi* ngandharaken *simpati* nderek sedhih. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pakon *fungsi* ngandharaken *simpati* nderek sedhih.

Konteks : Arum ngandharaken dhumateng ibunipun Arum babagan kahanan boten ngremenaken ingkang sampun kedadosan antawisipun Arum kaliyan Joko. Ibunipun Arum rumaos nlangsa mangertos kahanan ingkang sampun dipuntindakaken dening Arum, saha paring *simpati* dhumateng Arum.

Ibu : “Sing sabar yo Rum..!”

(Data 26/CM/55/ACM)

Tuturan “Sing sabar ya Rum..!” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos nderek sedhih. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggil kalebet ukara pakon amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pakon (!). Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Sing sabar ya Rum..!” menika ngandharaken pakon supados Arum saged sabar nindhakaken sedaya pacoban.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Sing sabar ya Rum..!”. Ukara “Sing sabar ya Rum..!” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken *simpati* nderek

sedhih saking ibunipun Arum dhumateng Arum babagan kahanan ingkang dipunalami dening Arum.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken *simpati* nderek sedhih. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Arum kaliyan ibunipun Arum wonten warung ing wayah enjing. Arum ngandharaken sedaya kahanan boten ngremenaken ingkang sampun kedadosan wonten ing keluarganipun. Ibunipun Arum ingkang mangertos kahanan ingkang dipunalami dening Arum, nderek rumaos sedhih. Lajeng paring pakon dhumateng Arum supados sabar ngadhepi sedaya pacoban.

b. *Fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Tindak tutur ekspresif jinis ukara pakon wujud titikan ukara *fungsi* ngandharaken tumindhak duka menika *tuturan* ingkang ngandharaken pangraos duka saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* babagan kahanan ingkang boten ngremenanken. *Tuturan* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pakon *fungsi* ngandharaken tumindhak duka. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken pethikan *Tindak tutur ekspresif* kanthi jinis ukara pakon *fungsi* ngandharaken tumindhak duka.

Konteks : Darmi ngandharaken babagan arta ingkang dereng wonten kangge slametan bapakipun dhumateng Sabar. Lajeng Darmi paring akon dhumateng Sabar supados ngampil arta kangge slametan. Sabar boten kersa ngampil arta malih, amargi sampun boten wonten tiyang ingkang kersa dipunampili arta. Darmi duka dhumateng Sabar amargi tumindhakipun ingkang pasrah.

Darmi : “Yo golek liyane meneh!”

Data 55/CL/106/ACM)

Tuturan “Ya golek liyane meneh!” wonten *data* ing nginggil kalebet *Tindak tutur ekspresif*. *Tuturan* menika kalebet *Tindak tutur ekspresif* amargi ngemot *tuturan* ingkang ngadharaken pangraos duka. Menawi dipuntingali saking jinis ukara, *tuturan* ing nginggi kalebet ukara pakon amargi ukara menika dipunwiwiti kanthi *huruf kapital* saha dipunpungkasi kanthi tandha pakon (!). Wosing ukara ngemot ukara pakon babagan satunggaling bab utawi satunggaling prastawa. Ukara “Ya golek liyane meneh!” menika ngandharaken pakon supados kersa nindhakaken tumindhak.

Tuturan ing nginggil ngemot *tuturan Tindak tutur ekspresif* kanthi titikan awujud ukara. ukara ingkang minangka titikan *Tindak tutur ekspresif* inggih menika ukara “Ya golek liyane meneh!”. Ukara “Ya golek liyane meneh!” wonten ing *tuturan* menika ngemot *tindak tutur ekspresif* ngandharaken tumindhak duka saking Darmi dhumateng Sabar amargi boten kersa mados arta.

Fungsi Tindak tutur ekspresif wonten ing nginggil menika kangge ngandharaken tumindhak duka. Gayut kaliyan *konteksipun* saking *data* ing nginggil pacelathon antawisipun Darmi kaliyan Saba ring wayah enjing. darmi ngandharaken dhumateng Sabar bilih gangsal dinten malih badhe wonten salametan kangge bapakipun, nanging dereng kagungan arta. Lajeng Darmi paring akon dhumateng Sabar supados mados arta utawi ngampil arta kaliyan piyantun sanes. Sabar mangsuli bilih boten kersa ngampil arta kaliyan piyantun

sanes amargi utangipun sampun kathah. Darmi duka kaliyan Sabar amargi Sabar
namung pasrah kaliyan kahananipun.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani wonten ing salebeting bab IV, pramila saged dipunpendhet dudutan kados ing ngandhap menika.

1. Jinis ukara *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani kapanggihaken jinis ukara carita, ukara pitakon saha ukara pakon. Jinis ukara *tindak tutur ekspresif* ingkang kapanggihaken gadhah ancas ingkang beda-beda. Ukara carita gadhah ancas kangge carita saha ukara carita kangge ancas pakon. Ukara pitakon gadhah ancas kangge pitakon saha ukara pitakon kangge ancas pakon. Ukara pakon gadhah ancas kangge pakon. Wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani jinis ukara ingkang kathah kapanggihaken inggih menika jinis ukara carita kangge ancas carita.
2. Wujud titikan *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani ingkang kapanggihaken awujud tembung, *frasa*, *klausa* saha ukara. Wujud titikan *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerka Maruku anggitanipun Titik Renggani ingkang kathah kapanggihaken inggih menika awujud ukara.
3. Fungsipun *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani inggih menika kangge ngandharaken panuwun,

simpati nderek mangayubagya, ngandharaken tumindhak ajrih, ngandharaken tumindhak pasarujukan, ngandharaken tumindak duka, *simpati* nderek sedhih, ngandharaken tumindhak bingah, pangajeng-ajeng, salam pepisah, ngandharaken tumindhak sedhih, ngandharaken tumindhak kaget, ngandharaken tumindhak kisinin, nyuwun pangapunten saha ngandharaken tumindhak nolak, ngandharaken panantang.

B. Implikasi

Asiling panaliten menika saged dipundadosaken kangge bahan waosan ingkang wonten gayutipun kaliyan basa Jawi bidang *pragmatik*, mliginipun babagan *tindak tutur*. *Tindak tutur* menika wigati kangge negesi maksud ing antawisipun penutur saha mitra tutur. Gayut kaliyan pasinaon pragmatik, panaliten menika saged dipundamel kangge biyantu mahasiswa wonten ing kuliah *pragmatik*. Saksanesipun, panaliten menika ugi saged dados dhasaring panaliten salajengipun ingkang gayut kaliyan panaliten menika. Asiling panaliten menika ugi saged kangge *informasi* dhumateng penutur basa Jawi, menawi *tindak tutur ekspresif* saged dipuginakaken wonten ing kasunyatan.

C. Pamrayogi

Panaliten *tindak tutur ekspresif* wonten ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani menika taksih kathah kirangipun amargi winatesing seserepan panaliti. Adhedhasar menika prelu dipuntindakaken panaliten ingkang langkung wiyar saha nyinau malih babagan *tindak tutur*. Tuladhanipun saking tegesipun *tindak tutur*, *efek tindak tutur*, *faktor* ingkang ndayani *tindak tutur* ing antologi cerkak Maruku anggitanipun Titik Renggani, lsp.

KAPUSTAKAN

- Cahyono, bambang Yudi. 1995. *Kristal-Kristal Ilmu Bahasa*. Surabaya : Airlangga University Press.
- Chaer, Abdul. 1994. *Linguistik umum*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul saha Leonie Agustina. 2010. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Halliday, M.AK saha Ruqaya Hasan. 1992. *Bahasa, konteks, dan teks: aspek-aspek bahasa dalam pandangan semiotik*.
- Hymes, Dell. 1972. *Directions in Sociolinguistic*. Holt, Rinehart and Winston INC.
- Intikhanah, Rahman Dwi Nor wita. 2006. *Fungsi Tuturan Ekspresif dalam Drama Topaze karya Marcel Pagnol*. Skripsi S1. Yogyakarta. FBS UNY
- Leech, Geoffrey. 1993. *Prinsip-Prinsip Pragmatik*. Jakarta : universitas Indonesia Press.
- Mulyana. *Kajian Wacana: Teori, Metode, Aplikasi Prinsip-Prinsip Analisis Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: JB. Wolters Uitgevers Maatschappij.
- Purwa, Bambang Kaswanti. 1994. *PELLBA7: Analisis Klausa Pragmatik Wacana Pengkomputeran Bahasa*. Jakarta: Lembaga Bahasa Unika Atmajaya.
- Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik: Kesatuan Imperative Bahasa Indonesia*. Jakarta : Penerbit Erlangga
- Renggani, Titik. 2011. *Maruku*. Yogyakarta: absolute.
- Sasangka. SSTW. 2001. *Paramasastra Gagrak Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan Paramalingga

Suciarta. 2012. *Tindak Tutur Komisif Bahasa Jawa dalam Antologi Cerkak Trem karya Suparto Brata*. Skripsi S1. Yogyakarta. FBS UNY.

Tarigan, Guntur. 1986. *Pengajaran Pragmatik*. Bandung: Angkasa Bandung.

Tim Tugas Akhir Skripsi Fakultas. 2012. *Panduan tugas Akhir TAS/ TABS*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-Dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Penerbit ANDI Yogyakarta.

Yule, Goerge. 2006. *Pragmatik (Terjemahan)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Tabel Lampiran.1 Analisis wujud ukara, wujud titikan ukara, saha fungsi ukara tindak tutur ekspresif wonten ing antologi cerkak maruku anggitanipun Titik Renggani

No	Konteks	Data	Wujud			Topik				Fungsi								Andharan
			A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N		
1	Wayah bengi Ratih boten saged sare sajak wonten ingkang dipikir lajeng Joko paring pakon dhumateng Ratih supados nyariosaken bab ingkang dipunpenggalih. Ratih ngandharaken bilih sampun dangu bab menika dipunpenggalih, nanging boten dipunndharaken amargi ajrih dhumateng Joko.	<i>Ratih : “Ehmm... yoh mas, aku mikir bab iki yo wis sakuntara, nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas.”</i> <i>(Data.1/CM/11/ACM)</i>	√					√					√				-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi paraga Ratih nyariosaken perkawis ingkang dipunpenggalih. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ nanging aku wedi anggonku arep matur sampeyan mas ” -Fungsi ukara TTE : Ngandharaken tumindhak ajrih saking paraga Ratih.	
2	Joko saha Ratih saweg pacelathon babagan perkawis ingkang dipunpenggalih	<i>Joko : “Wah, ho o ta Dik? (NGGUYU SENENG) tenan Dik?</i>	√						√			√					-Jinising ukara TTE : Ukara carita, ngandharaken bilih joko ugi nderek bingah amargi Ratih minggah	

	dening Ratih. Lajeng Ratih ngandharaken bilih piyambakipun mungguh pangkatipun dados Manager area. Lajeng Joko rumaos bingah babagan garwanipun ingkang dados Manager Area.	<i>Wah seneng tenan aku, aku melu seneng.”</i> (Data.2/CM/11/ACM)														pangkatipun. -Wujud titikan Ukara TTE: Klausa “ <i>Wah seneng tenan aku, aku melu seneng.”</i> -Fungsi ukara TTE : Ngandharaken simpati nderek bingah.
3	Joko saha Ratih saweg pacelathon babagan perkawis ingkang dipunpenggalih dening Ratih. Lajeng Ratih ngandharaken perkawis ingkang dados penggalhipun dhumateng Joko. Perkawis ingkang dipunpenggalih babagan ratih ingkang badhe	<i>Ratih : “Mas Joko, aku mundhak pangkatku dadi manager area kui seneng banget. Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku. Aku kudu pindah daerah Mas.”</i>	√					√				√				Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Ratih ngandharaken informasi badhe dipunpindhah daerah. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Ning aku uga susah, amarga sasi ngarep aku kudu pisah karo anak bojoku.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak sedhih.

	dipunpindah daerah.	(Data.3/CM/12/ACM)															
4	Nalika wayahe wangsul, Arum dipunajak wangsul sesarengan dening Joko amargi Joko welas dhumateng Arum ingkang wangsul piyambakan, nanging Arum boten kersa margi rumaos boten sekeca nalika dipunajak wangsul bareng kaliyan Joko minangka direktur perusahaan.	Arum : “Matur nuwun Pak, kula mundhak ngrepoti, sampun.” (Data.4/CM/16/ACM)		√					√		√						-Jinis ukara TTE : Ukara Pakon, amargi paraga Arum ngandharaken ukara pakon dhumateng Joko supados boten prelu wangsul sesarengan. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Matur nuwun Pak, kula mundhak ngrepoti, sampun.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak nolak.
5	Joko saha Arum saweg pacelathon babagan sesambunganipun. Lajeng Arum matur bilih tiyang sepuhipun nyuwun menawi sesambunganipun	Joko : “Njaluke bapak ngono yo ora popo.” (Data.5/CM/18/ACM)	√						√			√					Jinis ukara TTE : Ukara Carita, amargi paraga Joko ngandharaken bilih sarujuk dhumateng kersanipun bapakipun Arum -Wujud titikan ukara TTE: ukara “Njaluke bapak ngono yo ora popo.”

	saged dipunresmikaken. Joko sarujuk kaliyan kersanipun tiyang sepuhipun Arum.																-Fungsi ukara TTE: Ngadharaken tumindhak pasararujukan.
6	Joko saha Arum saweg pacelathon babagan sesambunganipun. Lajeng Arum matur bilih samenika sampun ngadhut putranipun Joko. Joko ingkang mangertos kahananipun Arum rumaos kaget.	<i>Joko : “Kowe!.. kowe ... wis?...” (Data.6/CM/19/ACM)</i>			√				√							√	--Jinis ukara TTE : Ukara pitakon, amargi paraga Joko paring pitakon dhumateng Arum babagan pangandhikan menapa leres bilih sampun ngandeg. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Kowe!.. kowe ... wis?...” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak kaget.
7	Joko saha Arum saweg pacelathon babagan sesambunganipun. Lajeng Arum ngandharaken pangajeng-ajeng supados saged dipunresmikaken	<i>Arum : “Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?” (Data.7/CM/19/ACM)</i>			√				√							√	-Jinis ukara TTE : Ukara pitakon, amargi paraga Arum nyuwun pirsa dhumateng Joko babagan sesambunganipun ingkang badhe dipunresmikaken.. - Wujud titikan ukara TTE:

	kanthi agama saha negara.																Ukara “ <i>Ning aku tetep ora bisa diresmi kanthi agama lan Negara Mas?</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken pangajeng-ajeng saking Arum supados saged diresmi kanthi Negara saha agama.
8	Joko saha Arum sowan wonten dalemipun tiyang sepuhipun Arum saperlu badhe nyuwun pangestu babagan sesambunganipun. Arum rumaos ajrih menawi tiyang sepuhipun boten sarujuk.	Arum : “ <i>Mas aku wedi campur deg-degan. Ning... yen karo Mas Joko aku dadi ayem.</i> ” (Data.8/CM/23/ACM)			√												-Jinis ukara TTE: Ukara Carita, amargi ngandharaken raos pangraosipun Arum ingkang ajrih dhumateng Joko. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Mas aku wedi campur deg-degan.</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak ajrih.
9	Joko saha Arum nyuwun pangestu dhumateng tiyang sepuhipun babagan	Arum: “ <i>Bapak.. kula nyuwun pangapunte. Ibu ...</i> ”		√					√	√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi arum ngandharaken panyuwun dhumateng bapakipun

	sesambunganipun, nanging tiyang sepuhipun Arum boten sarujuk. Arum lajeng dipuntundung saking griyanipun	(Data.9/CM/25/ACM)														supados kersa paring pangapunten -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Bapak...kula nyuwun pangapunten.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
10	Wayah enjing Arum sampun nindhakaken sedaya pedamelan woten ing dapur saha nyepakaken toya anget kangge siram Joko minangka garwanipun. Joko ingkang sampun dipuncepaki toya anget ngandharaken panuwun.	Joko : “Nuwun yo Rum.” (Data10/CM/29/ACM)	√					√		√						-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken panuwun dhumateng Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Nuwun yo Rum.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
11	Arum nabrak kursi nalika saweg ngajak dolanan putranipun Joko. Lajeng pendarahan, jabang bayi ingkang wonten ing	Arum : “NANGIS) Mas... aku ora sido duwe anak Mas.. aku.. aku..” (Data11/CM/31/ACM)	√					√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi paraga Arum ngandharaken dhumateng Joko babagan Arum ingkang boten siyos kagungan putra.

	padharanipun Arum boten saged dipunslametaken. Arum rumaos sedhih babagan kahanan menika.																-Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Mas... aku ora sido duwe anak Mas.. aku.. aku..</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak sedhih.
12	Arum pendarahan, lajeng jabang bayi ingkang wonten ing padharanipun Arum boten saged dipunslametaken. Arum rumaos sedhih sanget. Joko ingkang ningali Arum rumaos sedhih uga nderek ngraosaken sedhih.	<i>Joko : “Wis to Rum, kuwi aja ndadekake atimu sedhih. Isih ana wektu.”</i> (Data12/CM/31/ACM)		√				√			√						-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Joko paring akon dhumateng Arum supados boten sedhih malih. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Wis to Rum, kuwi aja ndadekake atimu sedhih.</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken simpati sedhih.
13	Ratih wangsul saking Kalimantan ningali wonten piyantun estri wonten dalemipun. Lajeng nyuwun pirsu babagan piyantun estri	<i>Joko : “Hiyo Dik. Kuwi sing durung aku blaka. Ning aku njaluk gedhe pangapuramu ya Dik. Aku</i>		√				√	√								-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Joko ngandharaken panyuwun dhumateng Ratih supados paring pangapura. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Ning aku njalku</i> ”

	menika dhumateng Joko. Joko rumaos keduwung amargi sampun maru Ratih boten kanthi pangestunipun Ratih.	<i>njaluk kowe lila.”</i> (Data13/CM/37/ACM)														<i>gedhe pangapuramu ya Dik.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten
14	Joko ngadharaken dhumateng Ratih bilih Arum gesang wonten ing dalemipun Joko sesarengan kaliyan Ratih. Ratih kaget mireng andharan saking Joko.	<i>Ratih : “Apa? Dadi maruku urip sakomah karo Aku?”</i> (Data14/CM/41/ACM)			√				√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon , amargi Ratih paring pitakon dhumateng Joko babagan menapa leres ingkang dipunandharaken dening Joko babagan Arum badhe gesang setunggal griya. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Apa? Dadi maruku urip sakomah karo Aku?”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak kaget.
15	Joko rumaos keduwung babagan Ratih ingkang semaput jalaran mireng pangandhikanipun	<i>Joko : “Mugo-mugo Ratih ora ngapa- ngapa. Mesakke. Iki kabeh</i>	√						√					√		-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraosipun Joko ingkang keduwung babagan Ratih ingang

	Joko babagan Arum ingkang badhe gesang wonten dalemipun. Lajeng Ratih dipunbekta wonten ing Rumah Sakit.	<i>kleruku. Aku kudune ora meksa.”</i> (Data15/CM/41/ACM)														semapat. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Mugo-mugo Ratih ora ngapa-ngapa.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken pangajeng-ajeng
16	Ratih gerah ginjel lajeng boten saged nindakaken tumindhak menapa-menapa. Nalika Ratih gerah, sedaya kaperluanipun dipuncepak-cepakaken dening Arum. Arum rumaos keduwung saha nderek sedhih ningali kahananipun Ratih.	<i>Arum : “Ora Mas.. aku mung mesake Mbak Ratih, kudune dheweke bali soko Kalimantan bisa urip seneng, kumpul anak lan bojo. Ning saiki lara nganti ora bias apa-apa.”</i> (Data16/CM/44/ACM)	√					√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara carita, ngandharaken pangraosipun Arum ingkang nderek sedhih babagan kahananipun Ratih. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “aku mung mesake Mbak Ratih” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken simpati nderek sedhih.
17	Nalika Joko mlebet wonten ing kamaripun Ratih, Ratih katinggal	<i>Ratih : “Wis rasah turu nengkene, Kono ngeloni”</i>		√					√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi paraga Ratih paring akon dhumateng Joko supados

	nangis. Ratih dereng saged narima kahanan ingkang sampun kedadosan wonten ing kaluarganipun. Ratih rumaos duka babagan kahanan ingkang sampun kedadosan.	<i>Arum! Aku wis orabisa apa-apa, aku kaya bayi, sing apa-apa kudu diladeni.”</i> (Data17/CM/45/ACM)														sare kaliyan Arum. -Wujudipun titikan ukara TTE: Ukara <i>“Wis rasah turu nengkene, Kono ngeloni Arum!”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
18	Ratih dereng saged lila babagan Arum ingkang gesang wonten griyanipun, saha sampun dados marunipun. Ratih rumaos duka sanget.	<i>Ratih : “..ehmm.. edan tenan. Aku lara.. lara tenan yen ngene iki...”</i> (Data18/CM/47/ACM)	√						√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraos dukanipun Ratih dhumateng Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Aku lara.. lara tenan yen ngene iki...”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
19	Arum nyaosaken unjukan susu kangge Ratih, nanging Ratih ingkang teksih rumaos duka dhumateng Arum	<i>Ratih : “Yen anget ombenen dhewe! Aku emoh!”</i> (Data19/CM/47/ACM)		√					√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi ratih paring akon dhumateng Arum supados kersa ngunjuk susu. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Yen anget</i>

	boten kersa ngunjuk susunipun																ombenen dhewe! Aku emoh!” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
20	Joko ingkang ningali Ratih sampun sare kaliyan putranipun lajeng medal saking kamar tumuju kamaripun Arum. Sejatosisipun Ratih dereng sare, Ratih ingkang mangertos bilih Joko kesah wonten kamaripun Arum rumaos duka.	<i>Ratih : “mesthi... iki Arum.. lagi ngopo-ngopo karo bojoku. Iiiiihh... aku mangkel tenan. Kenongopo aku ora iso apa-apa? Kenongopo aku dadi lara kaya ngene iki. Hehhhh.... Mesthi mas Joko... ahhh mas Joko lagi ngopo yo... (Data20/CM/49/ACM)</i>	√						√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraosisipun Ratih ingkang duka dhumateng Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Iiiiihh... aku mangkel tenan.” -Fungsi ukara TTE : Ngandharaken tumindhak duka.
21	Ratih ingkang dereng sare mirengaken Joko saha Arum saweg	<i>Ratih : “Kurang ajar tenan kok Arum! Mas joko tega</i>	√						√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngadharaken pangraosisipun Ratih

	gegojekan. Ratih tansaya Duka mangertosi bab menika.	<i>tenan kowe nglarani atiku Mas...</i> (Data21/CM/50/ACM)															ingkang duka mangertosi tumindhakipun Arim saha Joko. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Kurang ajar tenan kok Arum!” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
22	Joko ngandharaken dhumateng Arum babagan kahananipun Ratih ingkang kirang sae, lajeng Arum rumaos sedhih. Arum ugi keduwung babagan sampun dados marunipun Ratih.	<i>Arum : “Aku kleru gedhe, Kenongopo aku ndadak teko ono omah iki? (NANGIS)..”</i> (Data22/CM/53/ACM)			√				√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi arum sadar sampun klentu babagan tumindhakipun, saha pitakon kaliyan piyambakipun kenging menapa saged nindakaken tumindhak ingkang klentu. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “aku kleru gedhe, Kenongopo aku ndadak teko ono omah iki?.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak sedhih.

23	Arum rumaos keduwung dhumateng ibunipun, babagan arum ingkang sampun ngrekasakaken ibunipun amargi kesah kaliyan Joko boten kanthi pangestunipun ibunipun Arum. Arum ngandharaken nuyuwun pangapunten dhumateng ibunipun.	Arum : “Bu, aku njaluk ngapura bu, aku wis ngrekasake ibu.” (Data23/CM/54/ACM)		√				√			√						-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Arum ngandharaken panyuwunan dhumateng ibunipun supados paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “Bu, aku njaluk ngapura bu” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nuyuwun pangapunten.
24	Ibunipun paring kabar bilih bapakipun sampun seda, Arum ingkang mangertos babagan menika rumoas kaget.	Arum : “Apa Bu?! Ba.. bapak wis seda?” (Data24/CM/55/ACM)			√				√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara pitokan, amargi paraga Arum ngandaraken pitakonan dhumateng ibunipun babagan menapa lers ingkang dipunandharaken dening ibunipun -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Apa Bu?! Ba.. bapak wis seda?”

																	-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak kaget.
25	Arum mangertosi babagan bapakipun ingkang sampun seda, lajeng Arum sedhih saha keduwung amargi sampun damel susah bapakipun ngantos seda. Arum nyuwun pangapunten dhumateng bapakipun.	Arum : “(NANGIS) Pak aku njaluk ngapura... pak... aku wis dosa tenan nganti bapak seda.. aku wis gawe gelaning wong tuwaku.” (Data25/CM/55/ACM)		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi paraga Arum ngandharaken panyuwun supados bapakipun kersa paring pangapunten dhumateng Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “Pak aku njaluk ngapura... pak... aku wis dosa tenan nganti bapak seda..” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
26	Arum ngandharaken dhumateng ibunipun Arum babagan kahanan boten ngremenaken ingkang sampun kedadosan antawisipun Arum kaliyan Joko. Ibunipun Arum	Ibu : “Sing sabar yo Rum.” (Data26/CM/55/ACM)		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi ibunipun Arum paring pakon supados Arum saged sabar nindhake sedaya pacoban. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Sing sabar yo Rum.” -Fungsi ukara TTE:

	rumaos nlangsa mangertos kahanan ingkang sampun dipuntindakaken dening Arum, saha paring simpati dhumateng Arum.															ngandharaken simpati nderek sedhik
27	Arum ningali kahananipun Ratih ingkang dereng sadar, Arum rumaos sedhik saha keduwung babagan klentunipun Arum dhumateng Ratih ingkang sampun dados marunipun Ratih.	Arum : <i>“Mbak Ratih.. aku njaluk ngapura yo.. Mbak ayo enggal-enggal waras.”</i> (Data27/CM/59/ACM)		√				√		√						-Jinis ukara TTE: Ukara Pakon, amargi Arum ngandharaken panyuwun dhumateng Ratih supados paring pangapunten dhumateng Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa <i>“Mbak Ratih.. aku njaluk ngapura yo..”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
28	Ibunipun Arum ngandharaken dhumateng Joko bilih sampun madosi Arum kanthi tahunan ngantos saged kepanggih	Ibu : <i>“Aku seneng banget bisa ketemu Arum anakku kang tanpa tanyono bisa ketemu.”</i> (Data28/CM/60/ACM)	√						√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ibunipun Arum nyariosaken dhumateng Joko babagan pangraos bingah saged kepanggih kaliyan Arum.

	malih kaliyan Arum kan. Ibunipun Arum rumaos bingah sanget saged kepanggih malih kaliyan putranipun.																-Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Aku seneng banget bisa ketemu arum anakku kang tanpa tanyono bisa ketemu.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak bingah.
29	Ibunipun Arum sampun mangertos sedaya prastawa ingkang sampun kedadosan wonten ing keluarganipun Joko saha Arum. Lajeng Joko rumaos keduwung dhumateng ibunipun Arum, amargi boten saged damel bingah Arum	Joko : <i>“Bu.. kula nyuwun pangapunten ingkang ageng bu.. saestu.. kula boten nginten saget kedadaosan kados ngaten.”</i> (Data29/CM/60/ACM)		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Joko ngandharaken panyuwun dhumateng ibunipun Arum sepados kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa <i>“Bu.. kula nyuwun pangapunten ingkang ageng bu..”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
30	Joko madosi donor ginjel kangge Ratih. Lajeng ibunipun Arum ngandharaken bilih piyambakipun kersa ndonoraken ginjelipun	Joko : <i>“Matur nuwun bu, nanging mboten bu, kula mboten sarujuk.”</i> (Data30/CM/67/ACM)	√						√	√							-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraos boten sarujuk dening Joko dhumateng Ibunipun Arum -Wujud titikan ukara TTE:

	dhumateng Ratih, nanging Joko boten sarujuk menawi ibunipun Arum ingkang donoraken Gijelipun.															Ukara “ <i>Matur nuwun bu, nanging mboten bu, kula mboten sarujuk.</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak nolak.
31	Arum ngandharaken bilih piyambakipun kersa ndonoraken ginjelipun dhumateng Ratih. Arum kersa ndonoraken ginjelipun amargi rumaos keduwung dhumateng Ratih ingkang sampun dados marunipun Ratih. Joko ingkang mireng andharanipun Arum rumaos kaget.	Joko : “ <i>Rum! Anggonmu guneman mau rakyora tenanan to?</i> ” (Data31/CM/67/ACM)			√				√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi Joko paring pitakon dhumateng Arum, menapa leres ingkang dipunandharaken dening Arum. -Wujud titikan ukaraTTE: Ukara “ <i>Rum! Anggonmu guneman mau rakyora tenanan to?</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak kaget.
32	Joko nyuwun pirsa dhumateng dokter Babagan operasi ingkang badhe dipuntindakaken dening Ratih.	Joko : “ <i>Ehmm.. matur nuwun dokter.. mugi-mugi saget kasil kanthi sae.</i> ”	√						√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken panuwun saking Joko dhumateng dokter. -Wujud titika ukara TTE:

	Lajeng dokteripun ngandharaken bilih operasi menika badhe katindakaken menawi Ratih sampun stabil. Joko matur panuwun dhumateng dokter amargi sampun paring pawarta babagan kesehatanipun Ratih.	<i>Data32/CM/70/ACM)</i>															Klausa <i>“Ehmm.. matur nuwun dokter..”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
33	Joko kaliyan Ratih pancelathon babagan Ratih ingkang saweg gerah. Lajeng Ratih nyuwun pangapunten amargi sampun paring susah dhumateng Joko.	<i>Ratih : “Mas Joko, aku njaluk ngapura yo aku wis gawe rekasamu?”</i> (<i>Data33/CM/71/ACM)</i>			√				√	√							-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon ingkang ancaipun paring akon, amargi Ratih paring pitakon dhumateng Joko ingkang wosipun paring akon supados Joko kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Mas Joko, aku njaluk ngapura yo aku wis gawe rekasamu?”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.

35	Arum nindhakaken operasi donor ginjal kangge Ratih. Joko ingkang ningali garwanipun mlebet wonten ing ruwang operasi rumaos ajrih, namung saget pandonga supados kalih garwanipun saget nindhakaken operasi kanthi slamet.	<i>Joko : “Mugo-mugo kasil Dik Ratih, Arum bojoku kabeh sing tak tresnani.”</i> (Data35/CM/72/ACM)	√						√						√		-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraosipun Joko ingkang gadhah pangajeng-ajeng supados operasinipun kasil -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Mugo-mugo kasil Dik Ratih, Arum bojoku kabeh sing tak tresnani.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken pangajeng-ajeng.
36	Ibunipun Arum ningali Joko ingkang ketingal boten tentrem nalika nenggo operasi kalih garwanipun Joko. Lajeng Ibunipun Arum paring unjukan dhumateng Joko supados langkung tentrem manahipun.	<i>Joko : “Matur nuwun bu.”</i> (Data36/CM/73/ACM)	√						√		√						-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraos panuwun dhumateng ibunipun Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Matur nuwun bu.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.

37	Ibunipun Arum nenggo putra-putranipun Joko nalika Arum teksih dereng sehat sasampunipun nindhakaken operasi. Lajeng Arum ngandharaken panuwun dhumateng Ibunipun ingkang sampun kersa nunggoni Sekar saha Bagas minangka putranipun Joko.	Arum : “ Nuwun bu, ibu kersa ngancani aku, nunggoni anak-anakku..” (Data37/CM/76/ACM)	√			√					√						-Jinis ukara TTE: Ukara Carita, amargi ngandharaken pangraos panuwunipun Arum dhumateng ibunipun. -Wujud titikan ukara TTE: Tembung “ Nuwun ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
38	Joko saha Arum saweg pachelathon babagan kahanipun Arum sabibaripun operasi. Lajeng perawat mlebet paring pawarta bilih Ratih kahanipun kritis. Arum ingkang mireng kahanipun Ratih rumaos	Arum : “(NANGIS) Mbak Ratih.. piye kowe kok dadi koyo mengkono, dikuwatke Mbak... ” (Data38/CM/77/ACM)		√					√			√					-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Arum ngandharaken pakon dhumateng Ratih supados enggal waras. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Mbak Ratih.. piye kowe kok dado koyo mengkono, dikuwatke Mbak... ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak

	sedhih.																sedhih.
39	Joko ningali kahananipun Ratih ingkang saweg kritis, Joko dados rumaos sedhih. Joko ugi rumaos keduwung babagan kahanan ingkang sampun kedadosan ingkang njalari Ratih sakit kados mekaten.	<i>Joko : “Dik Ratih, pancen kabeh uwis kebacut. Aku njaluk ngapuro Dik, kabeh aku kleru. Ning.. dik Ratih, aku.. aku tetep tresno karo kowe Dik Ratih.”</i> (Data39/CM/79/ACM)		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Joko ngandharaken panyuwun dhumateng Ratih supados kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Aku njaluk ngapuro Dik ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten
40	Ibunipun Arum ningali Joko ingkang saweg lungguhan wonten ing taman sajak ketingal bingung babagan kahanan ingkang saweg dipuntindakaken ngantos kesupen maenawi dereng dhahar. Lajeng	<i>Joko : “Nggih bu, matur nuwun.”</i> (Data40/CM/84/ACM)	√				√				√						-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Joko ngandharaken panuwun dhumateng ibunipun Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Frasa “ matur nuwun. ” -Fungsi ukara : Ngandharaken panuwun

	ibunipun Arum ingkang mangertos babagan menika maringi sekul setunggal bungkus kangge Joko supados dipundhahar. Joko ingkang dipunparingi sekul ngandharaken panuwun.																
41	Ibunipun Arum rumaos sedhih nalika ningali Ratih gerah kados mekaten amargi kawontenanipun Arum minangka marunipun Ratih. Lajeng ibunipun Arum ngandharaken nyuwun pangapunten dhumateng Joko babagan klentunipun Arum.	<i>Ibu : “Nak Joko.. aku.. aku njaluk ngapuro yo.”</i> <i>(Data41/CM/90ACM)</i>		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi ibunipun Arum ngandharaken panyuwun dhumateng Joko supados paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ aku njaluk ngapuro yo.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.

42	Nalika ibunipun Arum kaliyan Joko saweg pacelathon wonten ing kantin, lajeng perawatipun Arum paring kabar bilih Arum sampun tilar dunya. Ibunipun Arum ingkang mireng kabar menika rumaos sedhih saha keduwung amargi sampun ninggalaken Arum piyambakan wonten ing kamaripun	<i>Ibu : “Arum .. kowe kok tego ninggal ibu Rum. Aku ora ngiro menawa kowe pamit karo ibu arep turu merga kesel kuwi mung arep tok nggo ninggal ibumu, (NANGIS) Arum.. ibu njaluk ngapuro yo Rum..”</i> (Data42/CM/92/ACM)	√					√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ibunipun Arum ngandharaken pangraos keduwung sampun ninggal Arum piyambakan wonten ing kamar. -Wujud titikan ukara TTE: Klausu “ (NANGIS) Arum.. ibu njaluk ngapuro yo Rum..” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
43	Joko ingkang ningali ibunipun Arum nangis babagan Arum ingkang sampun tilar dunya ugi rumaos sedhih. Lajeng ngandharaken simpati belasungkawa	<i>Joko : “Nggih sampun bu, samenika pun ikhlasken mawon.”</i> (Data43/CM/92/ACM)		√					√			√					-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Joko ngandharaken pakon dhumateng ibunipun Arum supados saged ngikhlasken Arum. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Nggih sampun bu, samenika pun ikhlasken mawon.” -Fungsi ukara TTE:

	dhumateng ibunipun Arum saha paring panyaruwe supados ikhlas.																Ngandharaken simpati nderek bela sungkawa.
44	Ibunipun Arum rumaos bilih Joko kedah nenggo Ratih wonten ing rumah sakit, lajeng paring akon dhumateng Joko supados boten perlu nderekaken Arum wonten ing pesarehan. Sedaya perkawis babagan Arum dipuntindakaken dening ibunipun Arum. Rumaos boten saged mbiyantu ibunipun Arum, Joko ngdharaken pangapunten dhumateng ibunipun Arum.	Joko : “ <i>Saestu lho bu, kulo nyuwun pangapunten</i> ” (Data44/CM/93/ACM)		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Joko ngandharaken panyuwun dhumateng ibunipun Arum supados paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ <i>kulo nyuwun pangapunten</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.

45	Ratih dereng mangertos bilih piyantun sepuh ingkang sampun nenggoni piyambakipun nalika gerah inggih menika ibunipun Arum. Nalika Ratih ningali ibunipun Arum nenggo Ratih wonten ing rumah sakit, Ratih ketingal bingah sanget amargi rumaos kagungan ibu malih ingkang tresna kaliyan piyambakipun.	<i>Ratih : “Aku dadi seneng bu ana kowe, katone koyo-koyo aku nduwe ibu meneh.</i> (Data45/CM/94/ACM)	√					√					√				-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Ratih ngandharaken pangraos bingah dhumateng ibunipun Arum -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Aku dadi seneng bu ana kowe ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak bingah.
46	Joko ngandharaken bilih Arum ingkang sampun paring donor ginjel dhumateng Ratih. Joko ugi ngandharaken bilih tiyang sepuh ingkang ngancani	<i>Ratih : “Bu, kulo nyuwun pangapunten. Kulo..kulo..”</i> (Data46/CM/96/ACM)		√				√			√						-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Ratih ngandharaken panyuwun dhumateng ibunipun Arum supados kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Bu, kulo nyuwun pangapunten. ”

	Ratih nalika gerah menika ibunipun Arum. Ratih rumaos boten sekeca dhumateng ibunipun Arum babagan tumindakipun ingkang boten sumerep. Lajeng Ratih nyuwun pangapunten dhumateng ibunipun Arum.																-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
47	Ratih nyuwun pirsira dhumateng Joko babagan kahananipun Arum samenika. Joko ngandharaken bilih Arum sampun tilar dunya sabibaripun operasi. Ratih rumos sedhih amargi Arum seda jalaran operasi kangge mbiyantu Ratih.	<i>Ratih : “Hah.. wis tilar dunyo? (NANGIS) Arum.. Arum.. aku njaluk ngapuro tenan.. aku ora ngiro kowe sing dadi maruku. Senandyan kowe uga sing ndadekake</i>		√				√		√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Ratih ngandharaken panyuwun dhumateng Arum, saha gadhah pangajeng-ajeng Arum kersa paring pangapura. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “(NANGIS) Arum.. Arum.. aku njaluk ngapuro tenan..” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.

		<i>aku mari”</i> (Data47/CM/97/ACM)														
48	Saben enjing Sabar mbiyantu darmi Garwanipun masak wonten ing dapur. Nalika saweg masak sabar gadhah pangarep-arep supados engal-engal dipunparingi gas LPG saking pamerintah supados anggenipun masak langkung gampil. Darmi ingkang midangetaken pangarep-arepipun sabar, lajeng mangsuli kersanipun Sabar	<i>Darmi : “Alaaah, opo sampeyan iso nggunakaken ? Rasah njagakke to Kang. Saiki urip kuwi kudu nrimo ing pandum”</i> (Data48/CL/100/ACM)			√				√						√	-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi Darmi paring pitakon dhumateng Sabar bab menapa saged anggenipun ngginakaken gas LPG -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Alaaah, opo sampeyan iso nggunakaken?</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panantang.
49	Darmi saha Prenjak anggenipun sadean dipuntutup gasik, amargi gadhah pangarep-arep menyang paling	<i>Darmi : “Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.”</i> (Data49/CL/101/ACM)	√						√			√				-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Darmi ngandharaken dhumateng Prenjak bilih antrian sambun kathah. -Wujud titikan ukara TTE:

	gasik wonten ing kelurahan kangge mundhut gas LPG. Dugi kelurahan Darmi kaget amargi tiyang ingkang menyang wonten ing kelurahan sampun kathah.															Ukara <i>“Wuih Njak, Prenjak, antrine uwis akeh banget.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak kaget.
50	Nalika wonten ing kelurahan Surip minangka garwanipun Prenjak boten sarujuk bilih Prenjak nderek antri gas LPG, amargi rumaos tansaya rekaos menawi nginakaken gas LPG.	<i>Surip : “(NESU) Aku rak wis omong to, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?”</i> (Data50/CL/101/ACM)			√				√				√			-Jinis ukra TTE : Ukara pitakon ingkang ancasipun pakon, amargi Surip paring pitakon dhumateng Prenjak ingkang ancasipun paring pakon supados prenjak boten tumut antri. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Aku rak wis omong to, rasah melu njupuk dum-duman gas, ngerti ora?”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
51	Nalika wonten ing kelurahan Darmi saha Sabar	<i>Sabar : “(NESU) Wis.. wis tak balekke neng</i>	√						√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Sabar ngandharaken dhumateng

	dipunngendikani bilih gas LPG sampun saged dipunginakaken nalika sampun muni 'klik'. Lajeng wonten ing dalem Darmi saha Sabar madosi perangan gas LPG ingkang saged muni 'klik', nanging boten kepanggih. Sabar kanthi rumaos duka wangsul malih wonten ing kelurahan kangge ngonduraken gas LPG.	kelurahan meneh.” (Data51/CL/104/ACM)														Darmi badhe ngonduraken gas wonten ing kelurahan. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Wis.. wis tak balekke neng kelurahan meneh.” -Fungsi ukara TTE : Ngandharaken tumindhak duka.
52	Wonten ing kelurahan Sabar madosi petugas ingkang maringi gas LPG. Lajeng ndukani petugas kelurahan amargi miturut Sabar petugasipun maringi	Sabar : “(NESU) Sampeyan kuwi piye to, ngerti barang rusak kok didumke? Ki gelo gas LPGne ora iso murup.”			√				√				√			-Jinis ukara TTE : Ukara pitakon, amargi sabar paring pitakon dhumateng petugas kelurahan babagan gas ingkang boten sadeg gesang. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Sampeyan kuwi

	gas ingkang sampun rusak.	(Data52/CL/104/ACM)														<i>piye to, ngerti barang rusak kok didumke?"</i> -Fungsi ukrara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
53	Wonten ing kelurahan Sabar dipunterangaken malih babagan cara anggenipun ngginakaken gas LPG. Gas LPG menika dipunsambungaken wonten ing kompor gas, lajeng saged gesang. Rumaos sampun klentu anggenipun nuduh petugas kelurahan Sabar dados kisinin.	Sabar : <i>“(KISINAN) Emmm.. ngoten to.. lha teng ngriyo mung niki tok kok wontene.”</i> (Data53/CL/104/ACM)	√						√				√			-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Sabar ngandharaken dhumateng petugas kelurahan bilih wonten griya boten wonren kompor. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Emmm.. ngoten to.. lha teng ngriyo mung niki tok kok wontene.”</i> -Fungsi ukara TTE : Ngandharaken tumindhak kisinin.
54	Ibunipun Darmi pancelathon kaliyan Darmi babagan slametanipun bapakipun Darmi. Ibunipun Darmi	Darmi : <i>“Duh, yo durung mbok, ning kurang limang ndino to? Mugo-mugo wae</i>	√						√					√		-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangajeng-ajengipun Darmi dhumateng simbok. -Wujud titikan ukara TTE:

	ngandharaken bilih slametanipun namung kirang gangsal dinten malih, nanging arta ingkang dipunbetahaken kangge slametan dereng wonten. Darmi gadhah pangajeng-ajeng supados angsal arta kangge nyekapi sedaya kaperluan.	<i>sesuk wis entuk.”</i> (Data54/CL/106/ACM)														Ukara “ <i>Mugo-mugo wae sesuk wis entuk.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken pangajeng-ajeng.
55	Darmi ngandharaken babagan arta ingkang dereng wonten kangge slametan bapakipun dhumateng Sabar. Lajeng Darmi paring akon dhumateng Sabar supados ngampil arta kangge	<i>Darmi : “Yo golek liyane meneh!”</i> Data55/CL/106/ACM)		√				√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Darmi paring akon dhumateng Sabar supados mados arta. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Yo golek liyane meneh!”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.

	slametan. Sabar boten kersa ngampil arta malih, amargi sampun boten wonten tiyang ingkang kersa dipunampili arta. Darmi duka dhumateng Sabar amargi tumindhakipun ingkang pasrah.															
56	Darmi dipuntimbali dening Pak Carik wonten kantoripun. Wonten ing kantor Pak Carik nyuwun pangapunten dhumateng Darmi amargi sampun matur ingkang kirang sekeca dhumateng Darmi.	<i>Pak Carik : “Darmi, omongan ku mau ojo tok lebokne atimu yo, aku njaluk ngapuro. Mau mung gojek.”</i> (Data56/CL/108/ACM)	√			√		√								-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Pak Carik ngandharaken panyuwun dhumateng Darmi supados Darmi kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ aku njaluk ngapuro ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
57	Darmi mlebet wonten ing	<i>Darmi : “Emmmm.. iki aku</i>	√		√				√							-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi

	kantoripun Pak Carik, lajeng madosi Pak Carik kanthi gadhah perlu kangge ngonduraken arta ingkang sampun dipuampil saking Pak Carik. Darmi ngaturaken panuwun dhumateng Pak Carik.	<i>mbalekake dhuwite sing tak silih. Nuwun, butuhku wis kalaksanan.”</i> (Data57/CL/112/ACM)														Darmi ngandharaken panuwun dhumateng pak Carik, saha paring pawarta bilih sedaya keperluannipun sampun kalaksanan. -Wujud titikan ukara TTE: Tembung “ Nuwun ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
58	Pak Carik ningali Darmi ingkang saweg sadean wonten ing pasar kanthi pangraos tresna. Pak carik gadhah pangraos tresna dhumateng Darmi wiwit Pak carik teksih SMP.	<i>Pak Carik: “Pokoke aku kudu iso ngangseni Darmi. Ora iso entuk jaman semono, lha yo nempil saiki rakyo entuk.</i> (NGGUY U)”	√						√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Pak Carik ngandharaken pangraos tresnaipun dhumateng Darmi. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Ora iso entuk jaman semono, lha yo nempil saiki rakyo entuk. ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak bingah.

59	Darmi saweg lungguh wonten ing pasar kangge nenggo garwanipun, lajeng Prenjak murugi Darmi kangge ndukani. Miturut pamanggihipun Prenjak, Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak.	(Data58/CL/113/ACM) Prenjak : “ Kurang ajar! dadi pokalu apik yo? During ngerti Manawa aku kuwi ana sesambungan karo Pak Carik?!” (Data59/CL/114/ACM)	√	√												-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi Prenjak ngandharaken pitakon dhumateng Darmi. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Kurang ajar! dadi pokalu apik yo? ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
60.	Darmi saweg lungguh wonten ing pasar kangge nenggo garwanipun, lajeng Prenjak murugi Darmi kangge ndukani. Miturut pamanggihipun Prenjak, Darmi sampun ngrebut Pak Carik saking Prenjak.	Prenjak : “ Dasar wong geleman! Ming waton gabrus wae. Ora ngerti nek kuwi duweke kancane.” (Data60/CL/114/ACM)	√					√					√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Prenjak ngandharaken tumindhak duka dhumateng Darmi. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Dasar wong geleman! Ming waton gabrus wae. ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.

61	Darmi lungguh wonten ing pasar, lajeng Pak Carik datang tumuju panggenane Darmi. Pak Carik nyuwun pangapunten babagan tumindhak ingkang boten sae dhumateng Darmi. Pak Carik sampun ngangseni darmi ingkang sejatosipun sanes garwanipun Pak Carik.	<i>Pak Carik : “Darmi, aku njaluk ngapura yo?”</i> (Data61CL/124/ACM)			√				√	√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Pak Carik ngandharaken panyuwun dhumateng darmi supados paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Darmi, aku njaluk ngapura yo?” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
62	Nalika wonten ing layanan, Darmi ningali kathah tiyang sami paring arta dhumateng tiyang ingkang kesripahan. Lajeng Darmi gadhah pamanggih bilih salah setunggal saking keluarganipun	<i>Darmi : “..dadi menawa anakku, bojoku, apa mbokku mati mesthi aku dadi sugi. Ning .. yo .. le ku ngopeni uga suda siji. (mesem) Menawa</i>	√						√			√					-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Darmi ngandharaken pangraos bingah babagan pamanggihipun. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Menawa wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak

	Darmi wonten ing seda, Darmi ugi saged angsal arta ingkang kathah saking tiyang ingkang layat.	<i>wong loro wae sing mati, mesthi tambah akeh dhuwite....".</i> (Data62/CL/127/ACM)															bingah.
63	Darmi gadhah pamanggih bilih salah setunggal saking keluarganipun Darmi wonten ingkang seda, Darmi saged kanggungan arta ingkang kathah saking layatan. Lajeng Darmi ngasah Lading kangge mejahi keluarganipun Darmi.	<i>Darmi : “(MESEM) Jebul merga lading aku mbesuk dadi sugih. Kok yo ora wingi-wingi..”</i> (Data63/CL/129/ACM)	√						√					√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Darmi ngandharaken bilih lumantar lading menika piyambakipun saged sugih. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Jebul merga lading aku mbesuk dadi sugih.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaen tumindhak bingah.
64	Narto pachelathon kaliyan Pak Lurah babagan rayinipun Trisni ingkang saweg pados pedamelan. Lajeng Pak Lurah akon	<i>Narto : “Nggih nuwun Pak Lurah Gimana... nuwun sanget. Benjing</i>	√						√		√						-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Narto ngandharaken panuwun dhumateng Lurah Gimana. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Nggih nuwun Pak Lurah Gimana...

	Narto supados Trisni nyambut damel wonten ing PT-nipun Bu Lurah. Narto ngandharaken panuwun dhumateng Pak Lurah.	<i>enjing Trisni kula akene mlebet nyambut damel”</i> (Data64/CAK/133/AC M)														nuwun sanget” -Fungsi ukara: Ngandharaken panuwun.
65	PT-nipun Pak Lurah langkung maju. Pak lurah gadhah pamanggih bilih PT-nipun Pak Lurah saged langkung kasil jalaran wonten Trisni ingkang mbiyantu.	<i>Pak Lurah : “Aku bungah tenan, PT-ku maju banget saploke ana kowe Ni..”</i> (Data65/CAK/137/AC M)	√					√					√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Pak Lurah ngandharaken pangraos bungahipun dhumateng Trisni. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Aku bungah tenan” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak bingah.
66	Pak Lurah saha Trisni sare wonten ing villa. Wonten ing villa Pak Lurah ngandharaken pangraos tresna dhumateng Trisni. Trisni rumaos ajrih kaliyan	<i>Trisni : “(Karo wedi) Nggih Pak Lurah.”</i> (Data66/CAK/138/AC M)	√					√					√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi ngandharaken pangraosipun Trisni ingkang ajrih -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Nggih Pak Lurah” -Fungsi ukara TTE:

	tumindhakipun Pak Lurah ingkang miturut Trisni kirang sae. Nanging Trisni boten saged tumindhak menapa-menapa.															Ngandharaken tumindhak ajrih.
67	Wonten ing villa Pak Lurah nindhakaken tumindhak ingkang boten becik dhumateng Trisni. Trisni kedah kersa manut kaliyan hawa nepsunipun Pak Lurah. Trisni ingkang boten saged tumindhak menapa-menapa namung pasrah kanthi pangraos ajrih.	<i>Trisni : “(Nangis) Pak Lurah kula ajrih sanget, dospundi menawi Bu Lurah ngertos? Dospundi menawi kula dados ngandeg?”</i> (Data67/CAK/140/AC M)			√			√					√			-Jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi Trisni paring pitakon dhumateng pak Lurah babagan tumindhak ingkang sampun katindakaken. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Pak Lurah kula ajrih sanget ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak ajrih.
68	Wayah siang Pak Lurah tindak wonten dalemipun Trisni saperlu kepanggih kaliyan Trisni, nanging	<i>Pak Lurah: “Kula nuwun... Kula nuwun.”</i> (Data68/CAK/142/AC M)	√						√					√		-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi pak Lurah ngandharaken uluk salam kangge pakurmatan dhumateng Prapti. -Wujud titikan ukara TTE:

	namung kepanggih kaliyan mbakyunipun, Prapti. Sederengipun pak Lurah mlebet dalemipun Trisni, Pak Lurah uluk salam.																Ukara <i>“Kula nuwun... Kula nuwun.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken salam
69	Trisi badanipun rumaos sakit, lajeng Pak Lurah ngandharaken supados dipriksakaken wonten ing dokter. Pak Lurah kersa nderekaken Trisni wonten ing dokter, nanging Trisni boten kersa jalaran boten sekeca kaliyan Pak Lurah minangka tiyang ingkang dipunajeni	Trisni : <i>“Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.”</i> (Data69/CAK/147/AC M)	√						√		√						-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Trisni ngandharaken dhumateng Pak Lurah bilih boten perlu dipunderekaken wonten ing dokteran. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Sampun matur nuwun pak, mangke rak nggih sehat malih.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak nolak
70	Narto boten narima babagan tumindhak boten becik ingkang	Narto : <i>“Ora urusan! Endi Giman kon metu!”</i>		√					√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Narto paring akan

	dipuntindakaken dening Pak Lurah dhumateng garwanipun kaliyan rayinipun. Lajeng Narto dateng wonten dalemipun Pak Lurah kangge ndukani pak Lurah.	Dasar Lurah Cluthak! Ora duwe pranathan wong ora bisa diajeni!" (Data70/CAK/164/AC M)														Dhumateng Lurah Giman supados medal. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara "Ora urusan! Endi Giman kon metu! Dasar Lurah Cluthak! Ora duwe pranathan wong ora bisa diajeni!" -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka
71	Pak Dirgo badhe nyalon dados lurah nanging bingung babagan arta ingkang dados modal nyalon. Bu Menik garwanipun Pak dirgo paring pamrayogi supados griya ibunipun pak Dirgo dipun sade kangge modal nyalon, nanging Pak Dirgo boten sarujuk.	Dirgo : "Hiyo, ning rakyo mesakke to nek opo-opo duweke didol kabeh" (Data70/CBL/176/AC M)	√						√				√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Dirgo ngandharaken pangraos welas dhumateng garwanipun -Wujud titikan ukara TTE: Ukara "Hiyo, ning rakyo mesakke to nek opo-opo duweke didol kabeh" -Fungis ukara TTE: Ngandharaken tumindhak sedhih.
72	Wayah enjing Tri badhe tindak wonten rumah sakit	Tri : "Ehmm.. sampun bu, matur"	√						√		√					-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Tri ngandharaken tumindhak

	kangge koas. Nalika medal saking kamar tumuju garasi, Tri dipuntimbali dening Bu Rukmi kangge sarapan rumiyin, nanging Tri boten kersa.	<i>nuwun.. mangke gampil</i> (Data72/CAS/184/AC M)														nolak. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Ehmm.. sampun bu, matur nuwun.. mangke gampil”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak nolak
73	Tri dipunajak sarapan dening Bu Rukmi, nanging Tri boten kersa amargi rumaos paring repot dhumateng Bu Rukmi. Bu Rukmi lajeng ngandharaken dhumateng Tri bilih boten rumaos repot, nanging rumaos bingah amargi wonten ingkang ngancani.	<i>Bu Rukmi “Ora ngrepoti mas Tri, aku malah seneng ono sing ngancani maem. Karo meneh ibu mbiyen rakyo akrab banget karo swargi bapakmu, wektu bapakmu kos ono</i>	√					√					√			-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi bu Rukmi ngandharaken pangraos bingah dhumateng Tri. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa <i>“aku malah seneng ono sing ngancani maem.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak bingah.

		<i>kene.”</i> (Data73/CAS/185/AC M)															
74	Tri tindak wonten ing rumah sakit kangge koas. Rumaos sampun kasep Tri mlampah kanthi banter, lajeng gabrusan kaliyan piyantun estri. Rumaos klentu amargi sampun gabrusan kaliyan piyantun menika, Tri nyuwun pangapunten.	Tri : “Ehmm.. aduh.. nyuwun pangapunten..” (Data74/CAS/185/AC M)		√			√			√							-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Tri ngandharaken panyuwun dhumateng piyantun estri menika supados kersa paring pangapunten -Wujud titikan ukara TTE: Frasa “ nyuwun pangapunten ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
75	Tri dipunparingi sarapan dening Bu Rukmi saha kamaripun dipunresiki dening Bu Rukmi. Lajeng sesampunipun telas anggenipun dhahar Tri pamit kaliyan Bu Rukmi wonten	Tri : “ Bu matur nuwun... <i>ehmm.. kulo lajengaken mawon nggih.. ehmm.. kulo mlebet enjing</i> ” (Data75/CAS/185/AC	√				√			√							-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tri ngandharaken panuwun dhumateng Bu Rukmi babagan sampun dipunbiyantu. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Bu matur nuwun ” -Fungsi ukara TTE:

	ing rumah sakit kangge koas amargi sampun kasep, saha matur panuwun amargi sampun dipunbiyantu.	<i>M)</i>															Ngandharaken panuwun
76	Tri tindak wonten ing rumah sakit kanthi kesesa amarga sampun kasep. Nalika saweg mlampah banter gabrusan kaliyan piyantun estri ingkang kala wingi ugi gabrusan kalih piyambakipun. Tri rumaos kaget amargi gabrusan kaliyan piyantun estri ingkang sami.	<i>Tri : “Lho.. kok kowe meneh?!”</i> (Data76/CAS/190/AC M)			√				√				√				-jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi Tri ngandharaken pitakon kenging menapa saged gabrusan kaliyan tiyang ingkang sami -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Lho.. kok kowe meneh?!” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak kaget.
77	Wayah ndalu Tri lungguhan wonten ing ngajeng kamar. Magertosi Tri ingkang piyambakan wonten ing ngajeneg kamar,	<i>Tri : “Nggih bu, matur nuwun, malah ngrepoti malih.”</i> (Data77/CAS/193/AC M)	√					√				√					-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Tri ngandharaken panuwun dhumateng bu Rukmi. -Wujud titikan ukara TTE: Frasa “matur nuwun”

	Bu Rukmi dateng kanthi bekta unjukan teh kangge Tri. Tri lajeng paring panuwun dhumateng Bu Rukmi.																-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
78	Bu Rukmi pancelathon kaliyan Tri wonten ing ngajeng kamaripun Tri. Bu Rukmi ngandharaken bilih ibunipun Tri telpun saha paring kabar bilih badhe sowan. Tri ingkang sampun dipunparingi pirsa babagan ibunipun, ngaturaken panuwun dhumateng Bu Rukmi.	<i>Tri :“Nggih bu.. matur nuwun sanget nggih bu.”</i> (Data78/CAS/194/AC M)	√						√		√						-Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Tri ngandharaken panuwun dhumateng bu Rukmi. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Nggih bu.. matur nuwun sanget nggih bu.</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun
79	Wayah enjing Bu Rukmi nyepakaken sarapan kangge Tri, nanging Tri sampun tindak wonten	<i>Herman :“Nggih bu.. matur nuwun.”</i> (Data79/CAS/195/AC M)	√				√				√					√	-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Herman ngandharaken panuwun dhumateng Bu Rukmi babagan sampun

	rumah sakit kangge koas. Sarapan ingkang sampun dipundamel lajeng dipunparingaken dhumateng Herman. Herman ngaturaken panuwun, amargi sampun dipunparingi sarapan.															dipunparingi sarapan -Wujud titikan ukara TTE: Frasa “matur nuwun” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun
80	Wonten ing rumah sakit Tri ningali Pratiwi nangis babagan bapakipun Pratiwi ingkang seda. Tri rumaos nderek sedhih ningali pratiwi ingkang nangis saha paring pamrayogi supados boten sedhih malih.	Tri : “Sabar nggih Mbak niki pacoban.. pacoban ingkang kedah pun tampi” (Data80/CAS/196/AC M)		√				√				√				-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Tri ngandharaken tuturan pakon dhumateng Pratiwi supados sabar. -Wujud titikan ukara TTE: klausa “Sabar nggih Mbak niki pacoban” -Fungsi ukara TTE: Ngandaraken simpati nderek bela sungkawa
81	Bu Rukmi ngandharaken pangarep-arepipun dhumateng Tri babagan nyuwun	Bu Rukmi : “Nuwun yo mas.” (Data81/CAS/203/AC M)	√						√		√					Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Bu Rukmi ngandharaken panuwun dhumateng Tri

	diderekaken <i>refreshing</i> . Lajeng Bu Rukmi ngaturaken panuwun dhumateng Tri amargi kersa nderekaken Bu Rukmi.																-Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Nuwun yo mas.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
82	Wayah enjing Tri nderekaken Bu Rukmi mlampah- mlampah. Bu Rukmi ingkang sampun dipunderekaken dening Tri ngaturaken panuwun.	Bu Rukmi : “Nuwun yo mas Tri, mas Tri wis ngegani aku.” (Data82CAS/203/ACM)	√					√			√						Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Bu Rukmi ngandharaken panuwun dhumateng Tri -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “Nuwun yo mas Tri” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
83	Ibunipun Tri ngandharaken bilih sampun telpun Tri makaping-kaping nanging boten dipunwangsulni. Lajeng Tri ngandharaken nyuwun	Tri : “Nyuwun pangapunten bu.. Hp kulo ketinggalan” (Data76/CAS/190/AC M)		√				√		√						√	-Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Tri ngandharaken panyuwun supados ibunipun Tri moten duka. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “Nyuwun pangapunten bu”

	pangapunten dhumateng ibunipun amargi hp nipun wonten ing kamar, boten dipunbekta nalika kesah.																-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
84	Bu kanjeng mlebet kamaripun Tri kangge maringi roti dhumateng Tri. Lajeng Tri ingkang dipunparingi Roti ngaturaken panuwun.	Tri : “Nggih bu, matur nuwun” (Data84/CAS/208/AC M)	√				√				√						Jinis ukara TTE: Ukara carita, amargi Tri ngandharaken panuwun dhumateng Bu Kanjeng -Wujud titikan ukara TTE: Frasa “matur nuwun” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
85	Bu Kanjeng pacelathon kaliyan Tri babagan tumindak ingkang kedah dipunindakaken dening Tri sesampunipun Tri lulus kuliah. Tri boten midangetaken nalika Bu Kanjeng ngendhika, lajeng Bu Kanjeng duka	Bu Kanjeng : “Tri! Kowe kuwi piye to?” (Data85/CAS/213/AC M)			√				√			√					Jinis ukara TTE: Ukara pitakon, amargi bu Kanjeng ngandharaken pitakon dhumateng Tri ingkang boten midangetaken -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Tri! Kowe kuwi piye to?” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.

	dhumateng Tri.																
86	Pratiwi anggenipun tindak nyambut damel kasep, lajeng dipundukani Dhumateng juranipun. Pratiwi ngandharaken nyuwun pangapunten amargi sampun nindakaken tumindhak ingkang klentu.	<i>Pratiwi : “Nyuwun Pangapunten bu.”</i> (Data86/CAS/216/AC M)		√					√	√							Jinis ukara TTE: Ukara pakon, amargi Pratiwi ngandharaken panyuwun, supados juraganipun kersa paring pangapunten -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Nyuwun Pangapunten bu ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
87	nalika Pratiwi saweg ngepel jubin toko, Agus mlebet tanpa nyopot sepatu, saengga jubin ingkang sampun dipunpel reged malih. Pratiwi nyuwn dhumateng Agus supados nyopot sepatunipun nalika mlebet toko.	<i>Pratiwi : “Nyuwun Pangapunten mas, Mbok dicopot sepatune?”</i> (Data87/CAS/216/AC M)			√			√		√							Jinis ukara TTE: Ukara pitakon kanthi ancas pakon, amargi Pratiwi ngandharaken tuturan pakon dhumateng Agus kanthi ukara pitakon supados langkung sopan.” -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Nyuwun Pangapunten mas ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.

88	Nalika Pratiwi nyaosaken unjukan dhumateng Agus, gelasipun dawah wonten jubin. Pratiwi ngandharaken nyuwun pangapunten amargi nindhakaken tumndak klentu dhumateng Agus.	<i>Pratiwi : “Nyuwun Pangapunten mas, kulo mboten sengojo.. nggih kulo lape mas..”</i> (Data88/CAS/218/AC M)		√				√		√							-Jinis ukara TTE : Ukara pakon, amargi Pratiwi ngadharaken panyuwun, supados Agus kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausula “ <i>Nyuwun Pangapunten mas</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
89	Nalika Pratiwi nyaosaken unjukan dhumateng Agus nanging gelasipun dawah wonten jubin. Lajeng Agus duka babagan tumindhak dhumateng Pratiwi.	<i>Agus : “Mripatmu nengendi? Iki kene iki!”</i> (Data89/CAS/218/AC M)			√				√				√				-Jinis ukara TTE : Ukara pitakon, amargi Agus ngadharaken pitakonan dhumateng Pratiwi babagan tumindhak klentu ingkang dipuntindhakaken. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ <i>Mripatmu nengendi? Iki kene iki!</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
90	Nalika Pratiwi saweg nyambut damel Agus	<i>Pratiwi : “Woaalah.. aku malah dadi wedi</i>	√						√				√				-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi pratiwi ngandharaken

	nyepengi astanipun Pratiwi, lajeng nggoda Pratiwi. Pratiwi rumaos ajrih babagan tumindh ingkang dipuntindhakaken dening Agus dhumateng Pratiwi	<i>mlebu nyambut gawe.”</i> (Data90/CAS/218/AC M)															pangraos ajrih. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Woaalah.. aku malah dadi wedi mlebu nyambut gawe.”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak ajrih.
91	Tri piyambakan lungguh wonten ngajeng kamar, lajeng Bu Rukmi murigi wonten kamaripun Tri maringi unjukan teh dhumateng Tri. Tri ngaturaken panuwun amargi sampun diparingi unjukan.	<i>Tri : “Nggih nuwun”</i> (Data91/CAS/220/AC M)	√			√				√							-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tri ngandharaken panuwun dhumateng bu Rukmi -Wujud titikan ukara TTE: Tembung <i>“nuwun”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken panuwun.
92	Tri sowan wonten dalemipun Tri. Lajeng Tri uluk salam nalika wonten daleme Tri amargi lawangipun boten dipuntutup.	<i>Tri : “Kulo nuwun.”</i> (Data92/CAS/223/AC M)	√					√					√				-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tri ngandharaken uluk salam -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Kulo nuwun”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken salam

93	Tri pacelathon kaliyan Pratiwi sampun sakuntawis, rumaos cekap anggenipun kepanggih kaliyan Pratiwi, lajeng Tri nyuwun pamit wangsul.	Tri : <i>“Yo wis wi, aku pamit ndisik..”</i> (Data93/CAS/224/AC M)	√						√					√			-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tri pamit wangsul dhumateng Pratiwi. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Yo wis wi, aku pamit ndisik..”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken salam pepisah.
94	Ibunipun Pratiwi ndamelaken kebaya kangge pratiwi, supados dipunagem nalika manten. Pratiwi ingkang dipundamelaken kebaya rumaos bingah.	Pratiwi : <i>“Wah jan bu.. nek iki apik tenen.. kebaya iki apik, wis ibu ora kalah anggone nggawe karo toko”</i> (Data94/CAS/229/AC M)	√						√				√			√	-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi pratiwi ngandharaken pangraos bingah dhumateng ibunipun babagan kebaya ingkang sae. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Wah jan bu.. nek iki apik tenen.. kebaya iki apik, wis ibu ora kalah anggone nggawe karo toko”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak bingah.

95	Sedaya piyantun ingkang ngekos wonten dalemipun Bu rukmi sampun lulus kuliah sedanten. Bu Rukmi ingkang ningali prastawa menika rumaos bingah, amargi sedaya sampun kasil.	<i>Bu Rukmi : “Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing podho manggon ono kene bisa podho rampung kebeh, aku melu seneng.”</i> (Data95/CAS/231/AC M)	√						√			√				-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi bu Rukmi ngandharaken pangraos nderek bingah ninggali sedaya piyantun ingkang ngekos wonten dalemipun sampun sami kasil -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Haiyo mas, njur aku melu seneng, wong sing padho manggon ono kenen bias padho rampung kebeh, aku melu seneng.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken simpati nderek mangayubagya.
96	Tri saha Pratiwi wonten toko ageman mundhut ageman kangge Pratiwi. Tri ingkang ningali Pratiwi ngangge angeman ingkang wonten ing toko menika rumaos bingah amargi	<i>Tri : “Wis iki wae apik tenan, dik Pratiwi katon ayu tenan.”</i> (Data96/CAS/236/AC M)	√						√				√			-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tri ngandharaken bilih Pratiwi ketingal ayu ngangge agemanan menika. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “Wis iki wae apik tenan, dik Pratiwi katon ayu tenan.”

	Pratiwi ketingal ayu.																-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindak bingah.
97	Pratiwi ngandharaken pangraos bingah dhumateng ibunipun babagan Pratiwi ingkang sampun dipuntumbasaken ageman dening Tri. Ibunipun Pratiwi ingkang mriksani Pratiwi bingah Derek bingah.	<i>Ibu : “Yoo..yoo.. ibu melu seneng Tiwi, pancen Tri Kusumo kuwi apik tenan.” (Data97/CAS/236/AC M)</i>	√					√				√					-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi ibunipun Pratiwi ngandharaken bilih nderek bingah ningali Pratiwi bingah -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ Ibu melu seneng Tiwi ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken simpati nderek mangayubagya.
98	Agus ngemataken Pratiwi kanthi rumaos tresna. Lajeng Agus ngajak Pratiwi maem sareng kaliyan Agus. Pratiwi ingkang rumaos boten sekeca kaliyan tumindhak ingkang	<i>Pratiwi : “Mboten Mas, matur nuwun, mangke didukani ibu.” (Data98/CAS/239/AC M)</i>	√					√		√							-Jinis ukara TTE : Ukara carita kangge ancas nolak, amargi Pratiwi ngandharaken boten kersa kanthi ukara panuwun supados langkung sopan. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Mboten Mas, matur nuwun, mangke didukani ibu. ”

	dipuntindakaken dening Agus boten kersa.																-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak nolak.
99	Nalika Tri badhe mlebet ruangan kangge wisuda, Pratiwi dipunaken nenggo wonten njawi. Tri boten saget ngajak Pratiwi mlebet wonten ruangan amargi undangan namung kangge ibunipun, lajeng Tri nyuwun pangapunten dhumateng Pratiwi.	Tri : <i>“Aku njaluk ngapura, undangan mung siji kanggo wong tuwaku”</i> (Data99/CAS/240/AC M)		√				√		√							-Jinis ukara TTE : Ukara pakon, amargi Tri ngandharaken panyuwun dhumateng Pratiwi, supados paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa <i>“Aku njaluk ngapura”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
100	Bu Kanjeng ingkang mangertos bilih Tri gadah sesambungan kaliyan Pratiwi duka. Bu Kanjeng boten sadeg nerima Tri gadah sesambungan kaliyan Pratiwi.	Bu Kanjeng : <i>“ora iso! Anakku Raden Mas Tri Kusumo kuwi dokter, ora keno kenal lan entuk</i>			√			√					√				-Jinis ukara TTE : Ukara pitakon kanti ancas pakon, amargi ibunipun Joko paring pitakon dhumateng Pratiwi kanthi ukara ingkang ngemot ukara pakon, supados pratiwi boten sesambungan kaliyan Tri. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa <i>“ora keno kenal</i>

		bojo kowe, ngerti ora?” <i>(Data100/CAS/242/AC M)</i>														lan entuk bojo kowe,ngerti ora?” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak duka.
101	Nalika ibunipun Tri ndukani Pratiwi, Tri namung mendel mawon boten saget matur napa-napa, namung ningali Pratiwi nangis. Rumaos klentu kaliyan tumindakipun dhumateng Pratiwi, lajeng Tri ngadharaken nyuwun pangapunten	Tri : “<i>Aku njaluk ngapura Tiwi, aku dadi wong lanang kebangetan tenan ora bisa suwala apa-apa.</i>” <i>(Data101/CAS/243/AC M)</i>		√				√		√						-Jinis ukara TTE : Ukara pakon, amargi Tri ngandaraken panyuwun dhumateng Pratiwi supados paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ <i>Aku njaluk ngapura Tiwi.</i> ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
102	Tri boten kuwat ngadepi sedaya kersanipun Bu Kanjeng saha boten saged nahan tresnanipun	Pratiwi : “(nangis) Mas Tri, kuwi mau mas tri kok bisa dadi koyo			√				√				√			-Jinis ukara TTE : Ukara pitakon, amargi Pratiwi ngandharaken pitakonan babagan kahananipun Tri. -Wujud titikan ukara TTE:

	dhumateng Pratiwi, saengga Tri stres. Pratiwi rumaos sedih mangertos bilih Tri stres.	ngono?" (Data102/CAS/246/AC M)															Ukara "Mas Tri, kuwi mau mas tri kok bisa dadi koyo ngono?" -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak sedhik.
103	Hari badhe nepungaken Tami kaliyan ibunipun Hari, nanging Tami boten kersa. Tami boten kersa amargi Tami isin minangka buruh pabrik, wondene ibunipun Hari piyayi.	Tami : "Mas Hari, aku wedi banget menawa kudu ketemu ibumu." (Data103/CKA/248/ACM)	√					√								√	-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tami ngandharaken pangraos isin dhumateng Hari -Wujud titikan ukara TTE: Klausa "aku wedi banget" -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak ajrih.
104	Tami pacelathon kaliyan ibunipun babagan badhe dipuntepungaken kaliyan ibunipun Hari. Tami ajrih menawi ibunipun Hari boten sarujuk kaliyan sesambunganipun antawis Tami	Tami : "Emmm.. aku wedi je bu, ketemu ibune mas Hari." (Data104/CKA/253/ACM)	√					√					√				-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Tami ngandharaken pangraos ajrih dhumateng ibunipun -Wujud titikan ukara TTE: Klausa "aku wedi je bu" -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken tumindhak ajrih.

	kaliyan Hari																
105	Nalika istirahat Laras kaliyan Jarwo pachelaton wonten ing pojokan pabrik. Lajeng Tami ngadharaken kaliyan laras menawi sampun wayahe mlebet wonten ing pabrik. Rumaos baten sekeco menawi ngganggu Laras kaliyan Jarwo, Tami ngandharaken pangapunten.	Tami : “Emmm.. aku njaluk ngapura yo... ngganggu, aku mung arep ngomong, menawa saiki wis wayahe mlebu.” (Data105/CKA/258/A CM)		√				√		√							-Jinis ukara TTE : Ukara pakon, amargi Tami ngandharaken panyuwun dhumateng Laras supados kersa paring pangapunten. -Wujud titikan ukara TTE: Klausa “ aku njaluk ngapura yo ” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
106	Laras pacelathon kaliyan Eni babagan tumindhak klentu ingkang sampun dipuntindakaken dhumateng Tami. Laras saha Eni badhe nyuwun pangapunten dhumateng Tami, saha gadhah pangarep-arep bilih	Laras : “ Mugo-mugo, Tami ora nesu.” (Data106/CKA/258/A CM)	√						√					√			-Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Laras ngandharaken pangajeng-ajeng supados Tami boten duka. -Wujud titikan ukara TTE: Ukara “ Mugo-mugo, Tami ora nesu.” -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken pangajeng-ajeng.

	tapi boten duka																
108	Eni pacelathon kaliyan Tami, ngandharaken bilih Eni saha Laras sampun nindhakaken tumindhak ingkang klentu sampun ngapusi Tami babagan serat saking Jarwo. Lajeng Eni ngandharaken nyuwun pangapunten dhumateng Tami.	Eni : <i>“Tami , aku njaluk ngapura yo? Ehmm .. aku karo laras wis ngapusi kowe.”</i> (Data108/CKA/279/A CM)			√				√	√							-Jinis ukara TTE : Ukara pitakon kanthi ancas pakon, amargi Eni ngandharaken pitakon ingkang ngewrat ukara pakon supados Tami kersa paring pangapunten -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Tami , aku njaluk ngapura yo?”</i> -Fungsi ukara TTE: Ngandharaken nyuwun pangapunten.
109	Hari sowan wonten dalemipun Tami. Lajeng badhe dipunparingi unjukan dening ibunipun Tami, nanging Hari boten kersa. Lanjeng Hari ngandharaken panuwun kangge nolak kanthi	Hari : <i>“sampun.. sampun matur nuwun. Kulo pamit mawon sekedhap malih kulo kedah wangsul dateng Bogor...”</i> (Data109/CKA/279/A CM)	√						√		√						Jinis ukara TTE : Ukara carita kanthi ancas nolak, amargi hari ngandharaken panuwun dhumateng ibunipun Tami kanthi ancas nolak ingkang sopan -Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“sampun.. sampun matur nuwun.”</i> -Fungsi ukara TTE:

	langkung sopan.																Ngandharaken tumindhak nolak.
110	Hari sowan wonten dalemipun Tami supados saged kepanggih kaliyan Tami, nanging namung kepanggih kaliyan ibunipun Tami. Lajeng Hari nyuwun pamit dhumateng ibunipun Tami.	<p><i>Hari : “ Sampun.. sampun matur nuwun.</i></p> <p><i>Kulo pamit mawon sekedhap malih kulo kedah wangsul dateng Bogor...”</i></p> <p><i>(Data110/CKA/279/A CM)</i></p>	√						√					√			<p>Jinis ukara TTE : Ukara carita, amargi Hari ngandharaken bilih badhe tindhak wonten ing Bogor.</p> <p>-Wujud titikan ukara TTE: Ukara <i>“Kulo pamit mawon sekedhap malih kulo kedah wangsul dateng Bogor...”</i></p> <p>-Fungsi ukara TTE: Ngandharaken salam pepisah.</p>